CYPRIANI SOARII è SOCIETATE JESU,

DE ARTE RHETORICA *LIBRI TRES:*

Ex Ariſtotele, Cicerone, & Quintiliano præcipuè deprompti.

Eremitt Camal: Mont: Argent: ac Craco

Cum Gratia & Privilegio S. C. Rq; Majeſtatis.

PRAGÆ, Typis Univerſitatis Carolo-Ferdinandeæ, in Coll: Soc. JESU ad S. Clementem, 1691.

CYPRIANUS SOARIUS
CHRISTIANO LECTORI SALUTEM.

LOngè profectò meliùs, atque prudentiùs ſtudijs ſuis conſulunt, qui optimos Autores in omni diſciplinarum genere legendos ſibi, atque imitandos proponunt, quàm qui his neglectis delectu omni ac diſcrimine remoto, quoſvis cupidiſſimè ſequuntur. Quòd ſi quis vetera paulò altiùs repetere voluerit, quocunque ſe animo, & cogitatione convertet, hoc ità eſſe comperiet. Ut enim alios omittam, qui in bonarum artium ſtudijs liberaliſſimis ſunt doctriníſque verſati, conſtat, Platonem ingeniô, doctrinâ, & copiâ dicendi longè omnibus ſuperioribus præſtitiſſe. Ergo ex ejus diſciplina quot viri, quantâ ſcientiâ, quantâq; in ſuis ſtudijs varietate & copiâ, quàm admirabiles extiterunt? Atque ut alios ſileam, quorum ſcripta temporum injuriâ perierunt, illi, & Ariſtotelem ſummum Philoſophum & Demoſthenem omnium Oratorum facilè principem, procul dubio debemus. Siquidem Ariſtoteles totos viginti annos Platonem audivit: Demoſthenes verò eundem non ſolùm audivit, ſed etiam lectitavit. Quid Ciceronem ad tantum in Philoſophia & eloquentia decus evexit? annon Platonis, Ariſtotelis, & Demoſthenis imitatio? finis non ſit, ſi velim eos numerare, qui ex Ariſtotelis diſciplina in omni doctrinæ & ingenij laude præſtantes, prodierunt. Tanti refert, quem imi-

imiteris, quem legas, quem admireris. Hoc intelligentes nostræ Societatis nominis JESU Præceptores, ex eo tempore, quo juventutem virtute & literis informant, eos Autores discipulis exponunt, qui præter cæteros in suo genere floruerunt. Qua de causa molestiùs etiam ferebant, nullum esse librum veterum scriptorum, qui adolescentibus discendi cupidis, primum aditum ad eloquentiam aperiret. Non quod doctrina dicendi parum Latinis literis sit illustrata (nam & Quintil: de ea diligentissimè scripsit; & in libris Cic: tantum est curæ, tantum suavitatis, elegantiæ, atq; doctrinæ, ut nè apud Græcos quidem, aut pluribus, aut melioribus præceptis, orationis facultas sit exornata) sed, quòd ad primam Tironũ institutionem eorum scripta minùs sint accommodata. Quid enim discipulis ad hæc studia ingredientibus explicarent Quint: libros? sunt illi equidem, ùt dixi, summâ diligentiâ, singulari judicio, summâ eruditione conscripti: at ità longi, sic nonnunquam obscuri, ut majus otium & acrius judicium desiderent. Partitiones oratorias? at ità sunt breves & concisæ, ut multas & magnificas eloquentiæ opes constructas & reconditas, nimis angustè coarctent. Libros de Oratore ad Q. Fratrem? at in dialogo sunt scripti. Præcipuas autem in illis partes habent L. Crassus, & M. Antonius, homines ùt dignitate, sic eloquentiâ in Rom: Repub: maximi, qui minora illa, sed discentibus in primis necessaria, celeriter transigunt, quæ verò sunt à vulgari intelligentia magis remota, ea non facilè dixerim, ornatiúsne, an copiosiùs, prosequantur. Huc accedit, quòd dum Crassus perfectum, Antonius communem

in-

informat Oratorem, magis altercationibus, qui Dialogorum est mos, in contrarias partes disseritur: quod mediocriter quidem eruditis, qui judicij jam aliquid habent, non solùm magnam & ingenuam delectationem, sed mirabilis etiam utilitatis fructū, affert: tironibus non item, qui disputationis vim, atq; incitationem aspiciunt, vestigia ingressúmq; vix intuentur. Duos de Inventione libros puero sibi inchoatos, & rudes Cicero excidisse affirmat, propterea quòd nec Orationis expoliendæ & conformandæ rationē docent, nec inveniendi fontes ab Aristot: demonstratos aperiunt. Itaq; multa in eis præcepta sunt, quæ editis postea libris idem Cicero improbavit: libri verò ad Herennium, à quocunq; illi sint scripti, similem inveniendi viam demonstrant, & quædam de statu, multa de verborū & sententiarū continent ornamentis, diversa ab his quæ Cicero, & Quintilianus eisdem de rebus tradiderunt. Topicorum liber tantummodo declarat viam ab Aristotele inventam, ad reperiendum in omni ratione argumentum: & quoniam ad Trebatium Juris Consultum scriptus est, exempla habet, ex intima juris scientia desumpta, quæ usq; eò sunt difficilia, ut suâ obscuritate, multos ab ejus libri lectione rejiciant. In Oratore verò ad Brutum quæsit optima species, & quasi figura dicendi, Cicero disertissimè exponit. Sed cùm ad Brutum scriberet, vulgaria præcepta permulta, quæ dicendi studiosis vehementer conducunt, breviter percurrit, vel penè præterit: quæ verò de orationis numero mirabiliter præcipit, ut adeuntibꝰ ad eloquentiam utilia sint, ordinem alium, & exemplorum lumen desiderant. His de causis cupiebant nostri Præceptores, ut

omnes eloquentiæ partes explicatæ definitionibus, exemplis illuſtratæ, ex Ariſtotelis ſententia, Ciceronis verò & Quintiliani nō ſcientiâ ſolùm, ſed plerumq; etiam verbis, aliquo libro viâ & ordine comprehenderentur. Futurum enim exiſtimabant, ſi id fieret, ut diſcipuli ſimul cum vulgaribus Rhetoricæ præceptis, illa magis recondita de argumentorum locis, de amplificatione, de orationis forma & numero perciperent. Quam ego provinciam cùm eorum voluntate ſuſcepiſſem, quibus libenter vitæ meæ rationes commiſi, his tribus libris, dicendi præcepta, quantū exiguæ ingenij mei vires efficere & conſequi potuerunt, complexus ſum: ut juvarem adoleſcentes ad legendos Ariſtotelis, Cicer: & Quintil: doctiſſimos libros, quibus eloquentiæ fontes continentur. Neq; verò ignoro multa horum quæ à veteribus ſunt tradita, ab his, à quibus defendi æquiùs erat, editis etiam libris oppugnari. Sed cùm à multis, qui ſingulari doctrinâ ſunt præditi, eadem defenſa ſint, mihi conſilium fuit, de his, quæ tot doctiſſimorum ſeculorū approbavit conſenſus, nihil ſinè ratione mutare, imò verò te, Chriſtiane Lector, vehementer oro atq; obſecro, ut hanc libidinem temerè contradicendi veteribus ſcriptoribus, de animo tuo penitùs evellas, nè ad ejus perniciem longiùs deinde ſerpat. Nam ſimul atq; cupiditas hæc ad ingeniū, tanquam fax ad materiam adhæſit, incredibile dictu eſt, quæ continuò excitet incendia. Jllud etiam tibi perſuadeas velim, nos nihil magis cupere, quàm ut virtute, & literis maximè ſis ornatus, ut Chriſto JESU, qui eſt parens & ſalus vitæ noſtræ, gratus ſis, & jucundus.

In Libros de Arte Rhetorica,
AUCTORIS PROŒMIUM.

RAtionis & Orationis tanta est similitudo, ut Græci, qui non intelligendi solùm, sed loquendi etiam principatum tenuerunt, uno utramq; vocabulo; Latini Græcorũ prudentiæ æmuli, eodem penè nominârint. Est enim oratio, quasi rationis imago quædam. Rationem in mente, cui regnum totius animi tributum est, DEUS Opt: Max: posuit, orationis sedem idem summus Opifex in celsissima ac nobilissima corporis parte collocavit. Ratio est sicuti lux quædam luménq; vitæ; Oratio est rationis decus & ornamentũ: ratio regit ac moderatur propriũ animum; oratio flectit etiam alienos: rationis est species admirabilis, eam tamen intus latentem orationis pulchtitudo declarat. Ità, quod lumen est Soli, principi ac moderatori luminum reliquorum, id est oratio rationi, dominæ ac reginæ rerum omnium. Hinc nimirum fit, ut summi illius rectoris mundi hujus bonitatem, sapientiam, vim & potestatem suspiciendam, admirandámq; hominũ generi, ùt rationis, sic orationis vis & natura cogat confiteri. Quid enim admirabilius esse potest, quàm cogitationes tam multas, tam excellentes, tam varias atq; multiplices orationi cõmendari? Orationem verò exceptam aëre, quasi vehiculô, incredibili celeritate brevissimô temporis spatio ad quàm plurimos pervenire, ac postremò per tenuissimos aurium meatus singulari opere, artificióq; perfectos, in alienos animos introire, atq; in eis tam perfectè, tam insigniter imprimere spe-

ciem ſuam: ut mœrentes conſoletur, torpentes excitet, afflictos erigat, inani lætitiâ elatos cohibeat, & in quemvis deniq; motum auditorem impellat? quòd ſi orationis tanta præſtantia eſt, non poteſt non maxima eſſe dignitas Rhetoricæ, quâ ornandæ orationis doctrina continetur. Eadem enim hominis ratio, quæ ceteras artes invenit, dicendi quoque artificium illuſtravit. Nam primò terram pervagata, non modò ejus formâ, ſitum, fæcunditatem, ſed eorum etiam quæ in ea gignuntur varietatem, uſum, naturámq; cognovit. Tum mare ingreſſa profundum & immenſum, quot genera, quámque diſparia degentium in eo belluarum inveſtigavit? Exin' ſiderum ornatũ & pulchritudinem admirans: cognito jam aëre, & his quæ ex eo generantur, in cœlum uſque penetravit. In quibus rebus tam abditis atq; obſcuris inveſtigandis, ſi tanta fuit rationis ſagacitas & ſolertia, in expolienda oratione, quæ ejus comes & interpres eſt, non minor profectò fuit cura. Hic eſt eloquentiæ ortus, hæc nobilitas, hæc cũ ratione conjunctio. Qua de cauſa vehementer vigilandum eſt ijs, qui ſapiẽtiæ flagrant ſtudio, enitẽdúmq; omni curâ ac diligentiâ, ut Rhetoricæ Dialecticæq; præceptis optimè ad reliquarũ artium faſtigium contendant. Quam viam jucundam, facilem, brevem & quaſi compendiariam, non modò nõ aſperam atq; arduam, aut longam eſſe comperient. Quod ut faciliùs conſequantur, hi tres libri artificium dicendi à veteribus traditum breviter explicabunt. Et in primo quidem libro, qui de Inventione eſt, ſedecim argumentorũ loci ſunt explicati,

ſimul cum his, quæ ad permovendos animos ex ijſdem locis eruuntur, præcepta etiam quædam ſunt expoſita, ad exornationem & deliberationẽ accommodata. In ſecundo verò, qui diſputationis præcepta continet, de orationis partibus, de ſtatu, judicatione, & ea controverſia, quæ ex interpretatione ſcripti exiſtit, præterea ratiocinatione, enthymemate, & inductione, & exemplo agitur: & quoniam frequens mentio facta eſt ab antiquis auctoribus, Epicherematis, Soritis, & Dilemmatis, eorum vis explanatur. Tertius deniq; liber docet orationis ornatum, qui eſt in verbis, vel ſimplicibus, vel conjunctis; itaq; de verbis novis, de inuſitatis, de tropis, de luminibus verborum & ſententiarũ, de origine, cauſa, natura, & uſu orationis aptæ ac numeroſæ, tum ad extremum de Memoria, & Pronunciatione in eo diſſeritur. Sed quô major utilitas ex eloquentia percipi poſſit, Chriſtianis præceptis diligenter ea purganda eſt. Ut enim bonus Agricola vitem, quæ ſilveſcit, & in omnes partes nimia funditur, ferrô coërcens, tum fructu lætiorem, tum aſpectu pulchriorem reddit: ſic eloquentia, ſi amputetur errorum inanitas, in quos delapſa eſt vitiô hominum divinas leges ignorantium, ſuam admirabilem ſpeciem recuperabit. Excidatur igitur mentiendi licentia, quam ſeverè divinis præceptis interdictã Oratori Quinctilianus & antiqui Rhetores concedunt: amputetur procacitas, & vitium illud teterrimum lacerandi alios probris, contumelijs, maledictis: cui utinam nè Demoſthenes, & Cicero tantopere indulſiſſent: reſecetur arrogantia, & inanis lau-

laudis appetitus, qui aciem animi perſtringit: intelligatur iniquum eſſe, tenebras auditoribus offundere nè verum perſpiciant, & ſuffragium atque ſententiam dicendo corrumpere, quod à Græcis & Romanis Oratoribus eſt factitatum. His tot tantiſq; deletis maculis, continuò exiſtet illa divina & cæleſtis Chriſtianæ eloquentiæ pulchritudo, quæ tantò erit præclara magis & eximia, quantò diligentiùs ad omnium hominum utilitatem conferetur, & ad laudes celebrandas DEI Opt: Max: qui ſermonem homini dedit ad ſocietatem & conjunctionem cum hominibus tuendam. Hæc eſt illa Chriſtiana eloquentia, quâ Gregorius, & Baſilius nobiliſſimum par amicitiæ, doctrinæ, ſanctitatis, plurimum præſtiterunt, & Juliani amentiſſimi & profligatiſſimi hoſtis religionis impetus omnes fregerunt: hac excelluit Athanaſius vir ſanctiſſimus, quem nec ſæviſſima periculorum tempeſtas, nec humanorum commodorum aura potuit unquam de ſuo curſu dimovere, quin Arij impium & ſceleratum comprimeret furorem: hac floruerunt Chryſoſtomi, Ambroſij, Auguſtini, Hieronymi, Cypriani, qui Chriſtianæ Reipubl: fuerunt lumen longè clariſſimum, ut alios quàm plurimos omittam, quorum copia digna eſt Chriſtiani nominis gloriâ. Hos tales ac tantos viros qui volet imitari, colat Chriſtianam eloquentiám, quæ ex divinarum rerum cura & contemplatione, ex Chriſti JESU amore, ex maximarum deniq; artium ſtudijs efflorcſcit.

DE

DE ARTE RHETORICA LIBER I.

CAPUT I. *Quid sit Rhetorica, quod ejus officium & finis.*

RHETORICA est vel *Ars*, vel *Doctrina bene dicendi* : Ars, *est, quæ cognitis penitúsque perspectis, & in unum exitum spectantibus, & nunquam fallentibus rebus continetur.* Esse autem eloquentiæ artem perspicuum est : etenim cùm plerique temerè, ac nullâ ratione causas in foro dicant : nonnulli autem propter consvetudinem aliquam callidiùs id faciant : non est dubium, quin si quis animadverterit, quid sit, quare alij meliùs, quàm alij dicant, id possit notare : ergo id qui in toto genere fecerit, is si non planè artem, at quasi artem quandam invenerit. *Bene dicere est*, optimis sententijs, verbísque lectissimis dicere. Rhetoricæ *officium* est, dicere appositè ad persvasionem. *Finis*, persvadere dictione.

Quintil. l. 2. c. 5. 1. de orat. Aristo. 3. Rhet. c. 1. Cicero 2. de orat.

Quintil. li. 2. c. 17. in orat. de invent. 1.

CAPUT II. *De utilitate, dignitatéque Eloquentiæ.*

DIgnitas Eloquentiæ, vel ex eo intelligi potest, quòd in omni libero populo, maximéque in pacatis tranquillísque Civitatibus præcipuè semper floruit, sempérque dominata est. Quid enim aut tam jucundum cognitu atque auditu, quàm sapientissimis sententijs, gravissimísque verbis ornata oratio & perpolita? aut tam potens, támq; magnificum, quàm hominum animos unius oratione converti? Quid ad-

A. de Orat. admirabilius, quàm res splendore illustrata verborum? Oratoris est in dando consilio de maximis rebus cum dignitate explicata sententia: ejusdem & langventis populi incitatio, effrenati moderatio: eâdem facultate fraus hominum ad perniciem, & integritas ad salutem vocatur. Quis cohortari ad virtutem ardentiùs? quis à vitijs acriùs revocare? quis vituperare improbos asperiùs? quis laudare bonos ornatiùs? cupiditatem vehementiùs frangere accusando potest? quis mœrorem levare mitiùs consolando? *1. de orat.*

Ac nè plura, quæ sunt penè innumerabilia, consectér, comprehendam brevi; sic enim statuo, perfecti oratoris moderatione & sapientiâ non solùm ipsius dignitatem, sed & privatorum plurimorum, & universæ Reipublicæ salutem maximè contineri. Quò major igitur est eloquentiæ vis, hoc est magis cum probitate jungenda summáque prudentia: quarum virtutum expertibus si dicendi copiam tradiderimus, non eos quidem oratores effecerimus, sed furentibus quædam arma dederimus. *3. de orat.*

CAPUT III. *De materia Rhetoricæ.*

de inven. 1. A*Rtis materia* est, in qua omnis ars & ea facultas, quæ conficitur ex arte, versatur: ùt si medicinæ materiam dicamus, morbos ac vulnera, quod in his omnis medicina versetur. Item quibus in rebus versatur ars & facultas oratoris, eas res materiam artis Rhetoricæ nominamus.

Sed hoc interest inter alias artes, exceptâ Dialecticâ, & Eloquentiâ, quod ceteræ artes se ipsæ per se tuētur singulæ: bene dicere autem, quod est scienter, & peritè & ornatè dicere, non habet definitam aliquam regionem, cujus tērminis septa teneatur. Omnia quæcunque in hominum disceptationem cadere possunt, *de orat. 2.*

bene

bene sunt ei dicenda, qui hoc se posse profitetur; aut eloquentiæ nomen relinquendum est: *materia* enim oratoria ad dicendum subjecta, *quæstio* est. *Quintil. lib.2. c. 21.*

CAPUT IV. *De Quæstione.*

Quæstionum duo sunt genera: alterum infinitum, quod Græci θέσιν, Cicero *propositum* vocat: alterum certum & definitum, quod ὑπόθεσιν illi, Latini verò *causam* vel *controversiam*, solent appellare. Propositum est, in quo aliquid generatim quæritur hoc modo: Expetendáne sit eloquentia? Causa est quæ certis personis, locis, temporibus, actionibus, negotijs cernitur, hoc modo: An Socrates jure fuerit ab Atheniensibus damnatus? *In part. In Top. de Orat. 2.*

Propositi duo sunt genera: *cognitionis* alterum, cujus scientia est finis: ùt, an Solis magnitudine multis partibus terra superetur? alterum *actionis*, quod refertur ad efficiendum quid, ut si quæratur, quibus officijs amicitia colenda sit. Hæc cùm in propositis quæstionibus genera sint, eadem in causas transferuntur. Sed *causarum tria* sunt genera, judicij, deliberationis, & exornationis, quæ (quia in laudationes maximè confertur, proprium habet ex eo nomen laudationis. *In partitionibus.*

CAPUT V. *De Exornatione, Deliberatione, & Judicio.*

In *exornatione* duæ sunt partes, laus & vituperatio. Tempus tum præsens, tum præteritum. Spectat autem orator honestatem præcipuè, cùm laudat: turpitudinem cùm vituperat, movétque auditores ad delectationem. *De inv. 1. Arist. l.1. Rh. c. 3. In part. de inve. 1.*

Deliberatio continet in se svasionem & dissvasionem, tempus verò futurum. Finis quem sibi proponit orator in consilio dando, est utilitas, & spes, aut reformidatio deliberantis. *Arist. 1. Rhet. Cic. par.*

Ju-

Judicium habet in se accusationem, & defensionem: ejus finis justorum & injustorum quæstione, sævitiâ aut clementiâ judicis continetur.

CAPUT VI. *Quomodo Hypothesis ad thesin revocanda?*

In part. in Top. Quinct. l. 5. c. 3. MAneat ergo, & infinitas & finitas quæstiones ad oratorem pertinere. Sed est consultatio quasi pars causæ quædam. Inest enim infinitum in definito, & ad illud tamen referuntur omnia. Quare illa pars orationis, quæ est de genere universo, totas causas sæpe continet. Quidquid est enim illud, in quo quasi certamen est controversiæ, quod græcè κρινόμενον dicitur, id ità dici placet, ut traducatur ad perpetuam quæstionem, atque de universo genere dicatur, nisi cùm de vero ambigetur, quod quæri conjecturâ solet. Exempli causâ: finita est, an Aristotelis Philosophia sit perdiscenda? ejus quasi pars quædam est illa infinita: an Philosophia sit perdiscenda: ad quam orator finitam transfert.

Cicer. de Oratore 30.

Sunt enim ornatissimæ orationes eæ, quæ latissimè vagantur, & à privata ac singulari controversia se ad universi generis vim explicandam conferunt, & convertunt, ut ij, qui audiunt naturâ & genere & universa re cognitâ, de singulis rebus statuere possint. Itaque orator excellens à proprijs personis & temporibus semper, si potest, avocat controversiam. Latiùs enim de genere, quàm de parte disceptare licet, ut quod in universo sit probatum, id in parte sit probari necesse.

In orat.

CAPUT VII. *De partibus Rhetoricæ.*

de Orat. 1. & 2. QUinque sunt partes & quasi membra Eloquentiæ, *inventio*, *dispositio*, *elocutio*, *memoria*, *pronunciatio*. Oportet enim invenire quid dicas, inventa disponere, deinde ornare verbis, pòst memoriæ mandare,

dare, tum ad extremum agere. Inventio est excogitatio rerum verarum, aut verisimilium, quæ quæstionem probabilem reddant. Dispositio est rerum inventarum in ordinem distributio. *de inve. 1. Auctor ad Heren. l. 1.*

Elocutio est idoneorum verborum & sententiarum ad inventionem accommodatio. Memoria est firma animi rerum ac verborum ad intentionem perceptio. Pronunciatio est ex rerum & verborum dignitate corporis & vocis moderatio. Nec audiendi quidam, qui judicium sextam esse partem voluerunt; adeò enim tribus primis partibus est permistum (nam nec inventio sinè eo, nec dispositio, nec elocutio fuerit) ut pronuntiationem quoque vel plurimum ex eo mutuari putem, nec invenisse credendus est, qui non judicavit: quod similiter in alijs partibus, quibus judicium permistum est, existimare debemus. *Quinct. l. 3. c. 3.*

Hinc apparet, eloquentiam rem unam esse omnium difficillimam; quibus enim ex quinq; rebus constare dicitur, earum unaquæque est ars ipsa magna per sese. Quare quinque artium concursus maximarum, quantam vim, quantámque difficultatem habeat, existimari potest. Sunt igitur quinque Rhetoricæ partes omnino. At *invenire*, *disponere*, *eloqui*, *memoriâ complecti*, *& pronunciare*, opera sunt Oratoris. *De claris Oratorib9.*

CAPUT VIII. *Quibus rebus Eloquentia comparetur, ac primùm de natura.*

ELoquentia, quæ quinque suprà dictis constat partibus *naturâ*, *arte*, *exercitatione* & *imitatione* comparatur: Imitationem enim quamvis Quinctilianus arti, Cicero exercitationi subjiciat, rectiùs tamen alij ab utraque segregârunt. Ergo de singulis, quoniam maximi sunt momenti & ponderis, aliquid dicendum est. *Auctor ad Her. lib. 1. Quin. l. 3. c. 5. Cic. 1. & 2. de or. Quinct. c. 5.*

Na-

Natura igitur primum atque ingenium ad dicendum vim affert maximam; neque verò quibuſdam ſcriptoribus artis, ratio dicendi & via, ſed natura defuit. Nam & animi atque ingenij celeres quidam motus eſſe debent: qui ad excogitandum acuti, & ad explicandum ornandúmque ſint uberes, & ad memoriam firmi atque diuturni. Et ſi quis eſt, qui hæc putet arte accipi poſſe; quod falſum eſt (præclarè enim ſe res habeat, ſi hæc accendi, aut commoveri arte poſſint, inſeri quidem, & donari ab arte non poſſunt omnia, ſunt enim illa dona naturæ) quid de illis dicet, quæ certè cum ipſo homine naſcuntur, lingvæ ſolutio, vocis ſonus, latera, vires, conformatio quædam & figura totius oris & corporis?

1. de Oratore.

Neque hæc ità dico, ut ars aliquid limare non poſſit (neque enim ignoro, & quæ bona ſint, fieri meliora poſſe doctrinâ, & quæ non optima, aliquo modo acui tamen, & corrigi poſſe) ſed ſunt quidam, aut ità lingvâ hæſitantes, aut ità voce abſoni, aut ità vultu, motúque corporis vaſti atque agreſtes; ut etiamſi ingenio atque arte valeant, tamen in oratorum numerum venire non poſſint. Sunt autem quidam ità naturæ muneribus in ijſdem rebus habiles, ità ornati, ut non nati, ſed ab aliquo Deo ficti eſſe videantur. Magnum quoddam eſt onus, atque munus, ſuſcipere atque profiteri, ſe eſſe omnibus ſilentibus, unum maximis de rebus, magno in conventu hominum audiendum. Adeſt enim verè nemo, quin acutiùs, atque acriùs vitia in dicente, quàm recta videat. Ità quicquid eſt in quo offenditur, id etiam illa, quæ laudanda ſunt, obruit.

Amplificatur ex his eloquentiæ difficultas.

Neque hæc in eam ſententiam diſputo, ut homines adoleſcentes, ſi quid naturale fortè non habeant, omninò à dicendi ſtudio deterream; multis enim honori fuit illa ipſa, quamcunque aſſequi potuerunt, in dicendo, mediocritas.

CAPUT IX. *De Arte.*

AD Naturam optimam Ars adjungi debet, quæ à natura profecta est, *notatio enim naturæ atque animadversio peperit artem.* Ego enim hanc vim intelligo esse in præceptis omnibus, non ut ea secuti oratores eloquentiæ laudem sint adepti, sed quæ sua sponte homines eloquentes facerent, ea quosdam observâsse atque ‡ delegisse: sic esse *non eloquentiam ex artificio, sed artificium ex eloquentia natum*: quod tamen non * rejicio; est enim, si minùs necessarium ad bene dicendum, tamen ad cognoscendum non illiberale. *In orat. de Orat. 1.* *‡ al. id elegisse.* ** al. ejicio.*

Habet igitur Ars hanc vim, non ut totum aliquid, cujus in ingenijs nostris pars nulla sit, pariat & procreet, verùm *ut ea, quæ sunt orta jam in nobis* & procreata, *educet* atque confirmet. Observatio autem earum rerum, quæ in dicendo valent, ipsa per se si eloquentes facere posset, quis esset non eloquens? quis enim hæc non vel facilè, vel certè aliquo modo posset ediscere? Itaque intelligendum est, alia quædam ad consequendam eloquentiam esse majora, sed Ars non est quidem ea negligenda: quam ego si nihil dicam adjuvare, mentiar. Habet enim quædam quasi ad commonendum Oratorem, quò quidque referat, & quò intuens, ab eo quodcunque sibi proposuerit, minùs aberret. In præceptis enim hanc vim, & hanc utilitatem esse arbitror, non ut ad reperiendum quid dicamus, arte ducamur, sed ut ea, quæ naturâ, studio, quæ exercitatione consequimur, aut recta esse confidamus, aut prava intelligamus, cùm, quò referenda sint, didicerimus. *2. de or.* *1. & 2. de orat.* *2. orat.*

Qua de causa studiosè Rhetorica colenda est, ùt quæ viam & rationem dicendi doceat. Etsi namque magnis ingenijs præditi quidam dicendi copiam sinè ratione consequantur: Ars tamen est dux certior *De claris orat.*

quàm natura: quoniam sinè doctrina, etiamsi quid bene dicitur, tamen id quia fortuitò fit, semper paratum esse non potest. Aptissimè profectò quod Marc.
Pro Arch. Tullius de excellenti virtute scripsit, idem ad præstantem eloquentiam transferri potest: ut multos homines excellenti ingenio & eloquentia fuisse, & sinè doctrina, naturæ ipsius habitu, per se ipsos copiosos & ornatos extitisse fateamur: adjungamus etiam, sæpius ad orationis laudem, naturam sinè doctrina, quam sinè natura valuisse doctrinam: sed cùm ad naturam eximiam atque illustrem accesserit ratio quædam, conformatióque doctrinæ, tum illud nescio quid præclarum ac singulare solere existere, contendamus.

CAPUT X. *De Exercitatione.*

2. de orat. IN præstanti natura, quam ars expolivit, exercitatio *absolutionem perfectionémq; dicendi consummat.* Quocirca interest permagni, studium & ardorem quendam amoris assumere, sinè quo cùm nihil quidquam egregium, tum certè eloquentiam nemo unquam assequetur. Ex hoc ardore nascitur exercitationis diligentia, ut causa aliqua posita consimili causarum earum, quæ ad Oratorem deferuntur, dicamus quàm maximè ad veritatem accommodatè.

Sed plerique in hoc vocem modò, neque eam scienter, & vires exercent suas, & lingvæ celeritatem incitant, verborúmque frequentiâ delectantur: in quo fallit eos quod audierunt: dicendo homines, ut dicant, efficere solere: verè enim etiam illud dicitur, perversè dicere, homines perversè dicendo facillimè consequi. Quamobrem in istis ipsis exercitationibus, etsi utile est etiam subitò sæpe dicere, tamen illud utilius, sumpto spatio ad cogitandum, paratiùs atque accuratiùs dicere.

Caput

Caput autem eſt (quod ut verè dicam, minimè facimus: eſt enim magni laboris, quem plerique fugimus) quàm plurimum ſcribere. Stylus optimus eſt & præſtantiſſimus dicendi effector ac magiſter: neque injuriâ; nam ſi ſubitam & fortuitam orationem commentatio & cogitatio facilè vincit: hanc ipſam profectò aſſidua & diligens ſcriptura ſuperabit. Jam vocis & ſpiritûs, & totius corporis, & ipſius lingvæ motus, & exercitationes nō tam artis indigent, quàm laboris.

Exercenda eſt & memoria ediſcendis ad verbum, quàm plurimis & noſtris ſcriptis & alienis, atque in ea exercitatione non ſanè mihi diſplicet adhibere, ſi conſveris, etiam illam locorum ſimulachrorúmque rationem, quæ in arte traditur.

CAPUT XI. *De Imitatione.*

ETſi ad illud genus oratorum præſtantium magnificum atque præclarum natura ipſa aliquem ducat, tamen ea non ſatis proficere poteſt, niſi eodem ſtudio atque imitatione intendat, atque ità dicere conſveſcat, ut tota mente illos atque omni animo intueatur. *2. de orat.*

Ergo hoc ſit primum in præceptis meis, ut demonſtremus, *quem imitemur*, atque ità, ut, *quæ maximè excellant* in eo, quem imitabimur, ea diligentiſſimè perſequamur. Nihil enim aliud cauſæ eſt, cur ætates extulerint ſingulæ ſingula propè genera dicendi: niſi quòd ſemper fuit aliquis, cujus ſimiles plerique eſſe vellent. Hanc igitur ſimilitudinem, qui imitatione aſſequi volet, tum exercitationibus crebris, atque magnis, tum ſcribendo maximè perſequatur.

Intuendi ſunt etiam non ſolùm oratores, ſed etiam actores, nè mala conſvetudine ad aliquam deformitatem pravitatémque veniamus.

Quoniam de Rhetoricæ definitione, dignitate, fine, officio, & materia dictum est: quotque sint ejus partes explicavimus: & naturam, artem, exercitationem, imitationem ad eloquentiam consequendam necessarias esse ostendimus; sequitur, ut de singulis ejus partibus disseramus.

CAPUT XII. *De Inventione.*

In Partit. QUoniam igitur primum Oratoris munus est invenire, dabit operam, ut inveniat, *quemadmodum fidem faciat* eis, quibus volet persvadere, & quemadmodum *motum* eorum *animis afferat.* Fidem facit Orator argumentis: movet incitando, aut ad voluptatem, aut molestiam, aut ad metum, aut ad cupiditatem. Tot enim sunt motûs genera, partes plures generum singulorum.

Cic. Tusc. 4. Cùm enim omnis animæ commotio ex opinione boni alicujus aut mali nascatur, lætitia & cupiditas ex opinione boni nascuntur, ægritudo & metus in malorum opinione versantur. Est igitur *ægritudo* sive *molestia*, opinio recens præsentis mali, in quo demitti contrahíque animo rectum esse videatur. *Voluptas*, opinio recens boni præsentis, in quo efferri rectum esse videatur. *Metus*, opinio impendentis mali, quod intolerabile esse videatur. *Cupiditas*, opinio venturi boni, quod sit ex usu jam præsens esse, atque adesse. Opinio autem, quæ in omnes superiores definitiones includitur, est *imbecilla assensio.* In *Proposito* fidem solùm facit orator; in *Causa* verò fidem & motum, de quo mox dicemus.

CAPUT XIII. *Quid Inventio, quid Argumentum & Argumentatio.*

In Part. in Top. I*Nventio* est excogitatio argumenti. *Argumentum* est probabile inventum ad faciendam fidem; vel *aliter*: est ratio rei dubiæ faciens fidem: *Fides* verò est fir-

firma opinio: ùt si velis fidem facere, eloquentiam esse expetendam, excogitésque illud argumentum; nimirum esse artem bene dicendi, possis hoc modo argumentationem concludere: Ars bene dicendi est expetenda: ea est eloquentia: est igitur eloquentia expetenda. Est autem argumentatio *argumenti explicatio*, qua Dialectici pressiùs & religiosiùs, Oratores ornatiùs & liberiùs utuntur. Locus autem est *sedes argumenti*. Aristoteles enim proposuit quosdam locos, ex quibus omnis argumentatio ad omnem disputationem inveniretur: qui nihil aliud esse videntur, quàm notæ quædam, quibus admonemur, quid in ipsis pervestigare debeamus. *In Top. 2. de Orat.*

CAPUT XIV. *Quotuplicia sint Argumenta.* *In Top. in part. 1.*

ARgumenta partim in eo ipso, de quo agitur, hærent, quocirca *insita* dicuntur: partim extrinsecùs assumuntur, quæ *remota* vocantur: quoniam absunt, longéq; ab eo de quo agitur, disjuncta sunt: ut si dicas, eloquentiam esse expetendam, quòd bene dicendi sit ars, *ratio* est *insita* in eo, de quo agitur: eloquentia enim est ars bene dicendi: sin expetendam dicas, quòd Aristoteli, vel Ciceroni, vel Platoni ità visum sit, *ratio* erit *remota*; Auctoritas enim illorum virorum non est in ipsa eloquentia, quæ suapte naturâ esset expetenda, sinè illorum commendatione.

CAPUT XV. *De Numero locorum.*

LOci unde argumenta insita eruuntur, numero sunt *sedecim*: alia enim ducuntur à definitione, alia à partium enumeratione, alia à notatione, alia conjugata appellantur, alia ex genere, alia ex forma, alia ex similitudine, alia ex differentia, alia ex contrario, alia ex adjunctis, alia ex antecedentibus, alia ex consequentibus, alia ex repugnantibus, alia ex caussis, alia ex effectis, alia ex comparatione majorum, aut pa- *In Top. in part.*

Quinct. l. 5. c. 2. rium, aut minorum. Argumenta extrinsecus assumpta, Quinctiliano sunt *sex*, præjudicia, fama, tormenta, tabulæ, jusjurandum, testes.

CAPUT XVI. *De Definitione.*

In Top. Definitio est oratio, *quæ id quod definit, explicat quid sit*: ùt, Virtus est recta animi affectio: Rhetorica est doctrina dicendi. Definitionum multa sunt, & genera, & præcepta, sed ad hujus libri institutum ea nihil pertinent, tantùm est dicendum, quis sit definitionis modus. Sic igitur Veteres præcipiunt: Cùm sumpseris ea, quæ sunt ei rei, quam definire velis, cùm alijs communia, eò usque persequi, dum proprium efficiatur, quod nullam in aliam rem transferri possit: ùt hoc, Rhetorica est ars, commune adhuc; multa enim genera sunt artium, ùt Grammatica, Dialectica; unum adde verbum, dicendi, jam à communitate res disjuncta videbitur, ut sit explicata definitio, Rhetorica est ars dicendi.

In orat. Hæc facultas definiendi debet esse in eloquente, ut definire rem possit. Est enim explicanda sæpe verbis mens nostra de quaque re, atque involutæ rei notitia definiendo aperienda est. Definitio enim quasi involutum evolvit id, de quo quæritur. Sed id Orator non faciet tam pressè & angustè, quàm in illis eruditissimis disputationibus fieri solet, sed cùm explanatiùs, tum etiam uberiùs, & ad commune judicium popularémque intelligentiam accommodatiùs. Sic 2. de or. pro Sest. Cicero, quid sint Optimates definit, cùm ait. Sed genus universum (ut tollatur error) brevi circumscribi & definiri potest: omnes Optimates sunt, qui neque nocentes, nec naturâ improbi, nec furiosi, nec malis domesticis impediti. Argumenti à definitione talis In Top. est formula. *Ius civile est æquitas constituta ijs, qui ejusdem sunt civitatis, ad res suas obtinendas; ejus autem æqui-*

æquitatis utilis est cognitio; utilis est ergo juris civilis cognitio.

Sæpe etiam definiunt & Oratores, & Poëtæ per translationem verbi ex similitudine cum quadam suavitate, quos licet imitari: ut si adolescentiam, *florem ætatis*: senectutem, *occasum vitæ* velis definire.

CAPUT XVII. *De partium distributione.*

ARgumento à partium distributione sic est utendum, *nullam ut partem relinquamus.* Ut si velis probare, calliditatem non esse virtutem, à virtutis partibus quæ quatuor sunt: Prudentia, Justitia, Fortitudo, Temperantia, sic probare possis: omne quod honestum est, id quatuor partium oritur ex aliqua, aut enim in perspicientia veri, solertiáque versatur; aut in hominum societate tuenda, tribuendóque suum unicuique & rerum contractarum fide; aut in animi excelsi, invictíque magnitudine; aut in omnium, quæque fiunt, quæque dicuntur, ordine & modo: in quo inest modestia & temperantia: calliditas ex nulla illarum parte oritur, non est igitur virtus. *In Top.* *In offic. I.*

CAPUT XVIII. *De Notatione.*

ETymologia, quæ verborum originem inquirit, à Cicerone dicta *Notatio*. Eâ sæpe utuntur Oratores & Poëtæ, ùt Ovidius: *Quintil. I. lib. 6.* *in Top.*

A senibus *nomen mite Senatus habet.* Et: *Fast. 5.*
Nam quia ver aperit tunc omnia, densáque cedit
Frigoris asperitas, fætáque terra patet; *Fast. l. 4*
Aprilem memorant ab aperto tempore *dictum.*

A notatione sumitur argumentum, cùm ex vi nominis elicitur, hoc modo: Si consul est, qui consulit patriæ, non igitur Piso consul, qui eam evertit.

CAPUT XIX. *De Conjugatis.*

COnjugata dicuntur, *quæ sunt ex verbis generis ejusdem.* Ejusdem autem generis verba sunt, quæ

orta ab uno variè comutantur, ùt sapiens, sapienter, sapientia. Ex hac verborum conjugatione hujusce-modi argumento usus est Ovidius:

Aurea *nunc verè sunt secula, plurimus* auro *venit*
Satyr. 8. *honos.* Et Juvenalis:

Summum crede nefas, animam præferre pudori,
Et propter vitam vivendi *perdere causas.*

in Pisonem. Cicero etiam: Cùm enim esset omnis causa illa mea *consularis* & *senatoria*, auxilio mihi opus fuerat & *consulis* & *senatûs.*

Terent. in Heaut. Est & illud elegans in primis: *Homo* sum, *humani* nihil à me alienum puto. Cic. lib. de 2. hoc utitur exemplo. *Si pietati* summa tribuenda laus est, debetis moveri, cùm Q. Metellum tam *piè* lugere videatis.

CAPUT XX. *De genere & forma.*

De Or. I GEnus est, *quod sui similes communione quadam, specie autem differentes, duas aut plures complectitur partes*: Partes quas genus amplectitur, *formæ* dicuntur: ùt, Virtus est genus: plures enim formas, quatuor scilicet complectitur, Prudentiam, Justitiam, Fortitudinem, & Temperantiam: quæ sunt similes virtutis communione: ùt prudentia enim, sic justitia, sic fortitudo, sic temperantia virtus est. Hinc perspicuum fit, quid sit forma, est enim *pars generi*
De Or. I. *subjecta.* Argumentum à *genere* sic tractatur: Virtutis
Offic. I. laus omnis in actione consistit, prudentiæ igitur laus
Quinct. omnis in actione consistit. *Ex forma* autem; quod ju-
l. 3 c. 10 stitia est, utique virtus est.

CAPUT XXI. *De similitudine & dissimilitudine.*

AdHer. lib. 4. SImilitudo est, *quæ traducit ad rem quampiam aliquid ex re dispari simile.* Ex ea sumitur argumentum
Philip. 2. hoc modo: Cicero: Sed nimirum ùt quidam morbo aliquo, & sensûs stupore svavitatem cibi nõ sentiunt,

sic

sic libidinosi, avari, facinorosi, veræ laudis gustum non habent.

Ovidius:

Scilicet ut fulvum spectatur in ignibus aurum; *Trist. l.*
Tempore sic duro est inspicienda fides. *1.El.4.*

Ex *dissimilitudine* sive *differentia* ducitur hoc modo argumentum:

Si barbarorum est, in diem vivere, nostra consilia *2.de or.* sempiternum tempus spectare debent.

CAPUT XXII. *De Contrarijs.*

COntrariorum *genera sunt quatuor*: adversa, privantia, quæ inter se conferuntur, & contradicentia. Adversa sunt, quæ in eodem genere plurimùm differunt: ùt virtus, vitium: quæ cùm animi habitus sint, plurimum tamen inter se differunt: ùt bellum, pax; sapientia, stultitia, ex quibus argumenta talia existunt: Si stultitiam fugimus, sapientiam sequamur; & bonitatem, si malitiam. Hinc illud Drancis apud Virgilium: *Arist. in ea de opposs. Cic. in Top. Cice. in Top. Lib. 11.*

Nulla salus bello, pacem te poscimus omnes.

Perinde enim est atque hoc: Bellum est nobis perniciosum, pax igitur expetenda est.

Cicero:

Quid cùm fatentur satis magnam vim esse in vitijs *Tusc. 5.* ad *miseram vitam*, nónne fatendum est, eandem vim in virtute esse ad *beatam vitam*? Contraria enim contrariorum sunt consequentia.

Privantia sunt habitus, & ejus privatio: ùt lux, *Cice. in Top.* tenebræ: vita, mors: scientia, inscitia: humanitas, inhumanitas: præpositio enim *in*, privat verbum ea vi, quam haberet, si *in* præpositum non fuisset. Ex his ductum est illud Ciceronis in Miloniana: Ejus igitur *mortis* sedetis ultores, cujus *vitam*, si putetis per vos restitui posse, nolitis?

Tertio loco sunt ea, *quæ inter se conferuntur*: ùt duplum, simplum: datum, acceptum: miles, & Imperator: docere, & discere. Ex hoc loco est illud Ciceronis: ex quo profectò intelligi debet, quanta in *dato* beneficio sit laus, cùm in *accepto* tanta sit gloria: & item hoc: Non igitur periculum est, nè quis putet in magna arte & honesta turpe esse *docere* alios id, quod ipsis fuerit honestissimum *discere*. Huc pertinet Virgilianum illud:

Pro Marcel. *in orat.* *Lib. 8.*

Arma rogo genitrix nato.

in Top. Ultimo loco sunt *negantia* valde contraria ajentibus: ùt, si hoc est, illud non est: ex quibus necesse est, alterum falsum.

CAPUT XXIII. *De Adjunctis.*

in Top. ADjuncta sunt ea, *quæ cum re sunt conjuncta*: ùt locus, ùt tempus, ùt ea, quæ rem circumstant: ùt vestitus & comitatus hominem circumstant, & apparatus, colloquia, pedum crepitus, strepitus hominum, rubor, pallor, cæteráque quæ suspicionem possunt movere. Latissimè itaque patent adjuncta; nam & quæ in hominis sunt sive animo, sive corpore, ùt virtus, ùt vitia, ùt oris vel pulchritudo, vel deformitas, aliáque innumera comprehendunt.

Ab his sumit argumentum Cicero pro Milone, cùm ait: videamus nunc id, quod caput est, locus ad insidias ille ipse, ubi congressi sunt, utri tandem fuerit aptior. Et multa deinceps: & paulò pòst: videte nunc illum primùm egredientem è villa subitò: cur vesperi? quid necesse est tardè? quid convenit, præsertim id temporis? & pro Cornelio: Hunc quispiam incredibili quadam atque inaudita gravitate, virtute, constantiâ præditum, fœdera scientem neglexisse, violasse, rupisse, dicere audebit? loquitur autem de Pompejo.

CAPUT

CAPUT XXIV. *De antecedentibus & consequentibus.*

ANtecedentia sunt ea, *quæ sic antecedunt consequentia, ut cum ipsis necessariò cohæreant*: qua ratione ab adjunctis distingvuntur]: conjuncta enim nunquam necessariò cohætent cum his, quibus adjuncta sunt. Argumenti ab antecedentibus talis est formula: Ortus est *Sol*, igitur *dies* est. Consequentia verò sunt, *quæ rem necessariò consequuntur*: ab eis ducitur argumentum, cùm ratio rei dubiæ faciens fidem sumitur à consequentibus, hoc modo. Dies est, igitur ortus est Sol. Ex hoc loco est illud Ciceronis in Antonium: luculentam tamen ipse *plagam* accepit, ùt declarat *cicatrix*: probat enim quoniam cicatrix magna esset, vulnus quoque fuisse magnum.

Arist. 2 to. c. 2. in Top. Cic.

Arist. 2. c. 2. Cic. in Top.

Philip. 7

CAPUT XXV. *De repugnantibus.*

REpugnantia *neque certâ lege, neque numero inter se dissident*: qua ratione à contrariis, atque dissimilibus discernuntur: Exempli gratiâ, amare, & odio habere, contraria sunt. Amare verò, & nocere, & lædere, & convitijs insectari, repugnantia sunt. Argumenti à repugnantibus talis est formula. Amat illum, igitur non insectatur illum convitijs: Hortensius non erat adversarius Ciceronis aut obtrectator, semper enim est alter ab altero adjutus & communicando, & monendo, & favendo.

De cla. Orat.

CAPUT XXVI. *De causis.*

CAusa est, *quæ suâ vi efficit id, cujus est causa*: ùt vulnus mortis: cruditas morbi: ignis ardoris. Ejus *quatuor* sunt genera: finis, efficiens, forma, materia. *Finis* est, cujus gratiâ fit aliquid, ùt domûs finis, est usus: belli, pax: hominis, beata vita. Ab eo ducit argumentum hoc modo Cicero contra Epicureos: Hi non viderunt, ùt ad cursum equum, ad arandum bo-

Cicer. de fat. Aristot l. 2. phys. c. 3.

De finibus 2.

bovem, ad indagandum canem; sic hominem ad duas res (ùt ait Aristoteles) intelligendum & agendum esse natum, quasi mortalem Deum: contráque ùt tardam aliquam & langvidam pecudem ad pastum, & ad procreandi voluptatem, hoc divinum animal ortum esse voluerunt, quo nihil mihi, videtur absurdius. Hujus enim loci hæc vis est: Homo natus est ad intelligendum & agendum, non igitur ad pastum & voluptatem est ortus.

In lib. de senect. Efficiens causa est, quâ aliqnid est, ùt, Sol diem efficit, toto cœlo luce diffusa. Ab ea est illud Ciceronis contra senectutis vituperatores: Caret epulis, ajunt, extructísque mensis, & frequentibus poculis; caret ergo vinolentiâ, cruditate & insomnijs. Cujus loci vis in eo est, quòd ubi causa deest, effecta, quæ ex illa oriuntur, nullo esse modo possint. Et, Nisus ut Eurialum servet, se auctorem cædis profitetur.

Æneid. 9. *Me, me, adsum qui feci, in me convertite ferrum*
O Rutili, mea fraus omnis; nihil iste nec ausus,
Nec potuit.

Arist. 2. Phys. c. 3. Forma est ratio rei & nota, per quam res est id, quod est, & à rebus alijs distingvitur: ùt, animus est hominis forma, hic enim causa est, ut homo sit, eúmque à rebus alijs distingvit. Sic domûs, sic navis, sic ignis, sic terræ, cæterarúmque rerum sua forma est vel artificiosa, vel naturalis. Ab ea ducitur argumentum hoc modo: animi hominum immortales sunt, homines igitur ad æternitatem immortalitatémque beatæ vitæ aspirare debent.

Cice. de nat. Deor. l. 1. Materia est, ex qua, & in qua res sunt, ùt statuæ, æs; argentum, pateræ; corpus, hominis. Ex materia sic sumitur argumentum: corpus hominis mortale est; ab ejus igitur societate & contagione immortalis animus sevocandus est. Ex hoc loco, Regia solis apud Ovidium: Arma Æneæ apud Virgilium: mul-

Lib. 2. me. l. 8. Æneid.

ta

ta ſigna ſublata à Verre, à Cicerone deſcribuntur. Ex his cauſarum generibus tanquam ex fonte non modò in cauſis, ſed in omni ſcribendi genere magna argumentorum ſuppetit copia. Licebit igitur diligenter eo cognito, non modò Oratoribus & Philoſophis, quorum eſt proprius; ſed Hiſtoricis etiam & Poëtis, multa & varia, & copioſa ex eo facilè depromere. *Act. 5. in Verrem.*

CAPUT XXVII. *De Effectis.*

Effecta *ſunt ea, quæ ſunt orta de cauſis.* Eorum ùt cauſarum *quatuor ſunt genera*: eſt enim ſuus effectus & finis, & efficientis cauſæ, itémque formæ ac materiæ. Quæ autem ſint ſingularum cauſarum effecta, cognitis cauſis intelligitur: ùt enim quod effectum eſt, quæ fuerit cauſa demonſtrat, ſic cauſa effectum indicat. Nam ſi finis belli pax eſt, bellum ejus pacis, quæ bello quæritur, effectus eſt: eodémque modo dies ſolis effectus eſt, & homo corporis ac animi, quorum illud materia eſt, hic forma. Ab effectu ſumitur hoc modo argumentum. Virtus facit laudem, ſequenda igitur: ac voluptas infamiam, fugienda igitur. *Ariſt. 2. poſt. c. 7 Cicer. in Top.*

CAPUT XXVIII. *De Comparatione.*

Locus à comparatione ſimplex quidem eſt, ſed *tripliciter tractatur*: à comparatione nimirum majorum, vel minorum, vel parium. A comparatione *majorum* ducitur argumentum hoc modo: ſi quod magìs videtur convenire, non convenit, nè id quidem, quod minùs: ùt, num me fefellit Catilina non modò res tanta, tam atrox, tam incredibilis; verùm id, quod multò magìs eſt admirandum, dies? &: Etenim ſi ſummi viri, & clariſſimi cives Saturnini & Grachorum, & Flacci, & ſuperiorum complurium ſangvine non modò ſe non contaminârunt: ſed etiam honeſtârunt: verendum certè mihi non erat, *Ariſt. 2. to. c. 4. & 2. Rhet.*

erat, nè quid hôc parricidâ civium interfectô, invidiæ mihi in posteritatem redundaret.

A minoribus ad majora ducitur argumentum hôc pactô: Si quod minùs videtur convenire, tamen convenit: ergo & id, quod videtur magis.

Ovidius:

Vt corpus redimas, ferrum patieris & ignes,
Arida nec sitiens ora levabis aquâ.
Vt valeas animo, quicquam tolerare negabis?
At pretium pars hæc corpore majus habet.

Et Horatius:

In epist. l. 1. ad Lolli. l. 5. accu.

Vt jugulent homines, surgunt de nocte latrones,
Vt teipsum serves, non expergisceris?

Et Cicero: Capitolium, sicut apud majores nostros, factum est, publicè gratis coactis fabris, operisque imperatis exædificari atque effici potuit, majore igitur ratione navis cybæa: & in Catil. 1. Servi me herculè mei, si me isto pacto metuerent, &c.

Parium autem comparatio nec elationem habet, nec submissionem, est enim æqualis. Multa autem sunt, quæ æqualitate ipsa comparantur, quæ ità ferè concluduntur: Eripuit contra Rempubl. pecunias, ergo & largitus est: &, si tibi non licuit imperare navem Mamertinis fœderatis, non licuit imperare Tauromínitanis item fœderatis, aut, si his jure est imperata navis, etiam illis potuit imperari.

2. de Orat, l. 5. de accu.

CAPUT XXIX. *De argumentis remotis.*

In part.

Argumenta sive remota, sive assumpta non eò dicuntur sinè arte, quòd ità sunt; sed quòd *ea non parit Oratoris ars, sed foris adse delata tamen arte tractat.* Ea Cicero in Topicis testimonij nomine complectitur. Testimonium enim in eo loco dicit omne id, quod ab aliqua re externa sumitur ad faciendam fidem. Sed ad intelligendum erit facilius, si cum

In Top.

Quincti-

Quinctiliano in *præjudicia, rumorem, & famam, tormenta. tabulas, jusjurandum, & testes* ea dividamus. Quæ ùt ipsa per se carent arte, ità summis eloquentiæ viribus & allevanda sunt plerumque, & refellenda. Quare genus harum rerum, quæ ad Oratorem deferebantur, meditatum, in perpetuum usum similium rerum, veteres Oratores habebant. Nunc translatis ab Oratoribus ad Jurisconsultos judicijs, ut veterum Oratorum scripta intelligamus, cognoscenda sunt. *Lib. 5. à c. 1. usq; ad 7.*

CAPUT XXX. *De præjudicijs & testibus.*

CÆteris quatuor omissis, quæ facilè intelliguntur, de præjudicijs & testibus dicamus. Præjudiciorum vis omnis tribus in generibus versatur. *Rebus*, quæ aliquando ex paribus causis sunt judicatæ, quæ exempla rectiùs dicuntur. *Iudicijs*, ad ipsam causam pertinentibus, unde etiam nomen dictum est: qualia in Milonem à senatu facta dicuntur. Aut, *cùm de eadem causa est pronunciatum.* *Quinct. l. 5. c. 2.* *Cic. pro Milone.*

Veteres Oratores & pro testibus, & contra testes magno labore dicebant: ùt è pluribus Ciceronis orationibus, maximéque oratione pro Flacco, apparet. Nunc judiciorem mutata ratio facit, nè is labor sit necessarius, & ut de rumore, fama, tormentis, & jurejurando pluribus agendum non sit.

CAPUT XXXI. *De usu & utilitate locorum.*

HOs locos multâ commentatione atque meditatione paratos atque expeditos, qui volet in dicendo excellens esse, habere debet. Atque ut quæque res ad dicendum erit suscepta, tum denique scrutari locos, ex quibus argumenta eruat. Quæ quidem ei, qui mediocriter ea modò considerârit studio adhibito, & usu pertractata esse possunt. Est enim utilissimum nôsse regiones, intra quas venêre, & pervesti- *De Orator. 2.*

ges

ges, quod quæras. Ubi eum locum omnem cogitatione sepseris, si modò usum rerum percallueris, nihil te effugiet, atque omne quod erit in re occurret, atq; incidet. Ut enim si aurum cui, quod esset multifariàm defossum, commonstrare aliquis vellet, satis esse deberet, si signa & notas ostenderet locorum, quibus cognitis ille ipse sibi foderet, & id quod vellet, parvo labore, nullo errore inveniret: sic has argumentorum notas indicare satis est, quæ illa quærenti demonstrant, ubi sint: reliqua, curâ & cogitatione eruuntur.

CAPUT XXXII. *Qui modus in argumentis adhibendus.*

In part. in orat. NEc verò imprudenter quisquam utetur hac copiâ, sed omnia expendet & seliget. Non enim semper, nec in omnibus causis, ex ijsdem argumentorum momenta sunt. Judicium ergo adhibebit, nec inveniet solùm quid dicat, sed etiam expendet. Nihil enim feracius ingenijs, his præsertim, quæ disciplinis exculta sunt: sed ùt segetes fœcundæ & uberes non solùm fruges, verùm herbas etiam effundunt inimicissimas frugibus: sic interdum ex illis locis aut levia quædam, aut causis aliena, aut non utilia gignuntur. Quorum ab Oratoris judicio delectus magnus adhibebitur.

Jllud autem intelligendum est, ex his locis & ad faciendam fidem, & ad afferendum motum auditorum animis, materiam peti: Sed quia difficile est, etiamsi locorum naturam cognoveris, ex illis ea, quæ ad movendos animos valent, eruere, de affectibus movendis separatim dicamus: illud iterum monentes, nihil planè esse sive ad docendum, sive ad movendum accommodatum, quod ex his supradictis fontibus non fluat.

CAPUT

CAPUT XXXIII. *De Affectibus.*

MAxima vis exiſtit Oratoris in hominum mentibus permovendis, quod amplificatione fit. *Eſt* enim *amplificatio gravior quædam affirmatio, quæ motu animorum conciliet in dicendo fidem.* Ea & *verborum* genere conficitur, & *rerum.* Quæ verba in amplificatione ponenda ſint, tunc dicemus, cùm ad elocutionis præcepta venerimus. *Rerum* amplificatio ſumitur ex eiſdem locis omnibus, quibus illa quæ dicta ſunt ad fidem: maximéque definitiones valent conglobatæ, & conſequentium frequentatio: & contrariarum, & diſſimilium, & inter ſe pugnantium rerum conflictio: & cauſæ, & ea, quæ ſunt orta de cauſis, maximéque ſimilitudines & exempla.

In orat. *In part.* *in part.*

CAPUT XXXIV. *De amplificatione à definitionibus conglobatis.*

A Definitionibus conglobatis eſt illa Ciceronis amplificatio: Hiſtoria verò, teſtis temporum, lux veritatis, vita memoriæ, magiſtra vitæ, nuntia vetuſtatis, quâ voce aliâ niſi Oratoris, immortalitati commendatur? Eſt & illud ex eodem loco imprimis illuſtre exemplum ejuſdem pro Seſtio: Ignari quid gravitas, quid integritas, quid magnitudo animi, quid denique virtus valeret: quæ in tempeſtate ſæva quieta eſt: & lucet in tenebris, & pulſa loco, manet tamen atque hæret in patria: ſplendétque per ſe ſemper, nec alienis unquam ſordibus obſoleſcit. Ubi ſunt quinque quaſi definitiones, tum hiſtoriæ, tum virtutis conglobatæ: rarò enim adhibetur ab Oratore definitio ad amplificandum, quæ genere declaretur & proprietate.

2. de or.

CAPUT XXXV. *De amplificatione à conſequentium frequentatione.*

Act. 6. A Consequentium frequentatione est illa in Verrem amplificatio: Constitue nihil opis esse in hac voce; Civis Romanus sum: Jam omnes provincias, jam omnia regna, jam omnes liberas civitates, jam omnem orbem terrarum, qui semper nostris hominibus maximè patuit, civibus Romanis istâ defensione præcluseris.

CAPUT XXXVI. *De amplificatione à contrariarum rerum conflictione.*

Phili. 2. A Rerum contrariarum conflictione est illa amplificatio Ciceronis in Antonium: tam autem eras excors, ut tota in oratione tecum ipse pugnares: ut non modò non cohærentia inter se diceres, sed maximè disjuncta atque contraria: ut non tanta mecum, quanta tecum, tibi esset contentio. Vitricum tuum fuisse in tanto scelere fatebare, pœnâ affectum querebare, ità quod proprium meum est, laudâsti: quod totius Senatûs est, reprehendisti: nam cùm compre-*Phil. 10* hensio sontium, mea; animadversio, Senatûs fuerit: homo disertus non intelligit eum, quem contra dicit, laudari à se, eos, apud quos dicit, vituperari. Et in eisdem orationibus. O spectaculum illud non modò hominibus, sed undis ipsis & littoribus luctuosum, cedere patriâ servatorem ejus, manere in patria proditores!

Orat. 2. Et in Catilinam: Hoc verò quis ferre possit, inertes homines fortissimis insidiari, stultissimos prudentissimis, ebriosos sobrijs, dormientes vigilantibus? Ex hoc loco etiam est illud ejusdem in Pisonem & Gabinium. Qui latrones igitur, si quidem vos Con-*In Pison.* sules? qui prædones, qui hostes, qui proditores, qui tyranni nominabuntur? Magnum nomen est, magna species, magna dignitas, magna majestas Consulis, non capiunt angustiæ pectoris tui, non recipit levitas

ista

ista, non egestas animi, non infirmitas ingenij sustinet, non insolentia rerum secundarum tantam personam, tam gravem, tam severam.

CAPUT XXXVII. *De amplificatione à dissimilium, & inter se repugnantium conflictione.*

A Dissimilium rerum conflictione sumpta est eleganter amplificatio illa Ciceronis: O tecta ipsa misera; quàm dispari domino: quanquam quomodo iste Dominus? sed tamen quàm à dispari tenebantur? studiorum enim suorum M. Varro voluit esse illud, non libidinum diversorium. quæ in illa villa antea dicebantur? quæ cogitabantur? quæ literis mandabantur? jura Populi Romani, monumenta majorum, omnis sapientiæ ratio, omnisque doctrina. At verò te inquilinô (non enim dominô) personabant omnia vocibus ebriorum, natabant pavimenta vino, madebant parietes, ingenui pueri cum meritorijs, scorta inter matresfamilias versabantur. At illa, ex contentione pugnantium rerum: Qua in re mihi ridiculè es visus esse inconstans, qui eundem & læderes, & laudares: & virum optimum, & hominem improbissimum esse diceres: eundem tu & honoris causâ appellabas: & virum primarium esse dicebas: & socium fraudâsse arguebas.

Phil. 2.

Pro Roscio.

CAPUT XXXVIII. *De amplificatione à causis conglobatis, & his quæ sunt orta de causis.*

CAusæ etiam, & ea quæ sunt orta de causis, multùm valent ad amplificandum, si conglobentur: Cicero multas & varias causas, propter quas multi essent ab eo alieniores, junxit hoc modo. Cùm alij me suspicione periculi sui non defenderent; alij ve-

In orat. Pro Sestio.

tere odio bonorum incitarentur; alij inviderent; alij obstare sibi me arbitrarentur; alij ulcisci dolorem suum aliquem vellent; alij rem ipsam publicam atque hunc bonorum statum otiúmque odissent: & ob hasce causas tot, támque varias, me unum deposcerent.

Phil. 2. *Orta* verò *de causis* ad amplificandum adhibuit contra M. Antonium: Doletis tres exercitus P. R. interfectos: interfecit Antonius; desideratis clarissimos cives; eos quoque vobis eripuit Antonius; auctoritas hujus ordinis afflicta est: afflixit Antonius. Omnia denique quæ postea vidimus mala (quid autem mali non vidimus?) si rectè ratiocinabimur, uni accepta referemus Antonio. Ex hoc loco Mezentij immanem

Lib. 8. crudelitatem auget Euander apud Virgilium.

Quid memorem infandas cædes? quid facta tyranni
Effera, Dij capiti ipsius, generíque reservent.
Mortua quin etiam jungebat corpora vivis
Componens manibúsque manus, atque oribus ora.
Tormenti genus! & sanie tabóque fluentes
Complexu misero, longâ sic morte necabat.

CAPUT XXXIX. *De amplificatione à similitudine atq; exemplo.*

Cice. in Verr. 7. CIcero in Verrem: Non enim Charybdim tam infestam, neque Scyllam nautis, quàm istum in eodem freto fuisse arbitror.

Virgilius etiam ex hoc loco pulchritudinem Æneæ pulcherrimis carminibus amplificavit:

Æneid. 1. *Restitit Æneas, claráque in luce refulsit,*
Os humerósque Deo similis: namque ipsa decoram
Cæsariem nato genitrix, luménque juventæ
Purpureum, & lætos oculis afflârat honores.
Quale manus addunt ebori decus, aut ubi flavo
Argentum, Pariúsve lapis circumdatur auro.

Idem

Idem mirificè expressit vim, qua Æneas in Turnum hastam conjecit. *Æneid. 12.*

Cunctanti telum Æneas fatale coruscat,
Sortitus fortunam oculis, & corpore toto
Eminus intorquet; murali concita nunquam
Tormento sic saxa fremunt, nec fulmine tanti
Dissultant crepitus; volat atri turbinis instar
Exitium dirum hasta ferens.

Ab *exemplis* verò est illa Ciceronis amplificatio pro Milone: Quamobrem uteretur eâdem confessione Titus Annius, qua Hala, qua Nasica, qua Opimius, qua Marius, qua nosmetipsi. Et in Catilinam: An verò vir amplissimus P. Scipio Pontifex Maximus, Tiberium Gracchum mediocriter labefactantem statum Reipubl. privatus interfecit: Catilinam verò, orbem terræ cæde atque incendijs vastare cupientem, nos Consules perferemus? Nam illa nimis antiqua prætereo, quòd Qv. Servilius Hala, Sp. Melium novis rebus studentem manu sua occidit. *Pro Milone. Orat. I.*

CAPUT XL. *Quæ sint ad amplificandum adhibenda.*

SI causa patitur *ea sunt ad amplificandum adhibenda, quæ magna habentur*: quorum est *duplex* genus. Alia enim magna *naturâ* videntur, alia *usu*. *In part.*

Naturâ ùt cœlestia, ùt divina, ùt ea, quorum obscuræ causæ, ùt in terris, mundóque admirabilia quæ sunt: ex quibus similibúsque si attendas, ad augendum multa suppetunt.

Usu habentur magna, quæ videntur hominibus aut prodesse, aut obesse vehementiùs, quorum sunt genera ad amplificandum tria. Nam aut charitate moventur homines: ùt Dei, ùt patriæ, ùt parentum: aut *amore*, ùt fratrum, ùt conjugum, ùt liberorum, ùt familiarium: aut *honestate*, ùt virtutum, maximéq;

earum, quæ ad communionem hominum & liberalitatem valent. Ex his & cohortationes sumuntur ad ea retinenda, & in eos à quibus ea violata sunt, odia incitantur, & miseratio nascitur.

Proprius locus augendi in his rebus, aut amissis, aut amittendi periculo. Quamvis enim neque ad amplificandum adhiberi quidquam potest, quod ex locis petitum non sit; tamen ea ipsa, quæ petuntur è locis ad amplificandum, magna esse debent, Sic fecit
In Catil. orat. 4. Cicero in Catilinam, cùm ait: Quapropter de summa salute vestra Populíque Romani P. C. de vêstris conjugibus ac liberis, de aris ac focis, de fanis ac templis, de totius urbis tectis ac sedibus, de imperio, de libertate, de salute Italiæ, déque universa Republica decernite diligenter, ùt instituistis, ac fortiter. Pleraque omnia sumpta sunt è loco ab adjunctis sed sunt usu magna. Virgilius etiam cùm Julij Cæsaris deplorat mortem, à rebus naturâ magnis, quas ad locos supradictos referre tamen possis, amplificationem duxit:

Ille etiam extincto miseratus Cæsare Romam,
Cùm caput obscurâ nitidum ferrugine texit,
Impiáque æternam timuerunt sæcula noctem.

Quam usque ad libri finem elegantissimè prosequitur.

CAPUT XLI. *Quid in amplificatione servandum.*

In part. Nihil *in amplificatione nimis enucleandum est.* Minuta est enim omnis diligentia, hîc autem locus grandia requirit. Jllud est judicij, quo, quáque in causa, genere utamur augendi.

In illis enim causis, *quæ ad delectationem* exornantur, ij loci tractandi sunt, qui movere possunt expectationem, admirationem, voluptatem.

In

In *cohortationibus* autem, bonorum ac malorum enumerationes, & exempla valent plurimùm.

In *Iudicijs* accusatori ferè, quæ ad iracundiam: reo plerumque, quæ ad miserationem pertinent: nonnunquam tamen accusator misericordiam movere potest, & defensor iracundiam.

CAPUT XLII. *Cur quædam inventionis præcepta ad causarum genera dentur accommodata, & de dignitate exornationis.*

ETsi ex supradictis fontibus omnis ad omnem orationem manat inventio, tamen veteres Oratores de generibus causarum (ùt discentium minuerent laborem) seorsum præcepta tradiderunt. De præceptis autem exornationis in primis dicendum est: Nam latum genus est, sanéque varium, ùt quòd ad laudandos claros viros, & ad improbos vituperandos suscipiatur; & ad aliorum etiam vel animalium, vel carentium animâ laudem, vel vituperationem adhibeatur; ùt Cicero laudes Pompeji in oratione pro lege Manilia: Siciliæ in libris accusationis in Verrem: studiorum verò humanitatis, in oratione pro Archia Poëta exornavit. Accedit etiam ad ejus commendationem, quòd nullum est genus orationis, quod aut uberius ad dicendum, aut utilius civitatibus esse possit, aut in quo magis Orator in cognitione virtutum, vitiorúmque versetur. *In part.* *Quinct. l.3.c.7.*

Conficitur autem genus hoc dictionis ad animi motus leniter tractandos, magìs quàm ad fidem faciendam, aut confirmandam accommodatè. *Proprium* enim *laudis* est, res amplificare & ornare. Quam ob causam Aristoteles, & postea Cicero, & Quinctilianus, idoneam maximè inter omnia genera causarum existimaverunt ad scribendum, exornatio- *Arist. l. 1. Rhet. c. 6. & Quinct. l. 3. c. 7. Quinct. l. 3. c. 8.*

CAPUT XLIII. *Ex tempore præterito, quomodo laus ducatur.*

Quint. l. 3. c. 7. LAus hominum, cujus cognita præcepta facilè ad res alias transferentur, dividitur *in tempora, quódque ante eos fuit, quóque ipsi vixerunt*, in his autem, qui vitâ functi sunt, etiam quod est insecutum.

Ante hominem patria, ac parentes, majoréſque eorum, quorum duplex tractatus est: aut enim respondisse nobilitati pulchrum erit, aut humilius genus nobilitâsse factis.

Jlla quoque interim ex eo, quod ante ipsum fuit, tempore trahentur, quæ responsis, vel oraculis, vel signis futuram claritatem promiserint, ùt in D. Joanne Baptista, multisque alijs viris sanctissimis.

CAPUT XLIV. *De tempore, quo vixit is, qui laudatur.*

Quinct. l. 3. c. 7. Cic. 2. de orat. IPsius laus hominis, *ex animo & corpore & extra positis*, peti debet. *Externa* sunt, ùt educatio, opes, divitiæ, propinqui, amici, potentia, gratia, cæteráque hujusmodi.

In corpore verò sunt hæc; forma, vires, valetudo, & his similia. Qui hæc habuerit, laudabitur, quòd bene illis sit usus: si non habuerit, quòd sapienter caruerit: si amiserit, quòd moderatè tulerit. Et quamvis & corporis, & fortuita quæ dicuntur bona, in se veram laudem non habeant, quæ deberi virtuti uni putatur: sed tamen quòd ipsa virtus in earum rerum usu ac moderatione maximè cernitur, tractanda etiam in laudationibus hæc sunt.

In part. In quibus est summa laus non extulisse se in potestate: non fuisse insolentem in pecunia: non se prætulisse alijs propter abundantiam fortunæ: ut opes & copiæ, non superbiæ videantur ac libidini, sed bonita-

nitati ac moderationi facultatem ac materiam dedisse. Inter corporis verò bona, forma, quæ virtutem significat, facilè laudatur, quòd elegantissimè Latinus Poëta his verbis significavit:

Tutatur favor Eurialum, lachrymæq; decoræ, Æneid.
Gratior & pulchro veniens è corpore virtus. 5.

Sed horum omnium levior, at animi semper Quinct. vera est laus, quæ quoniam à virtute proficiscitur, de l.3.c.7. illa nunc dicendum est.

CAPUT XLV. *De animi bonis & virtute, quæ scientiâ cernitur.*

VIrtutis duplex est vis: aut enim *scientiâ* cernitur Offic. 2. virtus, aut *actione*. Nam quæ prudentia, quæque in part. gravissimo nomine sapientia appellatur, hæc scientiâ pollet unâ: quæ verò moderandis cupiditatibus regendísque animi motibus laudatur, ejus est munus in agendo. *Prudentia est rerum expetendarum, fugiendarúmque scientia. Sapientia* autem virtutum omnium princeps, est *divinarum humanarúmq; rerum scientia.*

Sunt autem aliæ quasi *ministræ, comitésq; sapientiæ*: quarum altera quæ Dialectica dicitur, quæ sint in disputando vera atq; falsa, quibúsque positis, quid sequatur, distingvit & judicat. Altera est oratoria.

Nihil enim est aliud eloquentia, nisi *copiosè loquens sapientia*, quæ ex eodem hausta genere, quo illa quæ in disputando, uberior est, atque latior, & ad motus animorum vulgíque sensus accommodatior. Studia etiam omnium bonarum artium ad hunc locum pertinent.

CAPUT XLVI. *De virtute, quæ in actione consistit.*

VIrtus, quæ in actione posita est, tres habet partes, Offic. 1. *justitiam, fortitudinem, & temperantiam.*

In part. Justitia *est virtus, quæ in hominum societate tuenda, tribuendóque suum cuique, & rerum contractarum fide versatur.* Illa erga Deum, *religio*: erga parentes, *pietas*, vulgò autem bonitas: creditis in rebus *fides*; in moderatione animadvertendi, *lenitas*: *Amicitia* in benevolentia nominatur.

De invent.

Fortitudo est considerata periculorum susceptio, & laborum perpessio, cujus est liberalitas in usu pecuniæ.

Temperantia *est rationis in libidinem, atque in alios non rectos impetus animi, firma & moderata dominatio.*

Custos verò *virtutum omnium*, dedecus fugiens, laudémque maximè consequens, Verecundia est.

CAPUT XLVII. *Quomodo laus ab hoc loco sit ducenda.*

De Ora. 2. Et quoniam singularum virtutum sunt certa quædam officia ac munera, & sua cuique virtuti laus propria debetur: erit explicandum in laude justitiæ, quid cum fide, quid cum æquabilitate, quid cum ejusmodi aliquo officio is, qui laudabitur, fecerit. Huc spectat illa Servij Sulpitij laus apud Ciceronem: Nec verè silebitur admirabilis quædam, & incredibilis, & penè divina ejus in legibus interpretandis, æquitate explicanda, scientia; omnes ex omni ætate, qui hac in civitate intelligentiam juris habuerunt, si unũ in locum conferantur, cum Servio Sulpitio non sunt comparandi: neque enim ille magis jurisconsultus, quàm justitiæ fuit: Ità ea, quæ proficiscebantur à legibus, & à jure civili, semper ad facilitatem æquitatémque referebat: neque instituere litium actiones malebat, quàm controversias tollere. Itémque in cæteris res gestæ ad cujusque virtutis genus, & vim, & nomen accommodabuntur.

Phil. 9.

2. de or. Gratissima autem laus eorum factorum habetur, quæ suscepta videntur à viris fortibus sinè emolumen-

mento, ac præmio; quæ verò etiam cum labore & periculò ipsorum, hæc habent uberrimam copiam ad laudandum, quòd & dici ornatissimè possunt, & audiri facillimè. Ea enim denique virtus esse videtur præstantis viri, quæ est fructuosa alijs, ipsi autem laboriosa, aut periculosa, aut certè gratuita. Hinc Servium Sulpitium mirificè Cicero laudat: quòd difficillimo Reipublicæ tempore, gravi periculosóque morbo affectus auctoritatem Senatûs salutémque Pop. Rom. vitæ suæ præposuerit, contráque vim gravitatémque morbi contenderit, ut ad castra Antonij, quò Senatus eum miserat, perveniret. *Phil. 9.*

Magna etiam illa laus & admirabilis videri solet, tulisse casus sapienter adversos: non fractum esse fortunâ: retinuisse in rebus asperis dignitatem. Sic Cicero Milonis in gravi ac difficili tempore vultum semper eundem, & vocem, & orationem stabilem ac non mutatam commendat, & ejus infractum & excelsum animum extollit. *2. de Orat.*

Sumendæ autem res erunt, aut *magnitudine* præstabiles; aut *novitate* primæ: aut *genere ipso singulares*. Ejusmodi rerum plenæ sunt orationes Ciceronis pro lege Manilia, & pro M. Marcello: in quarum altera Cn. Pompejum, in altera Julium Cæsarem laudat: neque enim parvæ, neque usitatæ, neque vulgares, admiratione aut omninò laude dignæ videri solent. Est etiam cum cæteris præstantibus viris comparatio in laudatione præclara. Sic apud Virgilium Augustus Cæsar cum his comparatur, quorum erant illustres victoriæ. *Pro Milone.* *Æneid. 6.*

Nec verò Alcides tantum telluris obivit,
Fixerit æripedem cervam licèt, aut Erymanthi
Placârit nemora, & Lernam tremefecerit arcu.
Nec, qui Pampineis victor juga flectit habenis
Liber, agens celso Nysæ de vertice tigres.

Et

Phil. 2. Et Cicero in Philippicis M. Antonium cum Tarquinio Superbo comparat: & D. Bruti, qui regnare non patiebatur Antonium, beneficia in Rempublicam majora esse docet, quàm L. Bruti, à quo Tarquinius expulsus est.

CAPUT XLVIII. *De tempore, quod finem hominis insequitur.*

In part. NEc *mors* eorum, quorum vita laudabitur, silentio præteriri debebit: si modò quid erit animadvertendum aut in ipso *genere mortis*, aut in ijs rebus, quæ post mortem erunt consecutæ:

2. de Orat. In *tempore* quod finem hominis insequitur, insunt habiti post mortem *honores, decreta virtutis præmia*, res gestæ judicijs hominum comprobatæ.

Quinct. l. 3. c. 7. Afferunt etiam laudem *liberi parentibus, urbes conditoribus, legeslatoribus, artes inventoribus*: nec non instituta quoque auctoribus. Hinc est illud Ciceronis

Phil. 9. de Servio Sulpitio: Quanquam nullum monumentum clarius Servius Sulpitius relinquere potuit, quàm effigiem morum suorum, virtutis, constantiæ, pietatis, ingenij, filium: cujus luctus aut hoc honore vestro, aut nullo solatio levari potest. Et in alia oratione:

2. in Catil. Romulum qui hanc orbem condidit, ad Deos immortales, benevolentiâ famâque sustulimus.

Omnis ordo supradictus, in vituperatione constabit tantùm in diversum, id quod in Orationibus Ciceronis in Pisonem, in Vatinium, in M. Antonium, maximéque ex secunda Philippica animadvertere licet.

CAPUT XLIX. *De laude Urbium.*

Quinct. l. 3. c. 7. LAudantur urbes similiter atque homines. Nam pro *parente* est *conditor*, & multum auctoritatis affert *vetustas*, & *virtutes* ac *vitia* circa res gestas,

ca-

eadémque in singulis. Jlla propria, quæ ex loci positione, ac *munitione* sunt; *Cives* illis, ùt hominibus liberi, decori. Ad hunc locum pertinet illud Virg. de Urbe Romana. *Æneid. 6.*

En hujus, nate, auspicijs illa inclyta Roma,
Imperium terris, animos æquabit olympo,
Septémque una sibi muro circumdabit arces,
Fælix prole virûm.

Idem etiam Poëta Italiæ laudes elegantissimè celebravit ex his locis, in secundo libro Georgicorum.

CAPUT L. *De Deliberatione.*

QUæ tradita sunt exornationis præcepta, multùm ad sententiam dicendam valent: quia plerumque eadem illic laudari, hîc svaderi solent. In deliberando *finis* est *dignitas*, ad quam omnia referuntur in consilio dando, sententiáque dicenda. *Quinct. l.3.c.7. de or. 2.*

Sunt autem & in svadendo, & in dissvadendo tria primùm *spectanda*: *quid sit*, de quo deliberetur: *qui sint*, qui *deliberent*: *qui sint*, qui *suadeant*. *Quinct. l.3.c.8.*

CAPUT LI. *De Re, de qua deliberatur.*

REm, de qua deliberatur, aut *certum* est, posse fieri, aut *incertum*. Si incertum, hæc erit quæstio sola aut potentissima. Sæpe enim accidit, ut priùs dicamus, nè, si possit quidem fieri, esse faciendum: deinde fieri non posse. Cùm autem de hoc quæritur, conjectura est: ùt, an Rex Alexander terras ultra Oceanum sit inventurus? Sic ait Cicero: Pacem cum M. Antonio esse nolo, quia turpis est, quia periculosa, quia esse non potest. Quæ tria diligentissimè in oratione explicat. Quædam & fieri posse, & futura esse credibile est, sed aut alio tempore, aut alio loco, aut alio modo. *Quinct. l.3.c.8.* *Phil. 7.*

Partes svadendi in universum sunt *tres*, prima est, ut

ut doceamus, *effici posse* id, quod ſvademus: ſecunda deinde, *honeſtum eſſe*. poſtremò verò, *eſſe utile*. In primis itaque videndum eſt, an effici poſſit id quod ſvademus: nam ſi quid effici non poſſit, deliberatio tollitur, quamvìs & honeſtum & utile ſit.

Ariſtot. Rhet. l. 2. c. 4. Cice. de orat. 2. Videndum etiam eſt, *quàm facilè* poſſit: nam quæ perdifficilia ſunt, perinde habenda ſæpe ſunt, ac ſi effici non poſſint. Et cùm de *neceſsitate* attendemus, & ſi aliquid non neceſſarium videbitur, videndum tamen erit, *quàm* ſit *magnum*. Quod enim permagni intereſt, pro neceſſario ſæpe habetur.

Lib. 28. ab Vrbe condita. Eſt apud Titum Livium præclara P. Scipionis oratio, in qua & poſſe Annibalem in Africa vinci demonſtrat, & ad dignitatem Populi Romani, famámque apud Reges gentéſque exteras pertinere, non ad defendendam modò Italiam, ſed ad inferenda etiam Africæ arma, videri Romanis animum eſſe: & in primis eſſe utile, requieſcere aliquando diù vexatam Italiam, uri popularíque invicem Africam.

CAPUT LII. *De his, qui deliberant.*

Quinct. l. 3. c. 8. In part. DIverſi ſunt deliberantium animi: & ſive conſultent plures, ſive ſinguli, in utriſque differentia eſt. Quia & in pluribus multùm intereſt, *Senatus* ſit, an *populus*: *Romani*, an *Hiſpani*, an *Galli*: & in *ſingulis*, Cato, an Cicero: Cæſar, an Pompejus deliberet.

Proinde intuenda *ſexus*, *dignitas*, *ætas*, ſed *mores* præcipuè diſcrimen dabunt: Duo enim ſunt hominũ genera, alterum *indoctum*, & agreſte, quod antefert ſemper utilitatem honeſtati: alterum *expolitum*, quod rebus omnibus dignitatem anteponit.

CAPUT LIII. *De prima parte ſuadendi.*

Offic. 1. in part. SI honeſtatis pulchritudo cerni oculis poſſet, mirabiles ſui amores excitaret. Sed quoniam genus hominum ad honeſtatem natum malo cultu, praviſ-

que opinionibus corruptum eſt, diligenti cohortatione opus eſt: Et honeſta quidem apud honeſtos ſvadere facillimum eſt; ſi verò apud turpes recta obtinere conabimur, nè videamur exprobrare diverſam vitæ ſectam, cavendum eſt.

Et animus deliberantis non ſola virtutis commendatione permovendus, ſed *laude*, vulgi *opinione*, & ſecuturâ *utilitate*: aliquando verò magis objiciendo aliquos, ſi diverſa fecerint, *metus*. Nam præter id, quòd his leviſſimi cujuſque animus facillime terretur, neſcio an naturaliter apud plurimos plus valeat malorum timor, quàm ſpes bonorum. Fab. lib. 2. c. 8.

Solâ virtutis commendatione incendit militum animos Cato apud Lucanum, ad aggrediendum iter difficillimum & periculoſiſſimum.

O quibus una ſalus placuit mea caſtra ſecutis Lib. 25.
Indomitâ cervice mori, componite mentes
Ad magnum virtutis opus, ſummóſque labores.

Quam orationem pulchrâ illâ claudit ſententiâ,

- - - *Serpens, ſitis, ardor, arena,*
Dulcia virtuti. Gaudet patientia duris,
Lætius eſt, quoties magno ſibi conſtat, honeſtum.

Sæpe etiam controverſia inter hominum ſententias in illo eſt, *utrum* ſit *honeſtius*. Affirmant autem viri ſapientiſſimi, omne officium, quod ad conjunctionem hominum, & ad tuendam ſocietatem valet, anteponendum eſſe illi officio, quod cognitione, & ſcientiâ continetur.

In ipſa autem communitate ſunt gradus, ex quibus quid cuique præſtet, intelligi poteſt, ut prima DEO Opt. Max. ſecunda *patriæ*: tertia parentibus; deinceps gradatim reliqua reliquis debeantur. Ex quibus atque ſimilibus intelligimus, quomodo hanc ſvaſionis partem, quæ ad honeſtatem pertinet, tractare debeamus.

CA-

CAPUT LIV. *De Utilitate.*

Quinct. l. 3. c. 8. An sit autem *facile, magnum, jucundum, sine periculo*, ad quæstionem pertinet utilitatis.

Suasor itaque vel omnia hæc, vel eorum pleraque inesse in eo, quod svadet, ostendet. Qui verò dissvadet, ille *difficile*, parvum, injucundum, periculosum *Liv. 3. Dec, 3.* monstrabit. Hoc modo Fab. Maxim. apud Tit. Livium, nè P. Scipio in Africam trajiciat, contendit, cùm Annibal hostis incolumi exercitu quartum decimum annum Italiam obsideat. Nam nunc quidem, præterquam quòd in Italia & in Africa duos diversos exercitus alere ærarium non potest, præterquam quòd unde classes tueamur, unde commeatibus præbendis sufficiamus, nihil reliqui est: periculi tandem, quantum adeatur, quem fallit? Deinde graviter & sapienter difficultates multas & pericula commemorat, quæ futura sint, nî consul uterque in Italia retineatur.

2. de or. Eodem etiam modo propositis duobus utilibus, *utrum* sit *utilius*, controversia est. Cùm autem species utilitatis cum honestate certat, qui utilitatem defendet, enumerabit commoda pacis, opum, potentiæ, vectigalium, præsidij, militum, utilitates cæterarum rerum quarum fructum utilitate metimur: *Sallust. de Catil.* itémque incommoda contrariorum. Ex his locis Catilina apud Sallustium ad nefarium facinus, quod ille maximum atque pulcherrimum vocat, conjuratos hortatur: Vobis (inquit) domi est inopia, foris æs alienum, mala res, spes multò asperior, denique quid reliqui habemus præter miseram animam? Quin igitur expergiscimini? en illa, illa quam sæpe optâstis, libertas: præterea divitiæ, decus, gloria in *Lib. I.* oculis sita sunt. Curio similiter apud Lucanum specie utilitatis, Julium Cæsarem ad civile bellum hortatur:

Bellan-

det, ille *difficile*, parvum, injucundum, periculosum monstrabit. Hoc modò Fab. Maxim. apud Tit. Livium, ne P. Scipio in Africam trajiciat contendit, cùm Annibal hostis incolumi exercitu quartum decimum annum Italiam obsideat. Nam nunc quidem, præterquam quòd in Italia & in Africa duos diversos exercitus alere ærarium non potest, præterquam quod unde classes tueamur, unde commeatibus præbendis sufficiamus, nihil reliqui est: periculi tandem, quantum adeatur, quem fallit? Deinde graviter & sapienter difficultates multas & pericula commemorat, quæ futura sint, nî consul uterque in Italia retineatur. *Liv. 8. Dec. 3.*

Eodem etiam modo propositis duobus utilibus, *utrum* sit *utiliùs*, controversia est. Cùm autem species utilitatis cum honestate certat, qui utilitatem defendet, enumerabit commoda pacis, opum, potentiæ, vectigalium, præsidij, militum, utilitates cæterarum rerum quarum fructum utilitate metimur: itémque incommoda contrariorum. Ex his locis Catilina apud Sallustium ad nefarium facinus, quod ille maximum atque pulcherrimum vocat, conjuratos hortatur: Vobis (inquit) domi est inopia, foris æs alienum, mala res, spes multò asperior, denique quid reliqui habemus præter miserã animam? Quin igitur expergiscimini? en illa, illa quam sæpe optâstis, libertas: præterea divitiæ, decus, gloria in oculis sita sunt. Curio similiter apud Lucanum specie utilitatis, Julium Cæsarem ad civile bellum hortatur: *2. de Or.* *Sallust. de Catil.* *Lib. 1.*

Bellantem geminis tenuit te Gallia lustris,
Pars quotæ terrarum, facili si prælia pauca
Gesseris eventu, tibi Roma subegerit orbem.

Qui ad *dignitatem* impellet, majorum exempla, quæ erunt vel cum periculo gloriosa colliget; posteritatis immortalem memoriam augebit: utilitatem ex laude nasci defendet: sempérque ea cum di- *2. de Or.*

Quinct. l.3.c.8. gnitate esse conjunctam. Hæc autem exercitatio defendendi speciem utilitatis contra honestatem, in qua una vera est utilitas, ad scholarum exercitationes utilis est: nam & iniquorum ratio noscenda est, ut meliùs æqua tueamur.

CAPVT LV. *De eo, qui suadet.*

‡ 2. de Orat. MUltum etiam refert, quæ sit *persona* ‡ dicentis: suadere enim aliquid, aut dissuadere, gravissimæ est personæ: nam & *sapientis* est, consilium explicare suum de maximis rebus: & honesti & diserti, ut mente providere, auctoritate probare, oratione persuadere possit. Anteacta *vita* si *illustris* fuit, aut clarius *genus*, aut *ætas*, aut *dignitas* affert exspectationem. * Videndum enim est, ne quæ dicuntur, ab eo qui dicit, dissentiant. At his contraria summissiorem quendam modum postulant. Nam quæ in alijs libertas est, in alijs licentia vocatur: & quibusdam sufficit auctoritas: quosdam ratio ipsa ægrè tuetur.

** Quinctil.l.3. c.8.*

CAPUT LVI.

Quædam in deliberatione observanda.

2 de Or. AD consilium de Republ. dandum, caput est *nosse Rempub.* ad dicendum verò probabiliter, *nosse mores* civitatis, qui quia crebrò mutantur, genus quoque orationis est sæpe mutandum. In Senatu minori apparatu dicendum est, sapiens enim est consilium, multísque alijs dicendi relinquendus locus, vitanda etiam ingenij ostentationísque suspicio. Concio capit omnem vim orationis, & gravitatem varietatémque desiderat: maximáque pars Orationis admovenda est ad animorum motus. Hoc videre est in quibusdam Ciceronis orationibus contra M. Antonium in senatu habitis, quæ cùm sint elegantes & disertæ, nullum tamen apparatum habent. At oratio

pro

pro lege Manilia, & orationes de lege Agraria, multò magnificentius habent & ornatius genus dicendi. Arist. l. 1. Rhet. cap. 9. Quinct. l. 3. c. 8. Cic. in part. Liv. lib. 18.

Vis autē ad suadendum exemplorum est maxima, aut *recentium*, quò notiora sint, aut *veterum*, quò plus auctoritatis habeant. Plerúmque enim videntur respondere futura præteritis, habetúrque experimentum, velut quoddam ratonis testimonium. Suadet Fabius Maximus in senatu, ne P. Scipio Annibale in Italia relicto, in Africam trajiciat: Dies me deficiat (inquit) si Reges, Imperatorésque temerè in hostium terras transgressos, cum maximis cladibus suis exercituúmque suorum, enumerare velim. Deinde vetus affert Atheniensium exemplum, qui classe in Siciliam transmissa, Rempub. suam in perpetuum afflixerunt, & novum M. Attilij, qui in ea ipsa Africa annis antè quadraginta, in prælio victus & captus est.

Sequebatur, ut ea, quæ judicijs accommodata sunt, explicarentur: sed quia judiciorum mutata ratio, ut ea præcepta parum sint necessaria, efficit, & ex Orationibus Ciceronis, & ex locis suprà dictis, tum etiam his, quæ de partibus orationis dicentur, facilè cognosci possunt: sequitur ut de secunda parte Rhetoricæ dicamus.

DE ARTE RHETORICA

LIBER II.

CAPUT I. *De Dispositione.*

SEcundus hic liber *Dispositionis* præcepta continebit, quæ Oratori perutilia sunt, & maximè necessaria. Quid enim diligenter argumenta invenisse conferet, nisi pari diligentiâ, quæ in-

inventa sunt, collocentur? Excellentis ducis virtus non magis in deligendo fortissimo, & strenuissimo quoque milite ad bellum, quàm in instruenda ad pugnam acie cernitur: & si quam in corporibus nostris, aliorúmve animalium partem permutes atque transferas, licèt habeat eadem omnia, prodigium sit tamen: & artus etiam leviter loco moti perdunt, quô viguerunt, usum: & turbati exercitus sibi ipsi sunt impedimento: sic oratio carens hac virtute, tumultuetur necesse est, & sine rectore fluitet, nec cohæreat sibi, multa repetat, multa transeat, velut nocte in ignotis locis errans, nec initio, nec fine proposito, casum potiùs, quàm consilium sequatur. Quapropter hic liber serviat dispositioni.

Quinct. lib. 7. in præfat.

Est autem dispositio rerum inventarum in ordinem distributio. Cujus in *infinita* quæstione ordo est ferè idem, qui expositus est locorum. In *definita* autem adhibenda sunt illa etiam, quæ ad motus animorum pertinent. Atque eo fit ut utamur *exordio*, *narratione*, *confirmatione*, *peroratione*. Hæ sunt enim quatuor orationis partes, per quas inventa distribuimus. Quarum duæ valent *ad rem docendam*, *narratio* & *confirmatio*: *ad impellendos animos* duæ, *principium* & *peroratio*: de quibus sigillatim dicendum est.

De invent. 1. in Partit.

CAPUT II. *De exordio.*

Exordium est *Oratio, animum auditoris idoneè comparans ad reliquam dictionem.* Id fieri tribus maximè rebus inter auctores plurimos constat, si *benevolum*, *attentum*, *docilem* Auditorem fecerimus:

De invent. 1.

Quorum primus locus, id est, ùt *amicè* audiamur, est in personis nostris, *auditorum*, *adversariorum*: è quibus initia benevolentiæ concilandæ comparantur, aut *meritis* nostris, aut *dignitate*, aut aliquo genere *virtutis*, & maximè liberalitatis, officij, justitiæ, fidei, contrariísque rebus in adversarios conferendis,

Quinct. l. 4. c. 1. Rhet. c. 14. in Partit.

& cum auditoribus aliquâ conjunctionis aut causa, aut spe significandâ.

Cicero pro C. Rabir. perduellionis reo: Me, cùm amicitiæ vetustas, tum dignitas hominis, tum ratio humanitatis, tum meæ vitæ perpetua consuetudo, ad C. Rabir. defendendum est adhortata: tum verò ut id studiosissimè facerem, salus Reipubl. consulare officium. Consulatus denique ipse mihi unà vobiscum cum salute Reipub. commendatus, coëgit: hæc autem accuratè in eo exordio & ornatè explicat. In oratione verò pro P. Sylla sic ait: Quanquam ex hujus incommodis magnam animo molestiam capio; tamen in cæteris malis facilè patior oblatum mihi tempus, in quo boni viri lenitatem meam misericordiámque notam omnibus quondam, nunc quasi intermissam agnoscerent: improbi ac perditi cives edomiti atque victi, præcipitante Repub. vehementem me fuisse atque fortem: conservatâ mitem ac misericordem faterentur.

Et pro Cn. Plancio suam cum Judicibus conjunctionem significat his verbis: Nunc autem vester, Judices, conspectus, & consessus iste reficit & recreat mentem meam, cùm intueor & contemplor unumquemq; vestrum: Video enim hoc in numero neminem, cui mea salus chara non fuerit, cujus non extet in me suum meritum, cui non sim obstrictus memoriâ beneficij sempiternâ. Itaq; non extimesco, ne Cn. Plancio custodia meæ salutis apud eos obsit, qui me ipsum maximè salvum videre voluerunt.

At in oratione pro P. Quinctio, vim adversariorum & gratiam in invidiam vocat, & C. Aquilium, eósque qui in consilio aderant, orat atque obsecrat, ut multis injurijs jactam atque agitatam æquitatem, in eo tandem loco consistere atque confirmari patiantur.

Intelligenter autem ut audiamur & *attentè*, à rebus ipsis ordiendum est, sed facillimè auditor *discit*, & quid

& quid agatur intelligit, si complectare ab initio *genus naturámque causæ*, si *definias*, si *dividas*, si neque prudentiam ejus impedias *confusione partium*, nec *memoriam multitudine*. Sic exorditur Cicero pro A. Cluentio: Animadverti judices, omnem accusatoris orationem in duas divisam esse partes. Quam distributionem ait certum sibi esse in defensione servare, ut omnes intelligant, nihil eum nec subterfugere, voluisse reticendo, nec obscurare dicendo.

Pro A. Cluent.

Ut *attentè* autem audiamur, trium rerum aliquâ consequemur. Nam aut magna quædam proponemus, aut necessaria, aut conjuncta cum ipsis, apud quos res agetur. Luculenter hunc locum Cicero tractavit in exordio nobilissimæ orationis pro domo sua: Quod si ullo tempore magna causa in sacerdotum populi Romani judicio ac potestate versata est: hæc profectò tanta est, ut omnis Reipub. dignitas, omnium civium salus, vita, libertas, aræ, dij penates, bona, fortunæ, domicilia, vestræ sapientiæ, fidei, potestatíq; commissa creditáque esse videantur. Verùm ex his quæ proposita sunt, aut aliud atque aliud pro varietate causarum desiderari palàm est.

In Partit. A l Her. 1. De inv. 1. Quinct. l. 4. c. 1.

CAPVT III. *De generibus Causarum.*

Genera porrò causarum plurimi quinque fecerunt: *honestum, humile, dubium*, vel *anceps*, *admirabile*, *obscurum*. Sunt quibus rectè videatur adjici *turpe*, quod alij humili, alij admirabili subjiciunt. *Admirabile* autem vocant, quod est præter opinionem hominum constitutum. In *ancipiti* maxime benevolum judicem, in *obscuro* docilem, in *humili* attentum parare debemus: nam honestum quidem ad conciliationem satis per se valet; In *admirabili cum turpi* remedijs opus est, & eò quidam exordium in duas dividunt partes, *principium* & *insinuationem*, ut sit in principijs recta benevolentiæ & attentionis postulatio,

De inv. 1. Quinctil. l. 3. cap. 1.

tio, quæ quia esse in turpi causæ genere non possit, *insinuatio* surrepat animis, maximè ubi frons causæ non satis honesta est, vel quia res sit improba, vel quia hominibus parum probetur. *Quinct. l. 4. c. 1. ad Her. l. 1. Cic. de inv. 1.*

Et quidem quibus adversus hæc *modis* sit medendum, consilium ex causis sumetur. Illud in universum præceptum sit, ut ab ijs, quæ lædunt ad ea, quæ prosunt, refugiamus. Si causa laborabimus, persona subveniat: si persona, causa. His etiam de causis insinuatione utendum est, si adversarij oratio auditorum animos occupaverit, vel si dicendum apud fatigatos est: quorum alterum promittendo nostras probationes, & adversas eludendo vitabimus: alterum & spe brevitatis, & ijs, quibus attentum fieri auditorem docuimus. Urbanitas etiam opportuna reficit animos, & undecunque petita auditoris voluptas lævat tædium.

CAPUT IV.

Cujusmodi exordia esse debeant.

EXordia semper cùm *accurata*, & *acuta*, & *instructa sententijs*, *apta verbis*; tum *causarum propria* esse debent. Prima est enim quasi cognitio & commendatio Oratoris in exordio, quæ continuò eum, qui audit, permulcere atq; allicere debet. Maxima autem copia exordiorum ad auditorem alliciendum aut incitandum ex ijs locis trahitur, qui ad motus animorum conficiendos inerunt in causa: quos tamen totos in exordio explicari non oportebit, sed tantùm impelli primò auditorem leniter, ut jam inclinato reliqua incumbat oratio. *de Orat. 2.*

CAPUT V. *De vitijs Exordij.*

HÆc autem sunt vitia certissima exordiorum, quæ summoperè vitare oportebit: *Vulgare*, *Commune*, *Commutabile*, *Longum*, *Separatum*, *Translatum*, *contra præcepta*. *de inv. 1.*

ad Heren. l. 1. *Vulgare* eſt, *quod in plures cauſas poteſt accommodari ut convenire videatur.*

Commune eſt, *quod nihilominus in hanc, quàm in contrariam partem cauſæ poteſt convenire.*

Commutabile eſt, *quod ab adverſario poteſt, leviter mutatum, ex contraria parte dici.*

Longum eſt, *quod pluribus verbis aut ſententijs, ultra quàm ſatis eſt, producitur.* Oportet enim ut ædibus ac templis veſtibula & aditus, ſic cauſis proportione rerum principia præponere.

Separatum eſt, *quod non ex ipſa cauſa ductum eſt, nec ſicut aliquod membrum, annexum orationi.*

Translatum eſt, *quod aliud conficit, quàm cauſæ genus poſtulat;* ut ſi quis docilem faciat auditorem, cùm benevolentiam cauſa deſiderat: aut ſi principio utatur, cùm inſinuationem res poſtulat.

Contra præcepta eſt, *quod nihil eorum efficit, quorum cauſa præcepta de exordijs traduntur,* hoc eſt, quod eum, qui audit, nec benevolum, nec attentum, nec docilem reddit, aut quo profectò nihil pejus eſt, contra ſit, facit.

CAPVT VI.

De exordio quædam in genere judiciali.

Dictum eſt de exordio in communi, reſtat ut breviter, ſi quid in ſingulis generibus in exordiendo proprium eſt, adjiciamus. Et ut à *Judicijs* incipiamus, veteres Oratores diligenter id curabant, ut in genere judiciali ex ipſis viſceribus cauſæ ſumerent exordia: judicem conciliabant non tantùm laudando eum, ſed laudem ejus ad utilitatem cauſæ ſuæ conjungentes, allegando pro honeſtis dignitatem illi ſuam, pro humilibus juſtitiam, pro infœlicibus miſericordiam, pro læſis ſeveritatem, & ſimiliter cætera: metum nonnunquam amovebat, ut Cicero pro Milone, ne arma Pompeji contra ſe diſpoſita putaret, labora-

de Orat. 2. Quintil. l. 4. c. 1.

Actio 2. Ariſt.

boravit: nonnunquam adhibebant, ùt idem in Verrem facit, dabant etiam operam, ne ostentarent in principijs curam. Non semper autem exordio utebantur, sed in honestis: in parvis etiam atque frequentibus causis, ab ipsa re, omisso exordio incipiebant. Rhet. l. 3. c. 14. Quinct. l. 4. c. 1. Cic. de orat. 2.

CAPUT VII.

De exordio in Exornatione, & de Deliberatione.

PRæterea, quæ de exordio dicta, in genus demonstrativum facilè transferri possunt: illud est notandum: exordia in eo esse maximè libera, ùt Aristoteles existimat. Nam & longè à materia duci, & ex aliqua re vicina possunt. Rhetor. ad Alex. c. 31. & Quinct. l. 3. c. 8. in partit.

In deliberatione verò sæpe *nulla*, vel *brevia* esse debent. Non enim supplex ùt ad Judicem venit Orator, sed hortator, atque auctor. Quare cùm principio utetur, proponere quâ mente dicat, quid velit, quibus de rebus dicturus sit, debet: hortaríque ad se breviter dicentem audiendum.

CAPVT VIII. *De Narratione.*

NArratio *est rerum explicatio, & quædam quasi sedes ac fundamentum constituendæ fidei.* Quinct. l. 3. c. 3. in Part.

Oportebit autem eam tres habere res, ut *brevis*, ut *aperta*, ut *probabilis* sit: per quas efficitur, ut auditor intelligat, meminerit, credat.

Erit autem *brevis* narratio, si constet simplicibus verbis, & semel unaquæq; res dicatur: tum etiam si resciderimus omnia, quibus sublatis, neque cognitioni quicquam, neque utilitati detrahatur: non tamen inornata debet esse brevitas, alioqui fit indocta. Erit autem *perspicua*, si verbis usitatis, si ordine temporum conservato, si non interruptè narrabitur.

Quint. l. 4. c. 2. in part. *Probabilis* aut erit, si personis, si temporibus, si locis ea quæ narrabuntur consentient, si cujusque facti & eventi causa ponetur: si testata dici videbuntur: si cum hominum opinione, auctoritate, si cum lege, cum more, cum religione conjuncta, si probitas narrantis significabitur: si antiquitas, si orationis veritas, & vitæ fides.

Ciceroni vehementer placet, ut *jucunda, & suavis* sit narratio: Eámque suavem esse narrationem ait, quæ habet *admirationes, exspectationes, exitus inopinatos,* quæ *interpositos motus animorum, colloquia personarum, dolores, iracundias, metus, lætitias, cupiditates.* de Or. 2.

CAPVT IX.

Quando narratione utendum sit.

de Or. 2. IN *Judiciis* quando utendum esset aut non esset narratione, id erat consilij. Nec enim si nota res esset, nec dubium erat, quid gestum esset, narratio adhibebatur, nec si adversarius narrabat, nisi si refellebatur.

In *Exornatione* verò narratio non erit ulla, quæ necessariò consequatur exordium, sed si qua inciderit, cùm aliquid ejus, de quo loquemur, nobis narrandum sit, cum laude, aut vituperatione, præceptio narrandi de hoc loco petitur.

Aristot. Rhe. 3. c. 16. Cic. in partit. Quintil. l. 3. c. 8. Nec multum sanè sæpe in *Deliberatione* narrandum est: Est enim narratio præteritarum rerum, aut præsentium: suasio autem futurarum. Privata certè *deliberatio* narrationem nunquam exiget ejus duntaxat rei, de qua dicenda sententia est, quia nemo ignorat id, de quo consulit; extrinsecus possunt pertinentia ad deliberationem multa narrari. In concionibus sæpe est etiam illa, quæ ordinem rei docet, necessaria. Nunc ad confirmationem transeamus.

CA-

CAPVT X. *De Confirmatione.*

SEquitur confirmatio, in qua *suggerenda sunt firmamenta causæ conjuncta, & infirmandis contrarijs, & nostris confirmandis*, namque una in causis ratio quædam est ejus Orationis, quæ ad probandam argumentationem valet: ea autem & confirmationem, & reprehensionem quærit. Sed quia nec reprehendi, quæ contradicuntur, possunt, nisi tua confirmes: neque hæc confirmari, nisi illa reprehendas, idcirco hæc & naturâ, & tractatione & utilitate conjuncta sunt. Tota autem spes vincendi ratióque persuadendi in hac parte posita est. Nam cùm argumenta nostra exposuerimus, contrariáque dissolverimus, absolutè nimirum erit à nobis Oratoris muneri satis factum. Utrumque igitur poterimus commodè facere, si constitutionem causæ cognoverimus. *de Or. 2.* *ad Her. l. 1.*

CAPVT XI. *Quid sit Status.*

STatus *est quæstio, quæ ex prima causarum conflictione nascitur*, ut sit intentio accusationis: Sylla, conjurasti cum Catilina: depulsio verò defensoris, non conjuravi. Ex hac prima conflictione nascitur illa quæstio: conjuraverítne Sylla cum Catilina? quam quæstionem vel statum, vel constitutionem Oratores appellant. Status autem appellatio dicitur ducta, vel ex eo, quòd ibi sit primus causæ congressus, vel quòd in eo causa consistat. *Cic. 1. de Invent.* *Quinct. l. 3. c. 6.*

CAPUT XII. *Quot sint Status.*

CUm tria sint, quæ in omni disputatione quærantur, *sit* nec ne, *quid* sit, *quale* sit, fit ut constitutiones quoque tres sint. Prima *conjecturalis, in qua, sit nec ne, quærimus*; ut, sit nec insidiatus Miloni Clodius? secunda autem *nominis* vel *finitionis, cùm quid sit aliquid, & quo nomine afficiendum investigamus*: ùt, fueritne Cæsar rex, an tyrannus, an dictator? *Cic. in Top. & in part.* *Quinct. l. 3. c. 6.*

tertia

ad Her. l. 1. Cic. de Inv. l. 1. & Quinct. l. 7. c. 4.

Tertia *in qua de utilitate, honestate, æquitate differitur*, déque his rebus, *quæ his* sunt *contrariæ*: ùt, Recténe fecerit Romulus, cùm fratrem interfecit?

Ejus constitutionis partes sunt *duæ*, quarum una *absoluta*, altera *assumptiva* nominatur. *Absoluta* est, *cùm idipsum quod factum est, ut aliud nihil foris assumatur, rectè factum esse dicemus.* Ea est ejusmodi: Pater filium verberavit, is injuriarum cum patre agit, pater nihil aliud defendit, nisi, licere filium à patre verberari.

Assumptiva est, cùm aliquid necessariò foris assumitur, ut jure factum esse aliquid confirmemus: ùt, Milo damnetur, nisi foris assumat, à Clodio sibi esse factas insidias. Hæ tres constitutiones & in *exornatione*, & in *deliberatione*, & in *judicio* reperiuntur.

CAPUT XIII.

De ratione, firmamento, & judicatione.

Cicer. in par. ad Heren. l. 1. de Inv. l. 1. & Quin. l. 3. c. 11

Rationem appellant Oratores eam, quæ *affertur à reo depellendi criminis causâ*, quæ nisi esset, quod defenderet, non haberet.

Firmamentum autem quod contrà *ad labefactandam rationem refertur*, sinè quo accusatio stare non potest. Ex rationis autem, & ex firmamenti conflictione & quasi concursu quæstio exoritur quædam, quam *Iudicationem* appellant, *in qua, quid deveniat in judicium*, & de quo disceptetur, *quæri solet*, hoc modo.

Orestes, cùm confiteatur se interfecisse matrem, nisi attulerit *rationem*, pervertit defensionem: ergo affert eam: illa enim (inquit) patrem meum occiderat. Tum contra rationem defensoris *firmamentum* ab accusatore subjicitur: hoc modo: Sed non abs te occidi tamen, neque indemnatam pœnas pendere oportuit. Ex conjunctione rationis & *firmamenti* judicatio constituitur, hoc modo: Cùm dicat Orestes, se patris ulciscendi causâ matrem occidisse,

rectúm-

rectúmve fuerit, à filio sinè judicio Clytemnestram occidi?

Ergo hac ratione judicationem reperire convenit, ad quam omnem rationem totius orationis conferri oportebit. Nam primus status diffusam habet quæstionem, rationum verò & firmamentorum contentio adducit in angustam disceptationem. Ea in conjectura nulla est, nemo enim ejus, quod negat factum, rationem aut potest, aut debet, aut solet reddere. Itaque in his causis eadem & prima quæstio, & disceptatio est extrema.

CAPUT XIV.

Quo statu quæstio, quæ in scripto existit, contineatur.

SÆpe ex *Scripti* etiam interpretatione existit contentio, quòd *quatuor* modis potest contingere. *Quint. l. 7. c. 5. Cic. l. 1. de Inv. Auctor. ad Her. l. 1. in Top.*

Aut enim defenditur non id scriptum dicere, quod adversarius velit, sed aliud: Id autem contingit cùm scriptum ambiguum est, ut duæ differentes sententiæ accipi possint: tum opponitur *scripto voluntas scriptoris*: tum *scripto scriptum contrarium* affertur: *aut ex eo, quod scriptum est, aliud quoque quod scriptum non est, deducimus.*

Ita sunt quatuor genera, quæ controversiam in omni scripto facere possunt, *ambiguum*, *discrepantia scripti & voluntatis*, *scriptura contraria*, *ratiocinatio.*

Ambiguum hoc modo: Testamento quidam jussit poni statuam auream hastam tenentem. quæritur: Statua hastam tenens aurea esse debeat, an hasta esse aurea in alterius statua materiæ. *1. Quint. l. 7. c. 9. idē l. 7. c. 6.*

Ex *discrepantia* verò *scripti & voluntatis*, ejusmodi oritur controversia. Lex est, Peregrinus si murum ascenderit, capite puniatur: cùm hostes murum ascendissent, peregrinus eos depulit, petitur ad supplicium: ille voluntatem allegat scriptoris,

6. *Idem l. 7. c. 7.* Ex *contrarijs scripturis* hoc modo existit contentio. Lex est, Vir fortis optato præmium, quod volet: & altera lex est: Magistratus ab arce ne discedito: Magistratus qui fortiter egit, optat hoc præmium, ut ab arce liceat discedere: Lex illi posterior opponitur, ipse verò priore se tuetur.

Quinct. l. 7. c. 8. In *ratiocinatione* verò quæritur, an ubi propria lex non est, simili sit utendum? ùt, lex est, lanas Tarento vehere non liceat: quidam oves vexit, etsi nulla lex certa est, quæ factum ejus nominatim prohibeat, tamen illa, quæ similis est, accusatur. Itaque ex eo, quod certum est, id quod incertum est, ducit hæc controversia: quod quoniam ratiocinando fit, nomen etiam ratiocinationis accepit.

2. de Or. Hæc quatuor controversiarum genera, quæ in scripto nascuntur, semper in *qualitatis statum* cadere, cum Cicer. debemus existimare, ut in primo genere disceptetur: Utrum æqvum sit ex differentibus sententijs accipi? in secundo verò: Verbáne plus an sententia valere debeant? in tertio: Utram legem sequi sit justiùs? in quarto: Oporteátne legem similem ad factum, quod venit sinè lege in judicium, accommodare?

CAPUT XV. *Quomodo status tractetur.*

de Or. 2. JUdicatio cùm est constituta, proposita esse debet Oratori, quo omnes argumentationes repertæ ex *inveniendi* locis conjiciantur, quod satis est ei, qui videt, quid in quoque loco lateat, quique illos locos tanquam thesauros aliquos argumentorum notatos habet. Quibus in mente & cogitatione defixis, & in omni re ad dicendum posita excitatis, nihil erit quod in ullo dicendi genere Oratorem possit effugere.

Diligenter tamen *ordinem collocationémque* argumentorum attendet, & curabit, ut *firmißimum* quodque

que sit *primum*; tum ea, quæ *æquè excellant*, serventur ad *extremùm*; si quæ erant *mediocria* (nam vitiosis nusquam esse oportet locum) in *mediam turbam* conjiciantur.

Reliqvum nunc est, quando de argumentorum locis & causarum constitutionibus dictum est, ut rationem, qua expoliuntur ab Oratore argumenta, quorum propria sedes est in confirmatione, accuratè doceamus.

CAPVT XVI. *De Argumentatione.*

Argumentatio *est argumenti vel explicatio, vel artificiosa expolitio.* Sed ea conficitur, cùm ex locis, de quibus superiori libro dictum est, aut certa, aut probabilia sumpseris, ex quibus id efficias, quod aut dubium, aut minus probabile per se videtur: dubijs enim probari dubia quomodo possunt? *Cicer. in par. idē inven. Quinct. l. 5. c. 12. Idem l. 5. c. 10.*

Pro *Certis* autem habemus, *primùm* quæ *sensibus percipiuntur*, ùt quæ videmus, audimus: *deinde* ea, quæ *communi hominum opinione, atque sententiâ sunt comprobata*, ùt afficiendos esse honore parentes. *Præterea quæ legibus cauta sunt, quæ persuasione*, si non omnium hominum, ejus certè civitatis aut gentis, in qua res agitur, *in mores recepta sunt*: si quidem inter utramque *partem convenit*: si quid *probatum* est: denique cuicunque adversarius *non contradicit.*

Probabilium autem genera sunt ttia: unum *firmissimum, quod ferè accidit*; ùt liberos à parentibus amari: *alterum velut propensiùs*; eum qui rectè valeat, in crastinum perventurum: *tertium tantùm non repugnans*; in domo furtum factum ab eo, qui domi fuit. *de Inv. 1.*

Ad probandum verò id quod est *dubium*, hoc modo id quod probabile est, potest adhiberi: sit dubiū, an Catilina conjurârit; sumatur illud, quod credibile est: Homines æris alieni magnitudine oppressos, eos denique egentes & sumptuosos, facilè adduci ùt

con-

conjurent: Jam id quod dubium erat, efficitur probabile, Catilinam conjurâsse. Sed hæc Oratores non tenuiter more dialecticorum, sed copiosissimè expoliunt.

Dicitur autem illa argumenti expolitio, *argumentatio*: de cujus quatuor partibus, *ratiocinatione*, *inductione*, *enthymemate*, *exemplo* breviter & enucleatè disseremus.

CAPUT XVII. *De Ratiocinatione.*

συλλογισμὸς, vel ἐπιχείρημα, Græcis appellatur, *Cicer. de Invent. l. 1. Qu. l. 5. c. 14 ad Her.*

RAtiocinatio, quam syllogismum & epicherema, Græci vocant, constat *propositione*, cum qua ejus ratio jungitur: deinde *assumptione*, & ejus *probatione*: postremò *complexione*.

Propositio est, *per quam breviter locus is exponitur, ex quo omnis vis oportet emanet ratiocinationis.*

Propositionis verò *approbatio* est, *per quam breviter id, quod expositum est, rationibus affirmatum probabilius & apertius fit.*

Assumptio *per quam id, quod ex propositione ad ostendendum pertinet, assumitur.*

Assumptionis approbatio, *per quam id, quod assumptum est, rationibus firmatur.*

Complexio, *per quam id, quod conficitur ex omni argumentatione, breviter exponitur.*

Hoc modo fit *propositio*: Meliùs gubernantur ea, quæ consilio geruntur, quam quæ sine consilio administrantur: deinde subjiciatur *ratio*: Exercitus enim is, cui præpositus est sapiens Imperator, omnibus partibus commodiùs regitur, quàm is, qui stultitiâ & temeritate alicujus administratur. *Assumptio* deinde ponitur: Nihil autem omnium rerum meliùs, quàm omnis mundus administratur. *Assumptioni probatio* adjungitur: Nam & signorum ortus & obitus definitum quendam ordinem servant, & annuæ commutationes non modò semper eodem mo-

dò

Cùm propositio ex se intelligitur, sinè ratione assumenda est. Assumptio etiam cùm perspicua est, nullius approbationis indiget. Quòd si & propositio & assumptio perspicuæ sint, utrâque approbatione præteritâ, ratiocinationem conficiemus, hoc modo; Summopere virtus expetenda est. At prudentiam esse virtutem in confesso est: Summopere igitur prudentia expetenda est. Vitare autem similitudinem, quæ satietatis est mater, poterimus: non semper à propositione ordientes, sed interdum à complexione, ab assumptione nonnunquam. *Quinct. l. 5. c. 14.* *Cice. in part. & lib. 1. de invent.*

CAPUT XIX. *De Enthymemate.*

ENthymema est *imperfectus Syllogismus*, vel ùt alij definiunt, *syllogismi pars*. Ratiocinatio enim tripartita est: ex tribus igitur ejus partibus si una prætereatur, bipartita fit argumentatio, quæ est enthymema: ùt; *Omnes artes sunt expetendæ, igitur expetenda est eloquentia.* Intelligitur enim assumptio. Propositione verò præteritâ fit enthymema hoc modo. Eloquentia est ars, igitur expetenda. *Quinct. lib. 5. c. 10. & 14.* *Quin. l. 5. c. 14. Cice. in Top.*

Optimum autem videtur enthymema, *quod fit ex pugnantibus*, quod etiam solum Enthymema quidam vocant, non quòd non omnis argumentatio bipartita, proprio nomine Enthymema dicatur, sed ùt Homerus propter excellentiam commune Poëtarum nomen effecit apud Græcos suum, sic cùm omnis argumentatio bipartita, enthymema dicatur, quia videtur ea, quæ ex contrarijs conficitur, acutissima, sola propriè nomen commune possidet.

Ejus generis est illud Cicer: Ejus igitur mortis sedetis ultores, cujus vitam, si putetis per vos restitui posse, nolitis. Et illud Micipsæ ad Jugurtham apud Sallustium: quem alienum fidum invenies, si tuus hostis fueris? *Pro Milone.*

Lib. 1. Rhet. c. 1. & 1. post c. 1.

Enthymemate sæpius utuntur Oratores, quàm ratiocinatione, quod movit Aristotelem, ut Enthymema *syllogismum oratorium* esse diceret. Enthymema Quinctilianus *commentum*, aut *commentationem* interpretatur, quo nomine, cùm possint omnes animi cogitationes significari, argumentatio bipartita signatur. Alij propterea credunt bipartitam argumentationem enthymema appellatam, quòd in animo maneat condita illa pars, quæ silentio est prætérita.

Lib. 5. ca. 10. ἐν θυμῷ.

CAPUT XX. *De Inductione.*

παραγωγή. Cicer. in Top. & Quin. l. 5. c. 10. 11. Cic. l. 1. de inv. Quin. l. 5. c. 15.

INductio est *Oratio, quæ rebus non dubijs captat assensionem auditorum*: quibus assensionibus facit, ut illis dubia quædam res propter similitudinem earum rerum, quibus assenserint, probetur: vel inductio est argumentatio, *quæ ex pluribus collationibus pervenit, quò vult*, hoc modo: quod pomum generosissimum? puto quod optimum; & equus? qui velocissimus: & plura in eundem modum. Deinde, cujus rei gratiâ illa proposita sunt: ità hominum, non qui claritate nascendi, sed qui virtute maximè excellet, erit generosissimus.

Hoc genere argumentationis plurimùm Socrates usus est, propterea quòd nihil afferre, ad persvadendum volebat, sed ex eo quod sibi ille dederat, quîcum disputabat, aliquid conficere malebat, quod ille ex eo, quod jam concessit, necessariò approbare debebat. Sed in oratione perpetua dissimile est. Etenim sibi ipsi respondet Orator. Poëtæ vehementer inductione delectantur: sed maximè omnium eam frequentavit Ovidius, apud quem & multa & præclara sunt exempla: nos uno erimus contenti. Probat ille, ad consolandam uxorem hac inductione, asperas res & tristes, segetem ac materiam esse gloriæ:

Arist. 13 Meta. 4. Cicer. de inv. 1.

Materiámque tuis tristem virtutibus imple, Trist. l.
Ardua per præceps gloria vadit iter. 4. Eleg.
Hectora quis nôsset, felix si Troja fuisset? 3.
Publica virtutis, per mala facta via est.
Ars tua Tiphy jacet, si non sit in æquore fluctus:
Si valeant homines, ars tua Phœbe jacet.
Quæ latet, inque bonis cessat non cognita rebus,
Apparet virtus, arguitúrque malis.

Hoc in genere duo sunt diligenter cavenda; primum ut illud, quod inducemus per similitudinem, ejusmodi sit, ut sit necesse concedi: deinde, ut illud cujus confirmandi causâ fiet inductio, simile ijs rebus sit, quas res quasi non dubias antè induxerimus. *de inve. 1.*

CAPUT XXI. *De Exemplo.*

Exemplum est *inductio imperfecta*, vel quod idem est, *Inductio Rhetorica.* Cicero pro Milone: Negant intueri lucem esse fas ei, qui abs se hominem esse occisum fateatur: in qua tandem urbe hoc homines stultissimi disputant? nempe in ea, quæ primum judicium de capite vidit M. Horatij fortissimi viri, qui nondum liberâ civitate, tamen Populi Romani comitijs liberatus est, cùm suâ manu sororem esse interfectam fateretur. *Aristo. Rhet. 1. c. 2. & l. 2. c. 20 Quinct. l. 5. c. 2.*

Aliqui Aristotelem summum in omni scientia virum, temerè ausi sunt reprehendere, quòd exemplum genus argumentationis fecerit: sed magnus ille vir, & acutâ mente præditus, majus quiddam perspexit: Nimirum exemplum esse argumentum quidem à similitudine, sed in argumentatione positum, efficere novum argumentationis genus, quod à ratiocinatione, & inductione sinè controversia differt. Enthymema autem esse non potest, cùm in Ethymemate semper generale aliquid vel ponatur, vel intelligatur; in exemplo verò ex una re singulari, alia *Locis supra dict. & lib. 2 prio. c. 24. & l. 1. poste. 1.*

inducatur. Unde fit, ut sit quartum argumentationis genus, quod ea ratione ab inductione separatur, quâ Enthymema à syllogismo disjungitur.

CAPUT XXII. *De Epicheremate.*

ἐπιχείρημα. Quin. l. 5. c. 14. Quamvis argumentationis partes omnes sint jam expositæ, tamen operæ pretium fuerit, quid Epicherema, quid Sorites, quid Dilemma sit, explicare: nam auctores & quidem gravissimi eorum mentionem fecerunt. Ea ubi explicata fuerint, facilè intelligetur, cur novæ argumentationis partes non debeant existimari. *Epicherema* igitur Græci aliquando *argumentationem* vocant, non eam argumentationis partem, quam Cicero ratiocinationem appellavit, de qua paulò antè dictum est:

Aliquando etiam *Epicherema* vocant *breviter comprehensam ratiocinationem, cujus omnes partes in unam conferuntur*, hoc modo: Sinè causa dominum servus accuset? similis enim est locus apud Ciceronem pro Rege Dejotaro, quem servus apud Cæsarem accusabat; en crimen, en causa, cur Regem fugitivus, dominum servus accuset? ubi vehemens argumentum Epicheremate inclusum & involutum est. Erit autem absoluta ratiocinatio, si hoc modo evolveris: sinè causa non debet dominum servus accusare; hic medicus est servus Dejotari: non igitur debet sinè causa dominum accusare.

CAPUT XXIII. *De Sorite.*

Σωρείτης. lib. 2. de divinat. Sorites contrà *multas argumentationes acervatim convolvit atque complectitur*, unde nomen invenit. Cicero scripsit de eo in libris de divinatione his verbis: Si necesse sit, inquit, Latino verbo liceat *acervalem* appellare: sed nihil opus est. Ut enim ipsa Philosophia, & multa verba Græcorum, sic Sorites satìs latino sermone tritus est.

Pul-

Pulchrum imprimis est ejus exemplum apud eundem Ciceronem: atque si etiam hoc natura præscribit, ut homo homini quicumque sit, ob eam ipsam causam tamen, quòd is homo sit, consultum velit: necesse est secundùm eandem naturam, omnium utilitatem esse communem: quod si ità est, unâ continemur omnes, & eâdem lege naturæ: ídque ipsum, si ità est, certè violare alterum lege naturæ prohibemur: verum autem primum; verum igitur & extremum. Sed apertissimè concludit Sorites ille, qui est in quinta Tuscul. propositum enim erat probare: Quod esset honestum, id solum esse bonum; id autem sic probat: Etenim quicquid est, quod bonum sit, id expetendum est: quod autem expetendum, id certè approbandum, quod verò approbandum, id gratum acceptúmque habendum: ergo etiam dignitas ei tribuenda est: quod si ità est, laudabile sit, necesse est. Bonum igitur omne laudabile. Ex quo efficitur, ut, quod sit honestum, id solum bonum. In quo Sorite, cùm per sex quasi gradus ad complexionem perveniatur, quinque ratiocinationes inclusæ sunt. *Offic. 3.*

Sed hoc *argumentandi genus* sæpe solet esse *fallax atque captiosum*, dum enim minutatim & gradatim multa adduntur, periculosissima respondenti tela texitur: retexere igitur oportet, & seorsim singula considerare: sic faciliùs universa frangentur. In hoc disputandi genere frequentes fuerunt Stoici, & Zeno, qui eorum inventor & princeps fuit. Sed maximè omnium illo delectatus dicitur Chrysippus, ùt Socrates inductione. *Cice. in Acad.* *Persius Satyra 6.*

CAPUT XXIV. *De Dilemmate.*

Dilemma est, *in quo utrum concesseris, reprehenditur.* Cicero patriam cum Catilina sic agentem inducit: *Δίλημμα.*

Cice. de invent. 1. cit: Quamobrem discede, atque hunc mihi timorem eripe: si verus, nè opprimar; si falsus, ut tandem aliquando timere desinam. Et in Epistola ad Quinctum fratrem: Si implacabiles sunt iracundiæ, summa est acerbitas: sin autem exorabiles, summa levitas.

Dictum est autem *dilemma*, quòd ità utrinque premat ac urgeat, ut ex alterutra parte capiat adversarium, qua de causa *cornutus* etiam *syllogismus* vocatur: sic enim argumentationis cornua in eo disponuntur, ut qui alterum effugerit, in alterum incurrat. Cicero *complexionem* appellat.

Et ea, si *vera* est, nunquam reprehendetur: sin falsa, duobus modis diluetur, aut *conversione*, aut *alterius partis infirmatione*. *In Aca. lib. 1.* Cùm viderem, inquit Varro apud Ciceronem, Philosophiam græcis literis diligentissimè explicatam, existimavi, si qui de nostris ejus studio tenerentur, si essent Græcis literis eruditi, Græca potiùs, quàm nostra lecturos; sin à Græcorum artibus, & disciplinis abhorrerent, nè hæc quidem curaturos, quæ sinè eruditione Græca intelligi non possunt. Itaque ea scribere nolui, quæ nec indocti intelligere possent, nec docti legere curarent. *Gell. l. 5 c. 10.* Hoc dilemma deinde Cicero in eum convertit hoc modo: Imò verò & Latina legent, qui Græca non poterunt: & qui Græca poterunt, non contemnent sua. Veterum scriptis celebrata est conversio ea, quâ Euathlus discipulus Protagoræ præceptoris dilemma elusit. Alterius partis infirmatione reprehenderetur, si diceret Cicero: Et si doctis minùs esset necessarium, tamen indoctis latinè scribendo consuli debere.

Non est autem cur quisquam existimet *complexionem* genus esse argumentationis à quatuor illis, de quibus suprà dixi, diversum. Est enim *ratiocinatio* im-

imperfecta, quæ à duabus partibus contrarijs ducitur, cui si assumptionem subjunxeris, efficies ratiocinationem perfectam, hoc modo: Si implacabiles sunt iracundiæ, summa est acerbitas: sin autem exorabiles, summa levitas: sed vel implacabiles sunt iracundiæ, vel exorabiles: igitur in illis summa est acerbitas, vel summa levitas.

CAPUT XXV. *De Confutatione.*

Expositis generibus argumentationum, reliquum est, ut rationem, quâ refutandæ ac reprehendendæ illæ sunt, ostendamus. *Quin.l. 5.c.13. Cic.2.de orat.*

Refutatio dupliciter accipi potest. Nam & pars defensoris tota est posita in refutatione, & quæ dicta sunt ab adversario, debent utrinque dissolvi; & hæc est propriè *reprehensio*, quam cum confirmatione, usu, & naturâ, & tractatione conjunctam esse diximus.

Est autem reprehensio, per quam argumentando adversariorum confirmatio diluitur, aut infirmatur, aut elevatur. Hæc fonte inventionis eodem utetur, quo utitur confirmatio, propterea quòd quibus ex locis aliqua res confirmari potest, ijsdem ex locis potest infirmari. Quare inventionem, & argumentationum expolitionem sumptam ex illis, quæ antè præcepta sunt, hanc quoque in partem Ortationis transferri oportebit. *Quin. l. 5.c.13.*

Sed ut faciliùs ea, quæ contrà dicentur, diluere, aut infirmare possimus, *observare debemus, aut totum esse negandum*, quod in argumentatione adversarius sumpserit, si perspicuè falsum erit: ùt pro Cluentio Cicero eum, quem dixerat accusator epoto poculo concidisse, negat eodem die mortuum: *aut redarguenda esse ea, quæ pro verisimilibus sumpta sunt. Primùm* dubia sumpta esse pro certis, *deinde* etiam in perspi-

 cuè

Cice. in partit. cuè falsis eadem posse dici: Tum ex ijs quæ sumpserint, non effici quæ velint. Accedere autem oportet ad singula, sic universa faciliùs frangentur.

CAPUT XXVI. *Quomodo sint argumentationes oratoriæ tractandæ.*

Quin. l. 5. c. 14. IN oratione insunt aliquando & *ratiocinationes* breviter conclusæ, & aperta *enthymemata & inductiones*, atque *exempla* subtili quadam & brevi oratione comprehensa. Quod ùt reprehendendum non est, ità diligentissimè est curandum, nè syllogismorum & enthymematum turbâ conferta oratio sit: Dialecticis enim disputationibus quàm oratorijs actionibus erit propior ac similior, quod longè aliter esse debet. Locuples enim & speciosa vult esse eloquentia: quorum nihil consequetur, si conclusionibus certis & crebris, & in unam propè formam cadentibus concisa, & contemptum ex humilitate, & odium ex quadam servitute, & ex copia satietatem, & ex amplitudine fastidium tulerit.

Feratur igitur non *semitis*, sed *campis*; non utì *fontes* angustis fistulis colliguntur, sed ùt *latissimi amnes* totis vallibus fluat, ac sibi viam, si quando non acceperit, faciat. *Cice. in part.*

Adhibeatur in argumentando varietas & jucunda quædam distinctio, figuris verborum & ornamentis sententiarum argumentatio expoliatur. Quò fuerit enim uberior ac svavior, eò etiam erit credibilior. Nunc sequitur, ut de peroratione dicamus.

CAPUT XXVII. *De Peroratione.*

Cice. in part. EXtrema pars orationis est Peroratio, quæ divisa est in duas partes, *amplificationem* & *enumerationem*. Agendi autem, & hic est proprius locus in perorando, & in ipso cursu orationis declinationes ad am-

amplificandum dantur, confirmatâ re ali[...]
prehensâ. Omnes enim affectus, etiamsi [...]
videntur in prooemio atque peroratione [...]
re, in quibus sanè sunt frequentissimi: [...]
quoque partes recipiunt, sed breviores, [...]
plurima sint reservanda.

At hîc, si usquam, totos eloquentiæ ap[...] licet: hîc denique efficiendum est Orator[...] modò auditores, qui suâ sponte se dant, & [...] pellit ipse, inclinant atque propendent, penitùs [...]tentur, sed ut quietos etiam & langventes possit vi orationis permovere. In quo etsi plus est operis, tantam vim habet tamen illa, quæ rectè à bono Poëta dicta est *Flexanima, atque omnium regina rerum Oratio*, ut non modò inclinantem erigere, aut stantem inclinare, sed etiam adversantem & repugnantem, ùt Imperator bonus ac fortis, capere possit. Quod usque eò magnum est atque præclarum, usque eò admirabile, ut in eo penè sint omnia. *Cic. 2. de orat.* *Quinct. l. 6. c. 2.*

Ad id autem consequendum, quæ superiore libro de Amplificatione dicta sunt, valde conducunt: sed *illud caput est*, in quo optimi & gravissimi auctores unâ voce consentiunt, ut omnes animi motus, quos Orator adhibere volet auditoribus, in ipso Oratore impressi sint atque inusti. Neque enim facile est perficere, ut incitentur alij, nisi is, qui dicit, ijs ipsis sensibus, ad quos illos adducere vult, permoveatur.

Ut enim nulla materies tam facilis ad exardescendum est, quæ, nisi admoto igni, ignem concipere possit: sic nulla mens est tam ad comprehendendam vim Oratoris parata, quæ possit incendi, nisi inflammatus ipse ad eam & ardens accesserit:

Primum est igitur, ut apud eum, qui dicit, valeant ea, quæ valere apud auditores volet, efficiatúrque priùs, quàm afficere conetur. Nihil autem opus est

 simu-

ne & fallacijs , ut toties omni animi motu r Orator. Ipsa enim natura orationis ejus, pitur ad aliorum animos permovendos. Opsum magis etiam, quàm quemquam eo. udiunt, permovet. *Miram* etiam *vim* ha. c ipsum imagines rerum absentium ità com. imò, ut eas cernere oculis, ac præsentes ha. deamur; has quisquis bene conceperit, is erit ffectibus potentissimus.

Hæc, quæ dicta sunt, vera esse indicant multæ Ciceronis perorationes; ùt pro Milone, ubi ait: Sed finis sit: neque enim præ lacrymis jam loqui possum, & hic se lacrymis defendi vetat. Et pro Cajo Rabirio Posthumo: Sed jam quoniam, ùt spero, fidem quam potui, tibi præstiti Posthume, reddam etiam lachrymas, quas debeo. Et paulò pòst: Jam indicat tot hominum fletus, quàm sis charus tuis, & me dolor debilitat, includítque vocem. Alijs autem affectibus, aliæ ejusdem perorationes sunt plenæ.

Cice. in partit. *Enumeratio* autem nonnunquam laudatori, svasori non sæpe, accusatori sæpius, quàm reo, est necessaria. Hujus *tempora duo* sunt: *si aut memoriæ diffidas eorum, apud quos agas, vel intervallo temporis, vel longitudine orationis: vel si frequentatis firmamentis, vim est habitura causa majorem.* *Quinct. l.6.c.2.* Quæ autem repetimus, quam breviſſimè dicenda sunt, & quod græco verbo patet, *ἀνακεφαλαίωσις.* decurrendum per capita. nam si morabimur, non jam enumeratio, sed altera quasi fiet oratio.

Quæ autem enumeranda erunt, cum pondere aliquo dicenda sunt, & aptis excitanda sententijs, & figuris utique varianda, alioqui nihil est odiosius rectâ *Cice. in partit.* illâ repetitione, velut memoriæ auditorum diffidentis. Est autem in enumeratione vitandum, nè *ostentatio memoriæ* suscepta, videatur esse puerilis.

DE

DE ARTE RHETORICA
LIBER III.

CAPUT I. *De Elocutione.*

PRoximo libro ratio inventa collocandi, atque disponendi explicata est. Hìc jam elocutionis rationem tractabimus, in qua Oratorem excellere, cætera in eo latere, indicat nomen ipsum: Non enim inventor, aut compositor, aut actor hæc complexus est omnia, sed & græcè ab eloquendo *Rhetor*, & latinè *eloquens* dictus est. Cæterarum enim rerum quæ sunt in Oratore, partem aliquam sibi quisque vendicat, dicendi autem, id est, eloquendi maxima vis huic soli conceditur. *Cice. in orat.* *Quinct. l. in Proœm.*

Eloqui autem est omnia, quæ mente conceperis, promere, atque ad audientes proferre. Sinè quo supervacua sunt priora, & similia gladio condito, atque intra vaginam suam hærenti. Hoc itaque maximè docetur: hoc nullus nisi arte assequi potest, huc studium adhibendum, hoc exercitatio petit, hoc imitatio, hìc omnis ætas consumitur, hoc maximè Orator oratore præstantior. Ideóque M. Tullius inventionem quidem ac dispositionem prudentis hominis putat, eloquentiam Oratoris. *de orat. 2. in or.*

Eum autem *eloquentem*, id est, in eloquendo excellentem putat, qui ità dicit, ut *probet*, ut *delectet*, ut *flectat*. Sed *probare necessitatis* est, *delectare suavitatis*, *flectere* verò *victoriæ*. Hæc cùm ità sint, meritò tertius hic liber, qui elocutionis præcepta continet, ùt duobus superioribus utilior est, sic etiam erit aliquantò longior.

CAPUT II. *Quæ in elocutione ſpectanda ſint.*

3. *de or.* HÆc in elocutione ſpectanda ſunt, ut *latinè*, ut *planè*, ut *ornatè*, ut ad id quodcunque agetur, *aptè* congruentérque dicamus.

De ratione puri dilucidíque ſermonis, etſi permagni eam facere debemus, cùm verborum delectus origo ſit eloquentiæ, locus hic præcipiendi non eſt. Nam traditur literis doctrináque puerili, conſvetudine ſermonis quotidiani, & lectione veterum Oratorum & Poëtarum confirmatur. Reliquas igitur duas partes, quibus omnis admiratio ingenij, omnis laus eloquentiæ continetur, explicemus: quæ duæ partes, illuſtrandæ orationis, ac totius eloquentiæ cumulandæ, quarum altera dici poſtulat *ornatè*, altera *aptè*, hanc habent vim, ut ſit quàm maximè jucunda, quàm maximè in ſenſus eorum qui audiunt, influat, & quàm plurimis ſit rebus inſtructa.

CAPUT III. *De Ornatu.*

3. *de or.* ORnatur igitur Oratio genere primùm, & quaſi colore quodã & ſucco ſuo: nam ut gravis, ut ſvavis, ut erudita ſit, ut liberalis, ut admirabilis, ut polita, ut ſenſus, ut dolores habeat, quantum opus ſit, non eſt ſingulorum articulorum, in toto ſpectantur hæc corpore. Genus igitur dicendi eſt eligendum, quod maximè teneat eos qui audiunt, & quod non ſolùm delectet, ſed etiam ſinè ſatietate delectet.

Sed volenti *ornatè* dicere, diligentiſſimè *ſylva rerum* primùm *ſententiarúmque* comparanda eſt. *Rerum* enim copia, verborum *copiam* gignit; & ſi eſt honeſtas in rebus ipſis, de quibus dicitur, exiſtet ex rei natura quidam ſplendor in verbis, faciléque ſuppeditat omnis apparatus ornatúſque dicendi.

CAPUT

CAPUT IV. *De Ornatu Orationis.*

OMnis Oratio conficitur ex *verbis*, quorum primùm nobis ratio *simpliciter* videnda est, deinde *conjunctè*. Nam est quidam ornatus Orationis, qui ex *singulis* verbis est, alius qui ex continuatis, *conjunctisque* constat. *Cic. 4. de orat. in part. Quin. l. 8. c. 13.*

Ergo utemur verbis, aut ijs quæ *propria sunt*, & certa quasi vocabula rerum, penè unà nata cum rebus ipsis; aut ijs, *quæ transferuntur*, & quasi alieno in loco collocantur; aut ijs *quæ novamus* & facimus ipsi.

CAPUT V. *De Verbis simplicibus.*

VErba simplicia naturâ sunt, alia *consonantiora*, *grandiora*, *leviora*, & quodammodo *nitidiora*, alia contrà. *3. de or. in part.*

Consonantiora enim sunt: quanquam, moderatio, & concertare; quàm, etsi, modestia, & confligere.

Grandiora, immanis, contrucidare, optimus, officiosissimus: quàm hæc; magnus, necare, bonus, officiosus.

Nitidius etiam, bos, quàm vacca. Ut syllabæ autem è litteris meliùs sonantibus clariores sunt, ità verba è syllabis magìs vocalia: & quò plus quæque spiritûs habet, eò pulchrior: & quod facit syllabarum, idem verborum quoque inter se copulatio, ut aliud alij junctum meliùs sonet. *Quinct. l. 7. c. 3.*

In universum quidem *optima simplicium* creduntur, quæ aut *maximè exclamant*, aut *sonô* sunt *jucundissima*. Et honesta quidem turpibus potiora semper, nec sordidis unquam in oratione erudita locus. Clara verò ac sublimia materiæ modo cernenda sunt.

Quod enim alibi magnificum, tumidum alibi; & quæ humilia circa res magnas, apta circa minores viden-

Cice. & Quinct. ex Arist. Rhet. l. 3. c. 2. videntur; & sicut in oratione nitida, notabile est humilius verbum, & velut macula, ità à sermone tenui sublime nitidúmque discordat, fitque corruptum, quia in plano tumet. Sed hæc ferè aurium quodam judicio sunt ponderanda, in quo consvetudo etiam bene loquendi valet plurimùm.

Sed quoniam tria sunt in verbo simplici, quæ Orator afferat ad illustrandam atque exornandam orationem, aut *inusitatum verbum*, aut *novatum*, aut *translatum*, de singulis breviter dicamus.

CAPUT VI. *De verbis inusitatis.*

5. de or. Quinct. l. 8. c. 3. Æneid. 1. & 2. INusitata sunt *prisca ferè ac vetusta, & ab usu quotidiani sermonis jam diu intermissa*, quæ sunt Poëtarum licentiâ liberiora, quàm Oratorum, eóque ornamento acerrimi judicij P. Virg. unicè usus est, olli enim, quia nam, & ponè, pellucent, & aspergunt illam, quæ etiam in picturis est gratissima, vetustatis inimitabilem arti auctoritatem.

Habet etiam in oratione *poëticum* aliquod verbum dignitatem, si raro etiam, & in loco adhibeatur. Neque enim est, cur illud quisquam fugiat dicere (ùt Cœlius) sobolem, aut affari, aut nuncupari, & alia multa: quibus loco positis grandior atque antiquior Oratio sæpè videri solet,

CAPUT VII. *De verbis novis.*

in part. de orat. 3. ad Attic. l 9. in epist. 12 l. 26 ab urbe condi. 4. NOvantur autem verba, quæ ab ipso, qui dicit, gignuntur ac fiunt, aut *similitudine*, aut *imitatione*, aut *inflexione*, aut *adjunctione* verborum.

Similitudine, ùt *syllaturit*, à Cicerone formatum est: & ab Asinio *fimbriaturit* ad similitudinem verbi proscripturit: & à Livio *sobolescere*, ab Horatio *juvenescere*, à Virgilio *lentescere*, & *ignescere* dictum est, ùt fervescere.

Imitatione facta sunt *tinnio, rugio, clangor, murmur*, aliáque permulta. *car. ode 7. Geor. 2. & 9. Æneid.*

Inflexione ùt à bibo *bibosus*, inflexit Laberius Mimographus:

Adjunctione, versutiloquus, & *expectorare*, novavit Ennius.

Sed Græcis magìs concessum est fingere, audendum tamen aliquando, & si quid periculosius finxisse videbimur, quibusdam remedijs præmuniendum est; ùt ità dicam, Si licet dicere, Quodammodo, Permitte mihi sic dicere. In quo non falli judicium nostrum, solicitudine ipsa manifestum erit. Nunc quoniam de verbis inusitatis & novis dictum est, de tropis, nam illis verba transferuntur, exponamus. *Quinct. l. 8. c. 3.*

CAPUT VIII. *De Tropis.*

TRopus est *verbi*, vel *sermonis à propria significatione in aliam, cum virtute, mutatio*: ùt cùm dicimus, lætas segetes: verbum *lætus*, à propria significatione, quâ lætos homines dicimus, ad segetes cum virtute transfertur.

Sunt autem Tropi numero undecim. *In* uno *verbo* septem, Metaphora, Synecdoche, Metonymia, Antonomasia, Onomatopœja, Catachresis, Metalepsis. *In oratione* verò quatuor: Allegoria, Periphrasis, Hyperbaton & Hyperbole, de quibus, tametsi nondum de eo dicamus ornatu, qui ex conjunctis continuatísque verbis constat, breviter scribemus, nè iterum de tropis differere cogamur.

CAPUT XIX. *De Metaphora.*

INcipiamus igitur ab eo, qui cùm frequentissimus est, tum longè pulcherrimus: *translationem* dico, quæ *Metaphora* græcè vocatur, latissimè enim patet. *Μετά-φορα.*

Eam *necessitas* genuit inopiâ coacta, & angustijs: pòst

Aristot. Rhet. l. 3. c. 2. Quinct. l. 8. c. 1. pòst autem *delectatio* jucunditásque celebravit. Nam ùt vestis frigoris depellendi causâ reperta primò, pòst adhiberi cœpta est ad ornatum etiam corporis, & dignitatem; sic verbi translatio instituta est inopiæ causâ, frequentata delectationis.

Est autem translatio, *cùm nomen aut verbum propter similitudinem transfertur ex eo loco, in quo proprium est, in eum, in quo proprium deest, aut translatum proprio melius est.* Id facimus, aut quia *necesse* est, aut quia *significantius*, aut quia *decentius*. Nam gemmare vites, luxuriem esse in herbis, lætas segetes, etiam rustici *necessitate* dicunt: Oratores durum hominem, aut asperum; non enim proprium erat, quod darent his affectionibus nomen. Jam incensum irâ & inflammatum cupiditate, & lapsum errore, *significandi gratiâ*. Nihil enim horum suis verbis, quàm his accersitis, magis proprium erat. Jlla *ad ornatum*: lumen orationis, & generis claritatem, & concionum procellas, & eloquentiæ flumina: ùt Cicero pro Milone, Clodium fontem ejus gloriæ vocat, & alio loco, segetem ac materiam. *3. de or. Auctor. ad Her. l. 7. c. 4.*

Jllud autem admirandum videtur, quid sit, quòd omnes translatis & alienis magis delectantur verbis, quàm proprijs & suis. Nam si res suum nomen, & proprium vocabulum non habet, ùt pes in navi, ùt in vite gemma, necessitas cogit, quòd non habeas aliunde sumere: sed in suorum verborum maxima copia tamen homines aliena multò magis, si sunt ratione translata, delectant. Causa autem illa est, quòd translatio est similitudo ad unum verbum contracta, similitudine autem mirificè capiuntur animi. Eò tamen distat, quòd illa comparatur rei, quam volumus exprimere, hæc pro ipsa re dicitur. Comparatio est, cùm dico fecisse quid hominem, ùt leonem; translatio, cùm dico de homine, leo est. *Arist. 6. Top. c. 2 & Rhe. l. 7. c. 4. Quinct. l. 8. c. 6. & Cic. 3 de orat.*

CAPUT

CAPUT X. *Quotuplex sit translatio.*

METaphoræ autem vis omnis quadruplex est; cùm in rebus *animalibus* aliud pro alio ponitur, ùt Livius Scipionem à Catone *allatrari* solitum refert. *Inanima* pro alijs *generis ejusdem* sumuntur, ùt: *concentu* virtutum nihil est svavius. Aut pro rebus *animalibus inanima*, ùt: Dec. lib. 74.

Duo *fulmina* belli
Scipiadas. *Aut contrà.* Æneid. 6.
Sedet inscius alto
Accipiens sonitum saxi de *vertice* pastor.

Præcipuéque ex his oritur mira sublimitas, quæ audaci & proximè periculùm translatione tolluntur, cùm rebus sensu carentibus actum quendam & animos damus, qualis est: Æneid. 2.

Pontem *indignatus* Araxes.

Et illa Ciceronis: Quid enim tuus ille, Tubero, districtus in acie Pharsalica *gladius agebat*? cujus latus ille *mucro petebat*? qui *sensus* erat *armorum* tuorum? Æneid. 8. Pro Ligar.

In translatione *primùm* fugienda est *dissimilitudo*, qualis est in illo Ennij: Cœli ingentes fornices. *Deinde* videndum est, nè lòngè simile sit ductum; Syrtim patrimonij, scopulum libentiùs dixerim; Charybdim bonorum, voraginem potiùs. Faciliùs enim ad ea, quæ visa, quàm ad illa, quæ audita sunt, mentis oculi feruntur. Sunt quædam & humiles translationes ùt Saxea est verruca: quædam majores quàm res postulat, ùt Tempestas commessationis: quædam minores, ùt, commessatio tempestatis. Ut modicus autem atque opportunus ejus usus illustrat orationem: ità frequens, & obscurat, & tædio complet: continuus verò in allegoriam, & ænigma exit. 3. deor. Quinct. l. 8. c. 6.

Quòd si vereare, nè paulò durior translatio esse videatur, mollienda est præpositô sæpe verbô, ùt, Si 3. de Or.

olim M. Catone mórtuo, pupillum senatum, quis relictum dicat: pauló durius: sin, *ut ità dicam*, pupillum, aliquanto mitiùs est. Etenim *verecunda debet esse translatio*, ut deducta esse in alienum locum, non irruisse, atque ut precarió, non vi venisse videatur.

Quinct. l. 8. c. 6. 4. Geor. & Æn. 1

Diligenter etiam cavendum est, nè omnia quæ Poëtis permissa sunt, convenire Oratori putemus, nec enim pastorem populi auctore Homero dixerim, nec volucres pennis remigare, licèt Virgilius in apibus ac Dædalo speciosissimè sit usus. Modus autem nullus est florentior in singulis verbis, nec qui plus luminis afferat orationi; eóque in illo explicando meritò longiores fuimus.

CAPUT XI. *De Synecdoche.*

συνεκδοχή, græcè intellectio dicitur. Auct. ad Here. l. 4. in c. 3. or. 1. 2. Æn. 2

SYnecdoche *tropus est, in quo ex parte totum aut contrà, aut ex antecedentibus sequentia intelliguntur.*

Quæ descriptio octo illos modos comprehendit, quibus sit synecdoche, quós gravissimi scriptores tradiderunt. Ex *parte totum* intelligitur, ut ex puppi navis: ensis ex mucrone: aut ex tecto domus. Cicero: mucrones eorum à jugulis nostris rejicimus. Huc pertinet, cùm vel ex *uno plures* significantur; Livius;

Romanus prælio victor;

& Virgilius: *Hostis* habet muros.

Vel genus ex forma, id est, parte illi subjecta.

Geor. 4.

Virgil. Dentésque *Sabellicus* exacuit sus.

Pro Cecin.

Pro quovis sue. vel ex *materia res* universa: quâ ratione & ferrum pro gladio, & pinus pro navi, & aurum atque argentum, pro aurea & argentea pecunia sumitur. Cicero: homines instructi, & certis locis cum ferro collocati. Contrà verò & ex toto pars declaratur, ùt in illo Virgilij:

Æneid. 12.

Fontémque ignémque ferebant.

De

De quo genere eſt, cùm aut *è pluribus unus* intelligitur. Cicero ad Brutum: populo, inquit, impoſuimus; &, Oratores viſi ſumus, cùm de ſe tantùm loqueretur: Aut *è genere pars* illi *ſubjecta*.

Virgil: *Prædámque ex unguibus ales* — Æn. 12.
Projecit fluvio. *Pro Aquila.*

Ex *antecedentibus ſequentia* monſtrantur. ùt cùm ait idem Poëta:

Aſpice, aratra jugo referunt ſuſpenſa juvenci. — Eclog. 3

Ut ex his perſpicuum eſt, quæ hoc & proximo capite dicta ſunt, Translatio permovendis animis plerumque, & ſignandis rebus, ac ſub oculos ſubjiciendis reperta eſt. Synecdoche variare ſermonem poteſt, ut ex uno plures intelligamus, parte totum, ſpecie genus, præcedentibus ſequentia, vel contrà: omnia liberiora Poëtis, quam Oratoribus. — Quinct. l. 8. c. 6.

CAPUT XII. *De Metonymia.*

METonymia *eſt tropus, in quo cauſas per effecta, vel effecta per cauſas, vel ex eo, quod continet, id quod continetur, vel rem è ſigno intelligimus.* — μετωνυμίαν, Græci vel ὑπαλλαγήν.

Per cauſas effecta declaramus, cùm *inventor*, aut alicujus rei auctor pro *re inventa* ponitur.

Virgilius: *Onerántque caniſtris*
Dona laboratæ Cæreris: — Auct. ad Her. denominationē appellat lib. 4. Æn. 8.

Hoc modo Platonem, Ariſtotelem, Demoſthenem frequenter pro eorum ſcriptis ponimus. Cicero: Lectitâſſe Platonem ſtudiosè, audiviſſe etiam, Demoſthenes dicitur. *Ex effectis* autem *cauſa* ſignificatur, cùm *ſacrilegium* deprehenſum, pro *ſacrilego*, & *ſcelus* dicimus pro *ſcelerato*. Hinc mœſtum timorem, triſtem ſenectutem, & pallidam mortem eleganter optimi dicunt auctores. — Cice. de clar. or.

Virgil: *Mœſtúmque timorem mittite.* — Æneid.

Hor.l.1. carm. ode 4. Horatius: *Pallida mors æquo pulsat pede pauperum tabernas, Regúmque turres.*

Ex eo quod continet, id quod continetur, venustè etiam intelligitur. Sic bene moratæ urbes vocantur: sic sæculum felix, sic Roma pro Romanis, Athenæ pro Atheniensibus frequenter ponuntur.

Æn. 7. Virgilius: Cœlo gratissimus amnis, *id est, Cælestibus.*

3. de or. Cicero: Ut omittam illas omnium doctrinarum inventrices Athenas, in quibus summa dicendi vis & inventa est, & perfecta: Athenas dixit, pro Atheniensibus. Huc referuntur etiam illa, cùm *ex possessore res, quæ possidetur*, aut ex duce exercitus significatur.

Æn. 2. Virgilius: *Iam proximus ardet*
Ucalegon, *id est, Vcalegontis domus.*

Sic hominem devorari, cujus patrimonium consumitur: & ab Annibale apud Cannas cæsa sexaginta millia dicimus, id est, ab ejus copijs. *E signo denique res monstratur*: unde toga, quæ pacis erat insigne & otij, pro pace; & fasces usurpantur pro Magistratu.

Georg. 2. in orat.

Virgilius:

Non illum populi fasces, non purpura Regum flexit.

Metonymiam, ùt ait Cicero, Rhetores hypallagen *vocant.*

CAPUT XIII. *Antonomasia.*

ἀντονομασίαν, Græci. Antonomasia *ponit aliquid pro nomine*, ùt, Eversor Carthaginis & Numantiæ, pro Scipione: & Romanæ eloquentiæ princeps, pro Cicerone.

Auct. ad Her. l. 4 vocat *Epitheton* autem, sive latinè malis dicere Appositum, non est tropus, quia nihil vertit. Necesse est enim semper, ut id quod appositum, si à proprio diviseris, per se significet, & faciat Antonomasiam.

Nam

Nam si dicas, ille qui Carthaginem & Numantiam evertit, Antonomasia est; si adjeceris, Scipio, appositum.

Apposito & frequentiùs & liberiùs Poëtæ utuntur, namque illis satis est, convenire verbo, cui apponitur: & ità, dentes albi, & humida vina, apud eos non reprehenduntur. *Apud Oratorem*, nisi aliquid efficitur, redundat; tum autem efficitur, si sinè illo, quod dicitur, minus est; qualia sunt, ô scelus abominandum, ô deformem libidinem.

pronominationem. Pro Cluen. Pro Milo. Arist. 3. Rhe.c. 3 & Quin. l.8.c.6.

Exornatur autem *res* tota maximè *translationibus*: Cupiditas effrænata, & insanæ substructiones. Solet etiam fieri alijs adjunctis Epitheton tropis, apud Virgil: Turgis egestas, & tristis senectus. Verumtamen talis est ratio hujus virtutis, ut sinè appositis nuda sit & velut incompta oratio; nè oneretur tamen multis, nam fit lònga & impedita.

CAPUT XIV. *De Onomatopœia.*

ONomatopœia, id est, *fictio nominis*, Græcis inter maximas habita virtutes, Latinis vix permittitur. Ab his tamen plurima sunt per Onomatopæjam posita, qui primi sermonem fecerunt aptantes affectibus nomen. Nam *mugitus*, & *sibilus*, & *murmur*, & *vagitus*, aliáque quàm plurima, inde venerunt; at nunc *raró* & cum magno judicio hoc genere *utendum* est, nè novi verbi assiduitas odium pariat, sed si commodè quis eo utatur, & raró, non modó non offendet novitate, sed etiam exornabit orationem.

ὀνοματοποιΐαν Græci. Aut. ad Her. nominationē appellat. l. 4. Quin. l.8.c.6.

CAPUT XV. *De Catachresi.*

ABusio quàm *κατάχρησιν* appellant, est quæ *verbo simili & propinquo, pro certo, & proprio abutitur*, hoc modo: Vires hominis breves sunt, aut parva statura: aut longum in homine consilium, aut uti

κατάχρησις.

 pau-

pauco sermone, aut cùm grandem orationem, pro magna, minutam animum, pro parvo, dicimus, sic Virgilius.

2. Æn. *Instar montis equum, divinâ Palladis arte* ædificant.

6. Æn. Et, *quin protinus omnia* perlegerent *oculis*.

Sic *pyxides*, cujuscunque materiæ sunt: & *parricida*, matris quoque aut sororis interfector dicitur.

Abutimur autem verbis propinquis, non solùm in ijs quæ nomen non habent, ut de pyxide, & parricida diximus, sed etiam in ijs quæ habent, ùt grandis oratio; equum ædificant, perlegerent oculis, vel quòd delectat, vel quòd licet.

3. de or. Sed hoc *interest* inter *abusionem* & *translationem*, quòd abusio licèt impudens non sit, *est tamen licentior & audacior, quàm translatio.* Ex quo apparet, duos hos tropos ità similes esse, ut tamen sint diversi.

CAPUT XVI. *De Metalepsi.*

μετάληψις. in part. Quinct. l. 8. c. 6. Superest ex his, qui aliter significant, Metalepsis, id est, *transsumptio ex alio in aliud velut viam præstans* Tropus autem est rarissimus, & maximè improprius. Virgil.

Eclog. 1 *Post aliquot mea regna videns mirabor aristas.*

Gradatim enim ab aristis ad spicas, à spicis ad segetes, ab his ad æstates, ab æstatibus ad annos acceditur. Idem etiam Poëta in 1. lib. Æneid. sic ait:

Speluncisque abdidit atris.

Ubi speluncæ nigræ, ac per hoc crassis & obscuris tenebris circumfusæ, ad extremum denique infinita altitudine depressæ intelliguntur.

CAPUT XVII. *De Allegoria.*

ἀλληγορίαν. Allegoria, quam *inversionem* interpretamur, *aliud verbis, aliud sensu ostendit*, ac etiam interim contrarium. Aliud Virgilius:

Sed

Sed nos immensum spacijs confecimus æquor,
Et jam tempus equûm spumantia solvere colla.

Habet usum talis allegoriæ frequenter Orator, sed rarò totius, plerumque apertis permista est. Tota apud Cicer. Talis est. Hoc miror enim, querórque quenquam hominem ità pessundare alterum verbis velle, ut etiam navem perforet, in qua ipse naviget. Jllud commistum frequentissimum: Equidem cæteras tempestates, & procellas in illis duntaxat fluctibus concionum, semper Miloni putavi esse subeundas. Nisi adjecisset fluctibus concionum, esset allegoria: nunc eam miscuit: illud verò longè speciosissimum genus orationis, in quo trium permista est gratia, similitudinis, allegoriæ, & translationis. Quod fretum, quem Euripum, tot motus, tantas, tam varias habere putatis agitationes fluctuum, quantas perturbationes, & quantos æstus habet ratio comitiorum. Dies intermissus unus, aut nox interposita sæpe perturbat omnia, & totam opinionem parva nonnunquam commutat aura rumoris.

Auct. ad He. Permutatione vocat l. 4. Geor. 2. Ci. apud Quinct. l. 8. c. 6. pro Milone. Pro Muræna.

Nam id quoque inprimis est custodiendum, ut quo ex genere cœperis translationis, hoc desinas. Multi enim cùm initium à tempestate sumpserunt, incendio, aut ruinâ finiunt, quæ est inconsequentia rerum fœdissima. Cæterùm allegoria parvis quoque ingenijs & quotidiano sermoni frequentissimè servit, nam illa in agendis causis trita: Pedem conferre, & jugulum petere, & sangvinem mittere, inde sunt.

Allegoria, quæ est *obscurior*, *ænigma* dicitur, vitium profectò, siquidem dicere dilucidè virtus, quo tamen & Poetæ utuntur. Virgilius:

Æn. est obscurior allegoria.

Dic quibus in terris, & eris mihi magnus Apollo,
Treis pateat cœli spatium non ampliùs ulnas. Ecl. 3.

Et Oratores nonnunquam, ùt in Triclinio Coa, in cubiculo Nola.

CAPUT XVIII. *De Ironia.*

εἰρωνεία, Græci inversionem vocant, & dissimulationē Latini.

IN genere, quo contraria ostenduntur, ironia est, quam *illusionem* vocant, *quæ non solùm aliud sensu, aliud verbis ostendit, sed contrarium.* Ea aut *pronunciatione* intelligitur, aut *personâ*, aut *rei naturâ.* Nam si qua earum verbis dissentit, apparet diversam esse orationi voluntatem. Cic. in Clod. Integritas tua te purgavit, mihi crede, pudor eripuit, vita anteacta servavit. Et Turnus apud Virgilium:

Æneid. l. 11.

Méque timoris,
Argue tu Drance, quando tot cædis acervos
Teucrorum tua dextra dedit.

Auct. ad Her lib. 4. vocat permutationem Aristot. Rhet. Alex. c. 20. & Quinct. l. 8. c. 6.

CAPUT XIX. *De Periphrasi.*

περίφρασις. Circuitio est. Auct. ad Her. l. 4.

CVm *pluribus verbis, id quod uno aut paucioribus dici potest, explicatur,* periphrasin vocant circuitum loquendi, qui est apud Poëtas frequentissimus, Ut;

Æn. 2.

Tempus erat, quo prima quies mortalibus ægris,
Incipit, & dono divûm gratissima serpit.

Virgil. Ecl. 1.

Et jam summa procul villarum culmina fumant,
Majorésque cadunt altis de montibus umbræ.

Et apud Oratores non rarus, semper tamen astrictior: quicquid enim significari breviùs potest, & cum ornatu latiùs ostenditur, Periphrasis est; verùm hæc, ùt, cùm decorem habet, Periphrasis, ità cùm in vitium incidit, *Perissologia* dicitur: obstat enim quicquid non adjuvat.

Quinct. l. 8. c. 6.

CAPUT XX. *De Hyperbato.*

ὑπέρβατον. 4. ad Her.

HYperbaton, id est, verbi transgressio est, *quæ verborum perturbat ordinem*, perversione, aut transjectione. *Perversione* ùt vulgò, mecum, tecum, secum: apud Oratores & Historicos, quibus de rebus: apud

apud Virgilium: *Maria omnia circùm.* *Transjectione*, 2.de or.
ùt Animadverti, Judices, omnem accusatoris oratio- Quinct.
nem in duas divisam esse partes. Hujusmodi trans- l.8.c 6.
jectio, quæ rem non reddit obscuram, multùm pro- pro Cluent.
derit ad continuationes, de quibus postea dicetur: in
quibus oportet verba, sicuti ad Poëticum quendam 3. Georg.
exstruere numerum, ut perfectè & perpolitissimè pos-
sint esse absolutæ. Poëtæ quidam etiam verborum
divisionem faciunt, & transgressionem:

Hyperboreo *septem* subjecta *trioni*. Quod Oratio
nequaquam recipiet.

CAPUT XXI. *De Hyperbole.*

HYperbole est *ementiens superjectio*, cujus virtus est ὑπερβολή.
ex adverso par, augendi ac minuendi.

Virgil: *Geminique minantur in cælum scopuli.*

Et: Fulminis ocyor alis.

Cicero in Antonium, quæ Charybdis tam vorax? superlatio est.
Charybdim dico, quæ si fuit, fuit animal unum. Oce-
anus, medius fidius vix videtur, tot res, tam dissipa- Auct. ad
tas, tam distantibus in locis positas, tam citò obsor- Her. l. 4
bere potuisse. Jllud Virgilij ad minuendum: Æneid.

Vix ossibus hærent. Æneid.

Sed tam in augendo quàm in minuendo servetur 5. Phil.
mensura quædam. Quamvis est enim omnis hyper- 26.
bole ultra fidem, non tamen esse debet ultra modum. Eclog. 3

CAPUT XXII. *De ornatu, qui est in verbis conjunctis.*

SEquitur continuatio Verborum, quæ duas res ma-
ximè, *collocationem* primùm, deinde *modum quendam formámque* desiderat. Tum & verbis & senten-
tijs oratio conformanda est, de quibus post tropos
aptissimè dicemus, deinde de collocatione, postremò
de modo & forma, id est, numeris, qui sunt adhiben-
di in oratione, differemus.

CAPUT XXIII. *De Figuris.*

Quinct. l.9.c.1. Figura (ùt ex nomine ipso patet) *est conformatio quædam orationis remota à communi, & primùm se offerente ratione.* Differt autem à tropis figura, quia proprijs verbis figura fieri potest, quod in tropos non cadit: ùt, Fuit hoc quondam, fuit proprium populi Romani: figura est in verbo geminato in sua significatione permanente. Illud tamen notandum, coire frequenter in easdem sententias & tropum & figuram: tam enim translatis, verbis quàm proprijs figuratur oratio, ùt: qui spem Catilinæ mollibus sententijs aluerunt, conjurationémque nascentem corroboraverunt. Aluerunt, & corroboraverunt translata sunt, & similiter desinentia, similitérque cadentia.

CAPUT XXIV. *De generibus Figurarum.*

Sicut omnem orationem, ità figuras quoque necesse est versari in *sensu*, & in *verbis*. Ut verò naturâ prius est, concipere animo res, quàm enunciare, ità de ijs figuris antè loquendum esset, quæ ad *mentem* pertinent: sed facilitatem secuti, de figuris *verborum* priùs dicemus. *Est autem verborum exornatio, quæ ipsius sermonis insignitâ continetur perpolitione.* Auctor Her. l.4

Inter conformationem verò *verborum* & *sententiarum*, hoc interest, quòd *verborum conformatio tollitur, si verba mutâris: sententiarum permanet, quibuscunque verbis uti velis*: ùt, nunc verò, quid agat, quid moliatur, quid deniq; quotidie cogitet, quē ignorare nostrûm putat? Repetitio est verborũ figura interrogatio sententiarum, persæpe enim unus & idem locus & verborum & sententiarum ornamentis illuminatur: muta verba: Quid agat, & moliatur, ac denique quid cogitet, quem ignorare nostrûm putat? Repetitio

titio tollitur, interrogatio permanet, sempérque permanebit, quibuscunque verbis uti velis.

Sed quoniam parum inter auctores convenit, de numero & nominibus figurarum, & in eo etiam magna discrepantia est, quòd aliquæ à quibusdam inter verborum ponuntur, quæ ab alijs inter sententiarum ornamenta numerantur: Nos mediam viam secuti, ea de quibus gravissimorum scriptorum major consensus est, explicabimus.

CAPUT XXV. *Quot modis fiant figuræ verborum.*

Figuræ verborum *tribus* maximè fiunt *modis*, per *adjectionem*, *detractionem*, & *similitudinem*. Quinct. l. 9. c. 3.

Per *adjectionem*, ùt Cic. pro Milone: Occidi, occidi non Spurium Melium: quo loco verbum, (occidi) figuratè geminatum est.

Per *detractionem* etiam fiunt figuræ, in quibus multum est venustatis. Cic. in Catil. Abijt, excessit, evasit, erupit: ubi conjunctiones prætermittuntur. Invect. 2.

Sed tertium genus figurarum, quod quandam vocum habet *similitudinem*, & aures præcipuè in se vertit, & animos excitat. Cic. in Orat. Itaque efficis, ut cùm *gratiæ* causâ nihil facias, omnia tamen sint *grata*, quæ facis. in orat.

CAPUT XXVI. *De figuris, quæ fiunt per adjectionem.*

Repetitio est *cùm ab eodem verbo ducitur sæpius oratio*, vel ùt Cicero describit: est *ejusdem verbi crebra à primo repetitio*. Quod acriter & instanter fit. Cicer. in Catil. *Nihil* agis, *nihil* moliris, *nihil* cogitas, quod ego non modò audiam, sed etiam videam, planéque sentiam. Idem contra Rullum: Quid enim est tam *populare*, quàm pax? quia non modò ij, quibus natura sensum dedit, sed etiam tecta atque agri mihi

ἀνάφορα vel ἐπιβολή. Auct. ad Her. l. 4. Inve. 1. Quinct. l. 9. c. 3.

de or. 3. *in orat. ad pop.* mihi lætari videntur. Quid tam *populare*, quàm libertas? quam non solùm ab hominibus, verùm etiam à bestijs expeti, atque omnibus rebus anteponi videtis. Quid tam *populare*, quàm otium? quod ità jucundum est, ut & vos, & majores vestri & fortissimus quisque vir maximos labores suscipiendos putet, ut aliquando in otio possit esse, præsertim cum imperio ac dignitate.

ἐπιφορὰ, *vel ἀντιστροφή*, *Philip.* 2. *συμπλοκή*. *Conversio est, cùm in idem verbum conjicitur sæpius Oratio.* Cic. in Antonium: doletis tres exercitus populi Romani interfectos? interfecit *Antonius*. Desideratis clarissimos cives? eos quoque eripuit vobis *Antonius*. Auctoritas hujus ordinis afflicta est? afflixit *Antonius*.

Complexio est, quæ repetitionem & conversionem complectitur. Qui sunt, qui fœdera sæpe ruperunt? *Carthaginenses*. Qui sunt, qui crudele bellum in Italia gesserunt? *Carthaginenses*. Qui sunt, qui Italiam deformaverunt? *Carthaginenses*. Qui sunt, qui sibi postulant ignosci? *Carthaginenses*. Cic. pro lege Agraria: *quis* legem tullit? *Rullus*. Quis majorem populi partem suffragijs privavit? *Rullus*. Quis comitijs præfuit? idem *Rullus*.

In orat. ad pop. ἀναδίπλωσις, vel ἐπανάληψις. Cice. 3. *de orat. Iteratione vocat Liv.* 1. *l.* 5. *accu. Phil.* 2. *Conduplicatio est verborum geminatio*, quæ habet interdum vim, lepôrem aliàs. Geminantur autem verba modis pluribus; aut enim *adjungitur idem iteratum*, ùt Cic. in Cat. *Vivis* & *vivis* non ad deponendam, sed ad confirmandam audaciam. Aut idem *ad extremum refertur*: Cicero in Verrem; *Multi* & graves dolores inventi parentibus, & propinqvis *multi*. Aut *continenter unum verbum non in eadem sententia ponitur*: Cicero pro Ligario; Principum dignitas erat penè *par*, non *par* fortasse eorum, qui sequebantur. Aut *post aliquam interjectionem repetuntur*: Cicero: *Bona*, miserum me (consumptis enim lachrymis tamen

men infixus animo hæret dolor) *bona* inquam Cn. Pompeji Magni, acerbissimæ voci subjecta præconis.

Possunt quoque *media* respondere, vel *primis*, ùt Virgilius.

Te *nemus Angiciæ; vitreâ* te *Fucinus undâ.* Æn. 7.

Vel *ultimis* Cic. in Ver. Hæc navis onusta *prædâ* Siciensi: cùm ipsa quoque esset ex *præda.* Lib. 5. accu.

Interim sententia tota repetitur. Cicero in eodem libro: Quid Cleomenes facere potuit (non enim possum quenquam insimulare falsò.) Quid, inquam, Cleomenes magnopere facere potuit? Jlle verò apud Ciceronem locus est pulcherrimus, in quo & primo verbo, longo intervallo, redditum est ultimum, & media primis, & medijs ultima congruunt. Vestrum jam hic factum reprehenditur P. C. non meum, ac pulcherrimum factum, verùm ùt dixi non meum, sed vestrum.

Traductio est ejusdem verbi crebriùs positi quædam distinctio, quæ facit, ut, cùm idem verbum crebriùs ponatur, non modò non offendat animum, sed etiam concinniorem orationem reddat, hoc pacto. Qui nihil habet in *vita* jucundius *vitâ*: is cum virtute *vitam* non potest colere. Item: Eum tu *hominem* appellas, qui si fuisset *homo*, nunquam tam crudeliter vitam *hominis* petijsset. At erat *inimicus*, ergo *inimicum* sic ulcisci voluit, ut ipse sibi reperiretur *inimicus*. Item, *Divitias* sine *divitum* esse, tu verò virtutem præfer *divitijs*: nam si voles *divitias* cum virtute comparare, vix satis idoneæ tibi videbuntur *divitiæ*, quæ virtutis pedisæque sint. πλοκή. Græcis dicitur l. 4. ad Her.

Ex eodem genere exornationis, cùm idem verbum modò ponitur in hac, modò in altera re, hoc modo: Cur eam rem tam studiosè *curas*, qùæ multas tibi dabit *curas*? Item: *amari* jucundum est, si curetur,

Quinct. l.9.c.3. retur, nè quid insit *amari.* Item: *Veniam* ad vos, si mihi Senatus det *veniam.* Sed hoc posterius traductionis genus meritò Quinctiliano etiam in jocis frigidum videtur.

πολύπτωτον, Casuum commutatio. Πολύπτωτον, quod in multis casibus ponitur, *casuum commutatio* latinè dicitur. Fit aut in uno *verbo*, aut in *pluribus.*

Auct. ad Her. l.4. Cicer. de orat. Quinct. l.9.c.5. de Aruspi respon. pro Arc. Pro Cæcin. Auctor ad Her. l.4. In *uno*, apud Cic: *Homines* te propter pecuniam judicio liberârunt, *hominibus* injuria tui stupri dolori non fuit. *Homines* tibi arma, alij in me, alij pòst in illum invictum civem dederunt, *hominum* beneficia prorsus concedo tibi. Et *pleni* sunt omnes libri, *plenæ* sapientum voces, *plena* exemplorum vetustas.

Et; non minùs nunc in causa *cederet* A. Cæcinna Sext: Ebutij impudentiæ, quàm tum in vi facienda *cessit* audaciæ. Casus enim, paulò aliter quàm Grammatici, Rhetores appellant, ut sint etiam verborum tempus adsignificantium sui casus.

In *pluribus*; ùt, Tib. Gracchum Rempub. administrantem, indigna prohibuit lex diutiùs in ea commorari. C. Graccho similiter occasio oblata est, quæ Reip. virum amantissimum subitò de sinu civitatis eripuit. Saturninum fide captum malorum perfidia per scelus vitâ privavit. Tuus, ô Druse, sangvis domesticos parietes, & vultum parentis aspersit: Sulpitio, cui paulò antè omnia concedebant, eum brevi spacio non modò vivere sed etiam sepeliri prohibuerunt. Qui casuum commutationem cum Traductione conjunxerunt, aut Annominationi subjecerunt, magnopere mihi videntur errâsse.

συνωνυμία. *Synonymia est, cùm verba idem significantia congregantur.* Quæ cùm ità sint Catilina, perge, quò cœpisti, egredere aliquando ex urbe, patent portæ, proficiscere. Et alio loco: Abijt, excessit, erupit, evasit.

Inv. 1. Nec verba modò, sed sensus quoque idem facientes

acer-

acervantur. Perturbatio istum mentis, & quædam scelerum offusa caligo, & ardentes furiarum faces excitârunt. *Invect. 2 pro Milo.*

Polysyndeton est schema, quod conjunctionibus abundat, ùt: Tectúmque larémque. *πολυσύνδετον*

Armáque Amycleúmque canem, Cressámque pharetram. *3. Geor.*

Gradatio repetit, quæ dicta sunt, & priusquam ad aliud descendat, in prioribus resistit. vel, ut cum Cicerone finiamus. *Gradatio est, cùm gradatim sursum versùs reditur.* Africano virtutem industria, virtus gloriam, gloria æmulos comparavit. Cic. pro Milone: Neque verò se populo solùm, sed etiam Senatui commisit: nec Senatui modò, sed publicis præsidijs & armis: neque his tantùm, sed etiam ejus potestati, cui Senatus totam Rempubl. commisit. In tertio loco, cùm dicendum fuisset: nec publicis præsidijs & armis tantùm, consultò, quoniam id longum erat & insvave, pro eo dixit: neque his tantùm. Hæc figura apertiorem habet artem & magis affectatam, ideóque esse rarior debet. *κλίμαξ. Quinct. l. 9. c. 3.*

CAPUT XXVII. *De figuris verborum, quæ fiunt per detractionem.*

SEquuntur figuræ, quæ per detractionem fiunt, quæ *brevitatis novitatísque* maximè gratiâ petuntur, quarum una est *Synecdoche*, non tropus, ille, de quo dictum antea est, sed verborum figura. *cùm subtractum verbum aliquod satis ex cæteris intelligitur:* quòd inter vitia eclipsis vocatur; ùt Cœlius in Antonium: stupere gaudio Græcus, sub auditur enim, *cœpit*; Cicero ad Brutum: sermo nullus; scilicet, nisi de te. Quid enim potiùs? simul intelligitur in priori quidem parte (est) in posteriori verò (faciamus) aut aliquid simile. *συνεκδοχή. Quinct. l. 9. c. 3. & l. 8. c. 6.*

Differt

Synecdoche differt ab Aposiopesi.

Differt ab *Aposiopesi*, quæ sententiarum est exornatio, quòd in ea unum verbum & manifestum quidem desideratur: ut in superiori exemplo, & illo etiam Ciceronis: Data Lupercalibus, quo die Antonius Cæsari: ubi nihil aliud intelligi potest quàm hoc; diadema impofuit. At in aposiopesi, aut incertum est, quod tacetur, aut certè longiore sermone explicandum.

διάλυτον, aut ἀσύνδετον. In or. Auct. ad Her. l. 4. 3. de orat. Quinct. l. 9. c. 3. de pro-nut. conf.

Dissolutio est, cùm demptis conjunctionibus dissolutè plura dicuntur. Cic: Sit in ejus tutela Gallia, cujus virtuti, fidei, felicitati commendata est. Apta est hæc figura, non in singulis modò verbis, sed sententijs etiam, ùt Cic. pro Archia. Hæc studia adolescentiam alunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, adversis perfugium ac solatium præbent, delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur.

Dissolutionis autem & *Polysyndeti* fons unus est, quia acriora faciunt, & instantiora quæ dicuntur, & vim quandam præ se ferentia velut sæpiùs erumpentis affectus. Qui *dissolutionem* & *articulum* idem esse putant, falluntur, cùm *articulus* & in quarto ad Heren. apud Ciceronem idem sit, quod *incisum*.

3. de or. Quinct. l. 9. c. 3. vocat συνεζευγμένον.

Adjunctio est, in qua, unum ad verbum, quod primum aut postremum collocatur, plures sententiæ referuntur, quarum unaquæque desideraret illud, si sola poneretur. Fit autem præposito verbo, ad quod reliqua respiciant, hoc modo: Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia; aut illato, quo plura clauduntur: Nec enim is es Catilina, ut te aut pudor à turpitudine, aut metus à periculo, aut ratio à furore revocârit. Medium quoque potest esse quod & prioribus, & sequentibus sufficiat; ùt: formæ dignitas aut morbo deflorescit, aut vetustate. Quod cùm fit, Conjunctio figura est.

Pro Cluent.

Dis-

Disjunctio (quam perspicuitatis gratiâ quoniam superioribus contraria est, hoc loco tradimus) est, *cùm eorum, de quibus diximus, unumquodque certo concluditur verbo.* Cicero pro Archia: Me autem quid pudeat, qui tot annos ità vivo, Judices, ut ab illis nullo me unquam tempore, aut commodum, aut otium meum abstraxerit, aut voluptas avocârit, aut denique somnus retardârit. Et in eadem oratione: Homerum Colophonij civem esse dicunt suum, Chij suum vendicant, Salaminij repetunt, Smyrnæi verò suum esse confirmant. διάλυτον, vel ὑπεζευγμένον.

Συνοικείωσις est, quæ duas res diversas colligat, hoc modo: Tam deest avaro quod habet, quàm quod non habet. συνοικείωσις.

CAPUT XXVIII. *De figuris verborum tertij generis.*

TErtium est genus figurarum, *quæ aut similitudine aliquâ vocum, aut paribus, aut contrarijs, vertunt in se aures, & animos excitant.* Cic. 3. de or. Quint. l. 9. c. 3. Auct. ad Her. l. 4

Annominatio, quàm Græci *Paronomasiam* vocant, est, *cùm paululùm immutata verba atque deflexa, in oratione ponuntur.* Ea multis & varijs rationibus conficitur. *Adjectione* hoc modo, Cicero pro Cluentio: Sic in hac calamitosa fama, quasi in aliqua perniciosissima flamma. Et; Emit morte immortalitatem. *Detractione* sic; contra eum qui se legationi immoriturum dixerat, pater Quintiliani: Non exigo, ut immoriaris legationi, immorare. *Commutatione*, hoc modo. Cicero in Catil. Hanc Reipubl. pestem paulisper reprimi, non in perpetuum comprimi posse. *Translatione*: Videte judices, utrùm homini navo, an vano credere malitis. παρονομασίαν

Hæc figura levis alioqui, sententiarum pondere implenda est. Meritò igitur illa exempla vitandi potiùs ὁμοιόπτωτον.

Auct. ad Her. l. 4 *Quinct. l. 9, c. 3.* tiùs, quàm imitandi gratiâ ponit Quinctilianus. Avium dulcedo ducit ad avium: &, non Pisonum, sed pistorum: pessimum verò; Nè Patres conscripti circumscripti videantur. &; raro evenit, sed vehementer venit: aliáque similia.

Similiter cadens exornatio est, *cùm in eadem constructione verborum duo aut plura sunt verba, quæ similiter iisdem casibus efferuntur*, ὁμοιόπτωτον appellant, id est, similem casum, etiamsi dissimilia sint, quæ declinentur: nec tantùm in fine deprehenditur, sed respondent vel *prima inter se*, vel *medijs*, vel *extremis*; vel etiam *permutatis his, ut media primis, & summa medijs accommodentur*, & quocunque modo poterunt accommodari. *Accus. in Verr. l. 5. acc.* Cicero: Est idem Verres, qui fuit semper, ùt ad audendum projectus, sic paratus ad audiendum. Et: Qui in his rebus non ità defendatur, ùt mediocris prætor, sed ità laudetur, ùt optimus Imperator. Et: Si quantum in agro locisq; desertis audacia potest, tantum in foro, atq; judicijs impudentia valeret, non minùs nunc in causa cederet A. Cæcinna Sex. Ebutij impudentiæ, quàm tum in vi facienda cessit audaciæ. Nam in his exemplis casus similes referuntur, audendum audiendum, projectus paratus, defendatur, laudetur, mediocris Prætor, optimus Imperator, agro foro, locis desertis, judicijs, audacia impudentia, causa vi facienda, impudentiæ audaciæ.

ὁμοιοτέλευτον. *Similiter desinens est similis duarum sententiarum, vel plurium finis*, hoc est, cùm orationis membra vel articuli simili exitu terminantur. *Pro Manil.* Cicero: Ut ejus semper voluntatibus non modò cives assenserint, socij obtemperârint, hostes obedierint, sed etiam venti, tempestatésque obsecundârint. Non modò ad salutem ejus extingvendam, sed etiam gloriam per tales viros infringendam. *Pro Mil.* Et: Non minùs nunc in causa cederet A. Cæcinna Sext. Ebutij impudentiæ, quàm

quàm tum in vi facienda cessit audaciæ. Et pro Cluentio; ut & sinè invidia culpa plectatur, & sinè culpa invidia ponatur.

Differt hæc figura à superiori, est enim similiter cadens tantùm *casus similis, etiamsi dissimilia sint, quæ declinentur*: at similiter desinens in *eosdem exitus cadit*, ùt superiora exempla declarant. Atque eò fit, ut similiter cadens verbis & nominibus tantùm confici possit, cùm similiter desinens illis etiam, quæ declinari non possunt, conficiatur; ùt: ejusdem non est & facere fortiter, & vivere turpiter. Denique similiter cadens quovis, ùt dictum, est loco: similiter desinens nonnisi in membris & articulis extremis. *Similiter cadens & similiter desinens quo modo differat.* *Quinct. l. 9. c. 3.*

Compar Græci vocant *Isocolon, habet membra orationis, quæ constant ex pari ferè numero syllabarum.* Hoc non de enumeratione nostra fiet, nam id quidem puerile est, sed tantùm affert usus & exercitatio facultatis, ut animi quodam sensu par membrum superiori referre possimus. Cicero pro lege Manilia: extremâ hyeme apparavit, ineunte vere suscepit, mediâ æstate confecit. Loquitur autem de bello, quod Pompejus gessit contra Piratas. *Ἰσόκωλον.* *Quinct. l. 9. c. 1. 4. ad He.*

Τρίκωλον est, quod è tribus constat membris, ùt pro Cluent: Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia: fit etiam singulis verbis, ùt 2. in Catil. Abijt, excessit, evasit, erupit. *Quinct. l. 9. c. 3. 3. de or.*

Contrapositum autem, vel, ùt quidam vocant, *contentio*, ùt Cicero loquitur, Contrarium (*Antitheton* Græcis dicitur) non uno fit modo. Nam & fit, *si singula singulis opponuntur*, ùt: Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia. *Et bina binis*: Non nostri ingenij, vestri auxilij est. *Nec semper contrapositum subjungitur*; ùt in hoc Cic. pro Milo. Est enim hæc, Judices, non scripta, sed nata lex. Verùm, sicut Cicero dicit, quod de singulis rebus præpositis re- *ἀντίθετον & ἀντίθεσις.* *Pro Cluent. 1. Cic. pro Clue. 2. 3. de or.*

refertur ad singula, ùt in eo quod sequitur: quam non didicimus, accepimus, legimus, verùm ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus.

Magnæ veteribus curæ fuit, gratiam dicendi è quatuor his proximis figuris acquirere: Gorgias in hoc immodicus, copiosus utique primâ ætate Isocrates fuit. Delectatus est his etiam M. Tullius, verùm & modum adhibuit non ingratæ (nisi copia redundet) voluptati, & rem alioqui levem sententiarum pondere implevit. Nam per se frigida & inanis affectatio, cùm in acres incidit sensus, innata videtur esse, non accersita.

ἀντιμεταβολή, vel μετάθεσις. *Commutatio est, cùm duæ sententiæ inter se discrepantes ex transjectione ità efferuntur, ut à priori posterior proficiscatur*: Non ut edam, vivo; sed ut vivam, edo. Item, si poëma loquens pictura est, pictura tacitum poëma debet esse. Et apud Cicer: Ut & sinè invidia culpa plectatur, & sinè culpa invidia ponatur.

Hæc de verborum figuris dicta sint: in quibus illud notandum est, multas earum cadere frequenter in easdem sententias, ídque cum magna venustate. Cicero: Si quantum in agro locísque desertis audacia potest, tantum in foro atque in judicijs impudentia valeret. Compar est & similiter cadens: Non minùs nunc, in causa cederet A. Cæcinna Sexti Ebutij impudentiæ, quâm tum in vi facienda cessit audaciæ. Compar, similiter cadens, similiter desinens. Accedit & ex illa figura gratia, quâ mutatis casibus verba repetuntur. Non minùs cederet, quàm cessit.

4. ad Her. *pro Cæcin.* *Figura illa est Traductio.*

ὑπανόρθωσις. *Correctio est, quæ corrigit quod positum est verbum.* Sed ea fit duobus modis, aut enim priùs verbum tantùm tollit, ùt: Ibi te, cùm & illius largitionibus, & tuis rapinis explevisses (si hoc est explere, quod statim effundas) &; atque hæc cives, (cives, inquam, si hoc nomine eos appellari fas est) de sua patria cogitant.

4. ad He. *3. de or.*

Aut

Aut priori sublato, pro eo id quod magìs idoneum videbitur, reponit; ùt: Sed stuporem hominis, vel dicam pecudis, attendite: &, ô hominem fortunatum, qui ejusmodi nuncios; vel potiùs pegasos, habeat. Alia correctio est sententiæ, de qua suo loco dicemus. *Phil. 2. pro Qu.*

Dubitatio est, cùm quærere videtur Orator, utrum de duobus potiùs, aut quid de pluribus potissimùm dicat, ùt: Venio nunc ad illius, quemadmodum ipse appellat, studium; ùt amici ejus, morbum & insaniam; ùt Siculi, latrocinium; Ego quo nomine appellem, nescio: rem vobis proponam: vos eam suo nominis pondere penditote. *ἀπορία vel διαπόρησις Auct. ad Her. l. 4. 3. de or. l. 4. acc.*

CAPUT XXIX. *Quid verborum figuræ orationi conferant, & quid in eis cavendum sit.*

SI quis autem parcè, & cùm *res poscit*, verborum figuris utatur, jucundiorem faciet orationem; qui verò *immodicè & sinè judicio* eas adhibuerit, ipsam illam gratiam varietatis amittet. Danda igitur opera est, ut nec multæ sint supra modum, nec ejusdem generis, aut conjunctæ, aut frequentes: quia satietas ùt paucitate earum, ità varietate quoque vitatur. Quod de his verborum figuris, quæ nobiles sunt atque insignes, intelligendum est, non de illis quæ valde sunt usitatæ ac vulgares, quæ etiamsi sunt crebriores, consvetas aures minùs feriunt. *Quinct. l. 9. c. 3.*

Ridiculum etiam est, neglecto rerum pondere, & viribus sententiarum, inania verba in hos modos depravari. Cùm enim figuræ sint quasi quidam gestus orationis, eas sinè sententia sectari tam id ridiculum, quàm quærere habitum gestúmque sinè corpore. Non sunt etiam nimis densandæ.

Sciendum verò imprimis est, quid quisque in orando postulet *locus*, quid *persona*, quid *tempus* postulet.

Major enim pars harum figurarum posita est in delectatione: ubi verò atrocitate, invidiâ, miseratione pugnandum est, quis feret contrapositis, & pariter cadentibus, & similibus irascentem, flentem, rogantem? Cùm in his rebus cura verborum deroget affectibus fidem, & ubicunque ars ostentatur, veritas abesse videatur.

CAPUT XXX. *De Figuris sententiarum.*

Cic. 3. de orat. & in orat. Quinct. l. 9 c. 3. Auct. ad Her. l. 4. Rufin. Aquila & Rutilius. in orat.

NUnc res ipsa monet, ut deinceps ad sententiarum exornationes transeamus. *Est autem sententiarum exornatio, quæ non in verbis, sed in ipsis rebus quandam habet dignitatem.* Atque ea de causa sententiarum ornamenta majora sunt. Quo genere, quia præstat omnibus Demosthenes, idcirco à doctis, Oratorum est princeps judicatus.

Schemata ea vocant Græci, quæ maximè ornant orationem, eáque ùt definitio demonstrat, non tam in verbis pingendis pondus habent, quàm in illuminandis sententijs. Nec aliud quicquam est dicere, nisi omnes aut certè pleráque aliqua specie illuminare sententias.

ἐρώτησις. l. 9. c. 2. invect. 1.

Interrogatio figura est, *quoties non sciscitandi gratiâ assumitur, sed instandi.* Quousque tandem abutêre Catilina patientiâ nostrâ? & patêre tua consilia non sentis? Et totus denique hic locus: quantò enim magis ardet, quàm si diceretur. Diu abuteris patientiâ nostrâ, & patent tua consilia. Interrogamus etiam, quod negari non possit. Cicero pro Cluent. Dixítne tandem causam C. Fidiculanus Falcula? Aut ubi respondendi difficilis est ratio, ùt vulgò uti solemus: quomodo? quî fieri potest? aut invidiæ gratiâ, ùt Medea apud Senecam: quas peti terras jubes? aut miserationis, ùt Sinon apud Virgilium:

Æn. 2.

Heu! quæ me tellus, inquit, quæ me æquora possunt accipere?

Con-

Convenit etiam indignationi.

Et quisquam numen Iunonis adoret? Æne. 1.

Et admirationi.

Quid non mortalia pectora cogis Æne. 3.
Auri sacra fames?

Est interim acrius imperandi genus,

Num arma expedient, totáque ex urbe sequentur? Æne. 4.

Et ipsi nosmet rogamus. Quale est illud Turni apud Virgilium:

Quid agam, aut quæ jam satis ima dehiscat Terra mibi? Æne. 7.

Responsio figura est, *cùm aliud interroganti ad aliud, quia sic utiliùs sit, occurritur, tum augendi criminis gratiâ:* Ut testis in reum rogatus, an à reo fustibus vapulâsset? Et innocens, inquit. Tum *declinandi,* quod est frequentissimum. Quæro an occideris hominem? respondetur, latronem. Quinct. l.9.c.6.

Subjectio est, *cùm Orator vel interrogat seipsum, & respondet sibi, vel cùm alium rogaverit, non exspectat responsum,* ùt Cicero pro Ligario; apud quem igitur hoc dico? nempe apud eum, qui cùm hoc sciret, tamen me, antequam vidit, Reipubl. reddidit. Et domus tibi deerat? at habebas: pecunia superabat? at egebas. Sunt autem interrogandi & respondendi sibi non ingratæ vices. Quinct. l.9.c.2. αὐτολογία.

Anteoccupatio, quam Quinctilianus *præsumptionem*, Græci *Prolepsin* dicunt, est, *cùm id quod objici potest, occupamus.* Huc pertinet illa Ciceronis præmonitio contra Quinctil. Cæcilium, quî ad accusandum descendat, qui semper defenderit. Verborum quoque vis ac proprietas confirmatur, vel præsumptione: quanquam illa non pœna, sed prohibitio sceleris fuit. Vel reprehensione, quam alij correctionem appellant. πρόληψις.

Correctio est, quæ *tollit sententiam aliquam, & eam aliâ, quæ magis idonea videtur, emendat & corrigit,* Cicero: ἐπανόρθωσις.

cero:

2. offic. cero: Italiam ornare, quàm domum suam maluit: quanquam Italiâ ornatâ domus ipsa mihi videtur ornatior. Est etiam Correctio in verborum exornationibus, de qua suprà dictum est.

διαπόρησις. Quinct. l.9.c.6.

Dubitatio est, cùm quærimus unde incipiendum, ubi desinendum, quid potissimùm dicendum, an omninò dicendum sit. Ejusmodi exemplis plena sunt omnia, sed unum interim sufficit. Cicero pro Cluentio: Equidem, quod ad me attinet, quò me vertam, nescio: Negem fuisse infamiam judicij corrupti? & quæ sequuntur, &: itaque quò me vertam, nescio, &: quid agam judices? quò accusationis meæ rationem conferam? quò me vertam?

Pro Lig. l.5 accus.

ἀνακοίνωσις. Quinct. l.8.c.2. pro Rabir.

Communicatio non procul abest à dubitatione, *cùm aut ipsos adversarios consulimus*: Cic: Tu denique Labiene quid faceres tali in re ac tempore? cùm ignaviæ ratio te in fugam atque in latebras impelleret: improbitas & furor L. Saturnini in Capitolium arcesseret: Consules ad patriæ salutem, ac libertatem, vocarent: quam tandem auctoritatem, quam vocem, cujus sectam sequi, cujus imperio parere potissimùm velles?

Act. in Verrē.

Aut cum judicibus deliberamus. ùt Cato: Cedo, si vos in eo loco essetis, quid aliud fecissetis? Et Cicero: Nunc ego Judices jam vos consulo, quid mihi faciendum putetis; id enim consilij mihi profectò taciti dabitis, quod egomet mihi necessariò capiendum intelligo.

προσωποποιΐα. 3. de or. Quinct. l.8.c.2. ad Her. lib. 4.

Prosopopœia est personarum ficta inductio, vel gravissimum lumen augendi: hac & adversariorum & nostros cum alijs *sermones*, & aliorum inter se credibiliter *introducimus*: & svadendo, objurgando, quærendo, laudando, miserando *personas idoneas damus*: Quin mortuos excitare in hoc genere dicendi concessum est, urbes etiam populique vocem accipiunt, in qui-

quibus hoc modo mollior ſit figura. Etenim ſi mecum patria, quæ mihi vitâ meâ multò eſt charior, ſi juncta Italia, ſi omnis Reſpub. ſic loqueretur. M. Tulli quid agis? & quæ ſequuntur. Sed magna quædam vis eloquentiæ deſideratur. Falſa enim & incredibilia naturâ, neceſſe eſt, aut magìs moveant, quia ſupra vera ſunt, aut pro vanis accipiantur, quia vera non ſunt. Formas quoque fingimus ſæpe. ùt Famæ Virgilius, ùt Voluptatis ac Virtutis (quemadmodum à Xenophonte traditur) Prodicus, ùt multarum aliarum rerum Ovidius.

Sermocinatio, Cõtinuatio, dicitur & Conformatio. Cic. 1. in Catil. Æn. 4.

Apoſtrophe eſt averſus à judice ſermo: mirè autem valet, ſive adverſarios invadimus: Quid enim tuus ille, Tubero, in acie Pharſalica gladius agebat? Sive ad invocationem aliquã convertimur: Vos enim jam Albani Tumuli atque Luci. Sive ad invidioſam imploratiouem: O leges Porciæ, legéſq; Semproniæ.

Pro Milo. Pro Seſtio. Act. 7. in Verrem.

ἀποστροφή, Averſio. Quinct. l. 9. c. 2. Cic. pro Lic.

Hypotypoſis, quam *deſcriptionem* Cicero appellat, eſt *propoſita quædam forma rerum, ità expreſſa verbis, ut cerni potiùs videatur, quàm audiri*: vel, *eſt rerum, quaſi gerantur, ſub aſpectum penè ſubjectio*, ùt actione in Verrem ſeptima. Ipſe inflammatus ſcelere ac furore, in forum venit, ardebant oculi, toto ex ore crudelitas emicabat.

Nec ſolùm quæ facta ſint aut fiant, ſed etiam quæ futura ſint, aut futura fuerint, dicendo exprimimus. Mirè tractat hæc Cicero pro Milone. Quæ facturus fuerit Clodius, ſi præturam invaſiſſet. Hæc translatio temporum erit verecundior, ſi proponamus talia: Credite vos intueri, ùt Cicero: Hæc quæ non vidiſtis oculis, animis cernere poteſtis.

ὑποτύπωσις. Auctor ad Her: eſt Demõſtratio, & deſcriptio. de or. 3. Pro Cluent.

Apoſiopeſis, quam Cicero *præciſionem* non reticentiam, ùt Quinct. exiſtimavit, nonnulli *interruptionem* appellant, & ipſa *oſtendit affectus*, vel *iræ*, ùt Virgilius: Quos

ἀποσιώπησις. 3. de or. 4. ad He.

Præcisio & Abscisio. Æne. 1. Pro Mil.

Quos ego? sed motos præstat componere fluctus. Vel *solicitudinis & quasi religionis*. An hujus ille legis, quam Clodius à se inventam gloriatur, mentionem facere ausus esset vivo Milone, nè dicam consule? te nostrum enim omnium, non audeo totum dicere.

ἠθοποιΐα vel μίμησις. Auct. ad Her. est effictio & notatio.

Ethopœia est imitatio vitæ, ac morum alienorum: magnum quoddam ornamentum orationis, & aptum ad animos conciliandos vel maximè, sæpe autem ad permovendos. Cicero contra Rull: Ineunt tandem magistratus tribuni plebis, concio tandem exspectata P. Rulli, quod & Princeps erat Agrariæ legis, & truculentiùs segerebat, quàm cæteri. Jam designatus alio vultu, alio vocis sono, alio incessu esse meditabatur, vestitu obsoletiore, corpore inculto & horrido, capillatior quàm antè, barbáque majore, ut oculis & aspectu denunciare omnibus vim Tribunitiam & minitari Reipubl. videretur.

ἔμφασις Auct. ad Her. est significatio.

Emphasis est, cùm ex aliquo dicto latens aliquid eruitur: vel, ùt Cicero definit, plus ad intelligendum, quàm dixeris, significatio.

Æne. 2. Virgilius: *Demissum* lapsi per funem.

Idem de Cyclope:

Æne. 3. Jacuítque per antrum *Immensum.*

Ubi prodigiosam illam corporis magnitudinem è loci spacio intelligimus.

ὑπομονή vel παράδοξον. Lib. 7.

Sustentatio est figura, quâ diu suspenduntur auditorum animi, atque aliquid deinde inexspectatum subjungitur. Ut in Verr. Cicero: Quid deinde? quid censetis? furtum fortasse aut prædam aliquam? Deinde cùm diu suspendisset judicum animos: subjecit, quod multò esset improbius.

Aliquando etiam cùm expectationem alicujus rei gravissimæ Orator concitaverit, ad aliquid, quod leve sit, aut nullo modo criminosum, descendit.

παράληψις,

Prætermissionem, vel præteritionem vulgò dicunt, quam

quam Cicero *reticentiam* vocat, ea eſt, *cùm dicimus nos prœterire, aut non ſcire, aut nolle dicere id, quod tunc maximè dicimus*: Cicero in Rullum: Non queror diminutionem vectigalium, non flagitium hujus jacturæ atque damni, prætermitto illa, quæ, nemo eſt, quin graviſſimè & veriſſimè conqueri poſſit, nos caput patrimonij publici, pulcherrimam populi Romani poſſeſſionem, ſubſidium annonæ, horreum belli, ſub ſigno clauſtríſque Reipubl. poſitum vectigal ſervare non potuiſſe: eum denique nos agrum P. Rullo conceſſiſſe, qui ager ipſe per ſeſe, & Syllanæ dominationi, & Gracchorum largitioni reſtitiſſet: non dico hoc ſolum in Republ. vectigal eſſe, quod amiſſis alijs remaneat, intermiſſis non conquieſcat, in pace niteat, in bello non obſoleſcat, militem ſuſtentet, hoſtem non pertimeſcat: prætermitto omnem hanc orationem, & concioni reſervo; de periculo ſalutis ac libertate loquor. *ἀποφάσις. Auct. ad Her. occupatio eſt. Cic. 3. de or. in Senatu.*

Licentia eſt, cùm apud eos, quos aut vereri aut metuere debet Orator, tamen aliquid pro jure ſuo dicit, quod eos minimè offendat. Cicero pro Ligario: Vide, quàm non reformidem: Vide, quanta lux liberalitatis & ſapientiæ tuæ mihi apud te dicendi oboriatur, quantum potero voce contendam, ut hoc populus Romanus exaudiat. Suſcepto bello, Cæſar, geſto etiam magna ex parte, nullâ vi coactus, judicio meo ac voluntate ad ea arma profectus ſum, quæ erant ſumpta contra te. *παῤῥησία.*

Conceſſio eſt, cùm aliquid etiam iniquum videmur cauſæ fiduciâ pati atque concedere: Cicero pro Milone: Excitate eum, ſi poteſtis, ab inferis: frangetis impetum vivi, cujus vix ſuſtinetis furias ſepulti? & lib. 2. Accuſ. Verum eſto: eripe hæreditatem propinquis, da palæſtritis: & lib. 5. Levia ſunt hæc in hoc reo crimina: metum virgarum Navarchus nobiliſſimæ *Quinct. l. 9. c. 2.*

Lib. 5. accus. civitatis pretio redemit: humanum. Alius nè condemnaretur pecuniam dedit: usitatum est, non vult P. R. obsoletis criminibus accusari Verrem. nova postulat, inaudita desiderat: non de prætore Siciliæ, sed de crudelissimo tyranno fieri judicium arbitratur.

Sunt qui concessionem dictorum esse velint: qualis apud Ciceronem est illa ficta defensio Verris; sit fur, sit sacrilegus, sit flagitiorum omnium vitiorúmq; princeps: at est bonus Imperator, & felix, & ad dubia Reipubl. tempora reservandus. Sed concessio juncta ironiæ miram vim habet, ùt apud Virgilium;

Æne. 4. *I sequere Italiam ventis, pete regna per undas.*

Et: méque timoris

Æn. 11. *Argue tu Drance, quando tot stragis acervos*

Teucrorum tua dextra dedit. Et apud Cicer. *pro Fla.* Litemus igitur Lentulo, parentemus igitur Lentulo, parentemus Cethego, revocemus ejectos, nimiæ pietatis & summi amoris in patriam vicissim nos pœnas, si ità Dijs placet, sufferamus.

παρένθεσις, *Parenthesis*: quam Quinctilianus *interpositionem*, vel *interclusionem* vocat, est *declinatio brevis à propo-* *L. 9. c. 3* *sito, cùm continuationi medius aliquis sensus intervenit.*

Cicer. 3. de orat. Virgilius:

In orat. *Vare tuum nomen, superet modò Mantua nobis*

(Mantua væ miseræ nimiùm vicina Cremonæ)

Eclog. 9 *Cantantes sublimè ferent ad sidera cygni.*

Hæc brevior à re digressio, plurimis fit modis, sed hoc exemplũ rei declarandæ causâ posuisse sit satis.

Longior illa digressio, quæ multis pars causæ videtur, inter figuras judicio quorundam numeranda *3. de or.* non est, verùm à Cicerone numeratur his verbis. Et *In orat.* ab re non longa digressio, in qua cùm fuerit delecta- *l. 4. accus.* tio, tum reditus ad rem aptus & concinnus esse debebit. Exemplum est apud Cicer: de situ & ornatu Syracusarum, aliáque permulta.

Ironia & à Quinctiliano, & à Cicerone inter sententiarum exornationes numeratur. Differt autem ab illa, quæ *tropus* est, quòd tropus *brevior* sit & apertior. At in figura *totius voluntatis fictio est.* Cic. pro Ligario: Novum crimen C. Cæsar, ante hunc diem inauditum, propinquus meus ad te Q. Tubero detulit Q. Ligarium in Africa fuisse, idque C. Pansa præstanti vir ingenio, fretus fortasse ea familiaritate, quæ est tecum, ausus est confiteri; itaque quò me vertam, nescio: paratus enim veneram, cùm tu id neque per te scire, neque audire aliunde potuisses, ut ignoratione tua ad hominis miseri salutem abuterer. Et: quid agam judices, & quæ sequuntur. *εἰρώνεια.* *Pro Lig.*

Distributio, quæ ad sententiarum exornationes pertinet, est, *cùm aliquid in partes plures tribuitur, quarum unicuique ratio deinde sua subjungitur.* ùt Alexandro Macedoni neque in deliberando consilium, neque in præliando virtus, neque in beneficio benignitas deerat. Nam cùm aliqua res dubia accidisset, apparebat sapientissimus: cùm autem confligendum esset cum hostibus, fortissimus: cùm verò præmium dignis tribuendum, liberalissimus. *μερισμός.* *Rutilius ex Arist.*

In quarto ad Herennium paulò aliter definitur: *Distributio* est, cùm *in plures res, aut personas certas, negotia quædam dispertiuntur*, neque fit ulla mentio subjectæ rationis, quia sinè illa fieri potest distributio, ùt exempla ibi posita demonstrant, & verba Cic. in orat. ut aliud alij tribuens dispertiat.

Permissio est, cùm alicui rei vehementer confidimus, & ostendimus nos eam tradere atq; concedere *alicujus voluntati*, hoc modo: sed ego jam, judices, summum ac legitimum meæ causæ jus omitto: Vobis quod æquissimum videatur, ut constituatis, permitto. Non enim vereor, quin etiam si novum sit vobis instituendũ, libenter id quod postulo, propter ntilitatem communis consvetudinis, sequamini. *ἐπιτροπή.* 4. *ad He.* *Ruti. ex Hyperide.*

Est

Quinct. l. 8. c. 8. Est etiam illa permissio, cum aliqua ipsis judicibus relinquimus æstimanda: nonnunquam adversarijs quoque: ùt Calvus Vatinio: perfrica frontem, & dic te digniosem, qui consul fieres, quàm Catonem: Quidam permissionem factorum esse volunt, ùt concessionem dictorum, sed concessio Quinctiliani judicio factorum est.

δέησις. *Deprecatio*, quam vel *obsecrationem*, vel *obtestationem* alij appellant, est, *cùm opem alicujus imploramus.* Cic. pro Dejotaro: Quamobrem hoc nos primùm metu, C. Cæsar, per fidem & constantiam & clementiam tuam libera, nè residere in te ullam partem iracundiæ suspicemur: per dexteram te istam oro, quam regi Dejotaro hospes hospiti porrexisti; istam, inquam, dexteram, non tam in bellis & in prælijs, quàm in promissis & fide firmiorem.

εὐχή. *Optatio est, quæ voti alicujus præbet significationem*, ùt pro lege Manilia: Utinam Quirites, virorum fortium atque innocentium copiam tantam haberetis. Et pro Rabir: Utinam mihi facultatem causa concederet, ut possem hîc prædicare. & Phil. 9. Vellem Dij immortales fecissent P. C. ut vivo potiùs Servio Sulpitio gratias ageremus, quam mortuo honores quæreremus, &c.

ἀρεία. *Execratio est, qua malum alicui precamur.* Cic. pro Dejotaro: Dij te perdant fugitive, ità non modò nequam & improbus, sed fatuus & amens es.

ἐπιφώνημα. *Epiphonema* est *rei narratæ vel probatæ summa acclamatio*, Virgilius:

Æne. 1. *Tantæ molis erat Romanam condere gentem!*

ἐκφώνησις. *Exclamatio* est, *quæ conficit significationem doloris, aut indignationis alicujus per hominis, aut rei cujuspiam compellationem.* Cic. in Anton: O miserum me, consumptis enim lacrymis, infixus tamen pectori hæret dolor. Idem contra Rullum: O perturbatam rationem,

Phil. 2.

nem, ô libidinem refrenandã, ô consilia dissoluta atq; perdita. Et in Catilinam: O tempora, ô mores! Senatus hoc intelligit, Consul videt, hic tamen vivit.

Sunt & alia jucunda, & ad commendationem, cum varietate, tum etiam ipsâ naturâ plurimùm profunt, quæ simplicem quandam & non præparatam ostendendo orationem, minùs suspectos faciunt. Hinc est, quasi pœnitentiâ ducti, ùt Cicero pro Cælio: Sed quid ego ità gravem personam introduxi? Et quibus utimur vulgò: imprudens incidi. Vel cùm quærere nos, quid dicamus, fingimus. Quid reliquum est? &, Nunquid omisi? *Quinct. l. 9. c. 2.*

Et cùm aliqua velut ignoramus. Cic. in Verrem: Sed earum rerum artificem quem? quemnam? rectè admones. Polycletum esse dicebant. Et cùm deponimus apud memoriam auditoris aliqua, & reposcimus, quæ deposuerimus. Hæc omnia dant orationi varios velut vultus; gaudent enim res varietate, & sicut oculi diversarum aspectu rerum magìs detinentur: ità semper animis præstant, in quod se, velut novum, convertant. *Act. 6.*

Hæc de *tropis* & ornamentis cùm verborum, tum sententiarum dicta sint, in quorum numero, nominibus, vi, & natura explicanda, usque adeò dissentiunt auctores vel Græci, vel Latini, ut non modò inter se dissentiant, sed quod majus est, Cic: qui ùt ornatissimus in dicendo, sic in præcipiendo fuit diligentissimus, ipse sibi discrepet. Nam ùt Quinct. animadvertit, multas figuras in tertio de Orat. lib. posuit, quas in Oratore postea scripto, quoniam de illis mentionem non fecit, videtur repudiâsse. Quasdam posuit verborum exornationes, quæ sententiarum sunt lumina. Quædam nè figuræ quidem sunt. Non tamen est, cur quisquam vel illum, vel alios Auctores hac de causa temerè reprehendat. Ea enim, quæ de *Lib. 9.*

tro-

tropis & figuris præcipi possunt, valde minuta sunt & exilia: ideóque non multùm interest, hócne an illo modo sentias. Quam ego causam fuisse puto, cur idem Cicero strictim semper & cursim illas attigerit, & nullis nec definitionibus explicatas, nec exemplis illustratas quasi per transennam ostenderit.

Lib. 9. c. 3. Jam *numerus* illarum *nec fuit* olim *certus*, *nec* verò unquam *esse poterit*. Cujus rei duas ego reperio causas. *Altera* est, quod novæ figuræ, Quinct. etiam auctore fieri adhuc & excogitari possunt: *altera*, quòd tam verborum quàm sententiarum figuræ, non in formas, quarum certus, sed in partes & quasi membra, quorum infinitior est numerus, distribuuntur. Quod optime vidit Cicero; in Top. enim cùm aliud divisionem, aliud partitionem esse docuisset, dixisśetque non esse vitiosum in partitione, si partem aliquam prætermittas, quod idem in divisione vitiosum est, sic deinde causam ejus rei addit: Formarum enim certus est numerus, quæ cuique generi subjiciantur: partium distributio sæpe est infinitior, tanquam rivorum à fonte deductio: Itaque in oratorijs artibus quæstionis genere proposito, quot ejus formæ sint, subjungitur absolutè: at cùm de ornamentis verborum sententiarúmque præcipitur, quæ vocantur σχήματα, non fit idem: res enim est infinitior. Hæc esse in causa puto, ut omnis hæc de tropis & figuris disputatio, non solùm dubia, incerta, sed controversa etiam plenáque dissensionis semper fuerit: In qua ego, quod simillimum veri visum est, sum secutus.

CAPUT XXXI. *De Collocatione.*

Cice. 3. de orat. SEquitur *collocatio*, quæ erit optima, si *vinctam* orationem efficiet, si *cohærentem*, si *lenem*, si *æquabiliter fluentem*. In ea necessaria sunt *ordo* & *junctura*: primum igitur de ordine. Sed illud priùs dicam, studio-

studiosis dicendi inprimis esse necessaria ea, quæ deinceps de ordine juncturáque tradentur. Hæc enim sunt, quæ clamores & admirationes in bonis Oratoribus efficiunt. *De ora.*

CAPUT XXXII. *De Ordine.*

ORdinis observatio est in verbis singulis & contextis: *in singulis* cavendum est, nè decrescat oratio, & fortiori subjungatur aliquid infirmius, ùt *sacrilego, fur*, aut latroni, petulans. *Augeri* enim *debent sententiæ*, & insurgere, ùt optimè Cicero: Tu, inquit, istis faucibus, istis lateribus, ista gladiatoria totius corporis firmitate: aliud enim alio majus supervenit. At si cœpisset à toto corpore, non bene ad latera faucésque descenderet. *Quinct. l.9.c.4.*

Est & alius *naturalis Ordo*, ut *diem àc noctem*, ortum & occasum dicas potiùs, quàm retrorsum. Quædam *ordine permutato* fiunt supervacua, ùt *fratres gemini*, nam si præcesserint gemini, fratres addere non est necesse.

Verbo sensum claudere, si compositio patiatur, longè optimum est. Cicero in Verrem: Itaque ille M. Cato sapiens, cellam penariam Reipublicæ nostræ, nutricem plebis Romanæ Siciliam nominavit. At si id asperum erit, decori potiùs orationis erit consulendum, ùt fit apud summos Græcos Latinósque Oratores frequentissimè. Cicero in actione eadem: Nam cùm omnium sociorum, provinciarum rationem diligenter habere debetis, tum præcipuè Siciliæ, Judices, plurimis justissimísque de causis. In oratione non sunt ad pedes verba dimensa, ùt in carmine, ideóque ex loco transferuntur in locum, ut jungantur, quò maximè congruunt, sicut in rudium structura saxorum fieri consvevit. *Act. 4.*

CAPUT XXXIII. *De junctura.*

de or. 3. *Quinct.* *l.* 9. *c.* 4. JUnctura verò ut concinna & elegans sit, assequemur, si verba extrema cum consequentibus primis ità jungemus, ut néve *aspere* concurrant, néve *vastiùs* diducantur. *Asperum* concursum efficiunt consonantes illæ, quæ sunt asperiores, ùt: S. ultima cum X. proxima, ùt exercitus Xerxis: quarum tristior, etiamsi bina collidantur, stridor est, ùt Ars studiorum, Rex Xerxes.

Hiulcam verò reddit orationem *vocalium concursus.* Pessimè longæ, quæ easdem inter se literas committunt, sonabunt: ùt, viro optimo obtemperare. Præcipuus tamen erit hiatus earum, quæ cavo, aut patulo maximè ore proferuntur: ùt, Sensu humanitatis. E plenior litera est, I angustior, ideóque obscurius in his vitium. Minùs peccabit, qui longis breves subjiciet: & adhuc, qui præponet longæ brevem: non tamen id, ùt crimen ingens, expavescendum est.

In quo nescias negligentiáne, an solicitudo sit pejor. Necesse enim est, ut hic metus impetum dicendi retardet, & ab his, quæ potiora sunt, avertat. Quare ùt negligentis est Oratoris hiulca subinde oratione uti: ità humilis est animi atque demissi, ubique hoc perhorrescere. In quo meritò quidam Isocratem, & ejus discipulos, atque præcipuè Theopompum reprehendunt, quòd eas literas tantopere fugerint. At Plato in populari etiam oratione crebram habet vocalium concursionem, Cicero certè & Demosthenes modicè respexerunt ad hanc partem; nam hiulca nonnunquam etiam decent, faciúntque ampliora quædam. Habet enim ille tanquam hiatus & concursus vocalium molle quiddam, quod indicet non ingratam negligentiam de re hominis magis, quàm

Quinct. *l.* 9. *c.* 4. *in orat.*

de verbis laborantis. Itaque ille in oratione pro Marcello sic ait: Dolebam enim P. C. ac vehementer angebar, cùm viderem virum talem, qui in eadem causa, in qua ego, fuisset, non in eadem esse fortuna, nec mihi persvadere poteram, nec fas esse ducebam, versari me in vestro veteri curriculo, illo æmulo atque imitatore studiorum ac laborum meorum, quasi quodam socio à me & comite distracto. Unde apertè intelligimus, crebram & nimiam vocalium concursionem esse quidem vitandam, modicam verò & quæ in loco sit, non esse reprehendendam. *Quæ vitandæ in verborũ junctura.*

Videndum etiam est, nè *syllabæ verbi prioris ultimæ, sint primæ sequentis*, quod Ciceroni in epistolis excidit: Res mihi invisæ, visæ sunt Brute. & in carmine: O fortunatam natam me consule Romam. Etiam *monosyllaba*, si multa sunt, malè continuabuntur. *Brevium* præterea verborum ac nominum vitanda continuatio est, nè compositio minuta sit atque concisa: Et ex diverso, longorum; afferent enim tarditatem. *Quinct. l.9.c.4.*

Jlla quoque vitia sunt, si *cadentia similiter, & similiter desinentia*, & eodem modo declinata multa conjungantur. Nec verba quidem verbis, aut nomina nominibus, similiáque his continuari debent: cùm virtutes etiam ipsæ tædium pariant, nisi gratiâ varietatis adjutæ.

Jllud postremò addamus, hanc orationis quasi structuram, quæ ordine, juncturáque constat, *maximam* quidem *desiderare diligentiam*, ea lege tamen, *nè fiat operosè*: Nam esset cùm infinitus, tum puerilis labor. Stylus enim exercitatus efficit facilem hanc viam componendi. Nam ùt in legendo oculus; sic in dicendo prospiciet, quid sequatur, nè inconditis verbis & malè coagmentatis offendantur aures, quarum est judicium superbissimum. *Cice. in orat.*

Caput XXXIV. *De modo & forma verborum.*

de or. 3. NOn ex multis res una, quæ magis Oratorem ab imperito dicendi ignaróque distingvat, quàm quòd ille rudis incondité fundit quantum potest, & id, quod dicit, spiritu, non arte, determinat.

Orator autem sic illigat sententiam verbis, ut nihil inane, nihil inconditum, nihil curtum, nihil claudicans, nihil in oratione sit redundans. Hoc *oratorio* fit *numero*, qui aptam & concinnam & svavem efficit orationem. Breviter igitur *origo*, deinde *causa*, pòst *natura*, tum ad extremum *usus* ipse explicetur orationis aptæ ac numerosæ.

Caput XXXV. *De origine orationis numerosæ.*

in orat. PRinceps inveniendi aptam verborum & numerosam conclusionem, fuit *Thrasymachus*: cujus omnia nimis etiam erant scripta numerosè. *Isocrates* autem ità scienter moderatéque rem totam temperavit, ut multi existimârint, illum hujus concinnitatis auctorem & principem extitisse.

Ubi verò hæc formandæ orationis ratio cognita & inventa est, sic omnibus placuit Oratoribus, ut *Aristo. l. 3. c. 8.* *Aristoteles*, quo nemo nec doctior, nec acutior, nec in rebus vel inveniendis, vel judicandis acrior unquam fuit, versum in oratione vetet esse, numerum jubeat. Ejus auditor *Theodectes* inprimis, ùt Aristoteles sæpe significat, politus scriptor atque artifex, hoc idem & sentit & præcipit. *Theophrastus* verò ijsdem de rebus etiam accuratiùs. Romani Ciceronis ferè tempore agnoverunt, cùm jam anni propè quadringenti essent apud Græcos, cùm hoc probaretur. Usque *in or. & de or. 3.* adeò autem hanc orationis conformandæ rationem ipse *Cicero* probavit, ut non solùm ejus hoc modo facien-

ciendæ & ornandæ ſummus ipſe artifex fuerit, ſed diligentiſſimè etiam de tota ea re præceperit.

CAPUT XXXVI. *Cur numeroſa Oratio inventa ſit.*

QUoniam igitur habemus aptæ orationis eos principes auctoréſque, quos diximus, & origo inventa eſt; cauſa quæratur, quæ facilis & aperta eſt. *Aures* enim, vel *animus* potiùs aurium nuncio *naturalem* quandam in ſe *continet* vocum omnium *dimenſionem*. Itaque & longiora, & breviora judicat, & perfecta ac moderata ſemper exſpectat, mutila ſentit quædam, & quaſi decurtata, quibus, tanquam debito fraudetur, offenditur, productiora alia & quaſi immoderatiùs excurrentia, quæ magis etiam aſpernantur aures. *in orat.*

Cùm igitur fortuitò ſæpe, ùt fit, aliquid concluſè aptéque initio diceretur, animos hominum auréſque pellebat, ut intelligi poſſet, id quod caſus effudiſſet, cecidiſſe jucundè: tunc notatum genus eſt. *Notatio* autem & animadverſio *peperit artem*. Itaque ut poëtica & verſus inventus eſt terminatione aurium, obſervatione prudentium: ſic in oratione animadverſum eſt multò illud quidem ſeriùs, ſed eâdem naturâ admonente eſſe quoſdam certos curſus concluſionéſque verborum. De quarum natura ut diſſerere poſſimus, neceſſe eſt, ut de *inciſis*, *membris*, & *periodo* priùs dicamus.

CAPUT XXXVII. *De Inciſis, Membris, & Periodis.*

Quinct. l. 9. c. 4. Inciſum Græci: κόμμα.

INciſum *eſt ſenſus non expleto numero concluſus*; pleríſque *pars membri*. Tale eſt enim quo Cicero utitur: Domus tibi deerat? at habebas; pecunia ſuperabat? at egebas: ubi inciſa ſunt quatuor: Fiunt

& singulis verbis incisa: ùt, diximus, testes dare volumus. Incisum est, diximus.

Membrum Græci Κῶλον, in Corn. 2. quæ non extat.

Membrum autem est *sensus numeris conclusus, sed à toto corpore abruptus*, & per se nihil efficiens: ùt, O callidos homines: O rem excogitatam: O ingenia metuénda: quem, quæso, nostrûm fefellit, vos ità esse facturos? O callidos homines: perfectum est, at remotum à cæteris vim non habet, ùt per se manus & pes, & caput, &, O rem excogitatam: ô ingenia metuenda. Quando ergo incipit corpus esse? cùm venit extrema conclusio: Quem quæso nostrûm fefellit, vos ità esse facturos?

Quid periodus.

Arist. 3. Rhet.

Cice. in orat.

Periodum Cicero tum *ambitum*, tum *circuitum*, tum *comprehensionem*, aut *continuationem*, aut *circumscriptionem* dicit. Cùm temperetur autem membris omnis paulò longior circuitus, tamen aliud est *cæsim & membratim*, aliud *circumscriptè* dicere. *Circumscriptio* enim est, *cùm ab initio ad finem usque quasi in orbem inclusa fertur oratio, donec consistat in singulis perfectis absolutisque sententijs.* Cicero pro lege Manil: Quanquam mihi semper frequens conspectus vester multò jucundissimus, hic autem locus ad agendum amplissimus, ad dicendum ornatissimus est visus, Quirites; tamen hoc aditu laudis (qui optimo cuique semper maximè patuit) non mea me voluntas, sed vitæ meæ rationes ab ineunte ætate susceptæ prohibuerunt.

Membratim verò *dicimus, cùm in singulis membris liberior insistit oratio.* Cicero pro Milone: Itaque quando illius postea sica illa, quam à Catilina acceperat, conquievit? Hæc intentata nobis est; huic ego vos objici pro me non sum passus: hæc insidiata Pompejo est; hæc istam Appiam viam monumentum sui nominis nece Papirij cruentavit.

in orat.

Incisim verò *dicimus, cùm in singulis incisis insistit* ora-

oratio: Cic. in Cat. invect. 4. Tenentur literæ, signa, manus, denique uniuscujusque confessio. Quomodo autem cùm in incisis & membris, tum in circuitu numerus sit adhibendus, paulò pòst dicetur. Sed quia nullus extra poëticos numeros esse potest, pedes, quibus & poëma fit, & oratio numerosè temperatur, ponamus: mox enim intelligetur inter versum & orationem numerosam, permagnum esse discrimen.

CAPUT XXXVIII. *De Pedibus.*

PEdes, qui *duas* habent *syllabas*, numero sunt quatuor, Spondeus, Pyrrhichius, Choreus, & Jambus. *Quinct. l. 9. c. 5.* Spondeus est è longis duabus; ùt, dicunt, mores: illi contrarius est Pyrrhichius; ùt, novus, tulit. Choreus est è longa & brevi, ùt, scribit, semper. Huic Jambus est contrarius: ùt, legunt, reos.

Trium verò *syllabarum* pedes sunt octo. Molossus ex tribus longis: ùt, dicendi, conservant. Trochæus, quem Tribrachum alij appellant, è tribus brevibus: ùt, facimus. Dactylus ex longa & duabus brevibus: ùt littora. Anapæstus ex duabus brevibus, & longa; ùt, pietas, peragunt. Bacchius ex brevi & duabus longis: ùt amores. Antibacchius ex duabus longis, & brevi: ùt, audisse. Creticus, quem alij Amphimacrum vocant, ex longa, brevi & longa: ùt, possident. Amphibrachus ex brevi, longa & brevi: ùt, petebat.

Cicero ex alijs pedibus tres tantùm ponit: *Pæonas duos*, & *Dochimum*, quibus & nos erimus contenti: nec tamen ipse dissimulat, quibusdam numeros videri, non pedes: nec immeritò: quidquid enim supra tres syllabas habet, id ex pluribus pedibus est. Est igitur Pæon primus ex longa & tribus brevibus; ùt, aspicite. Pæon ultimus ex tribus brevibus & longa; ùt, facilitas. Dochimus verò ex Bacchio constat & Jambo; ùt, perhorrescerent.

CAPUT XXXIX. *De numero oratorio.*

QUid interſit inter oratorium numerum atque poëticum, itémque inter orationem & poëma, diligenter nunc attendendum eſt.

Numerus oratorius Græ. eſt ῥυθμός,

Numerum Oratorium Græci *Rhythmum*, poëticum *Metrum* vocant. Quod etiamſi conſtat utrumque pedibus, habet tamen non ſimplicem differentiam: Nam *rhythmi ſpatio temporum conſtant.* Metrũ *etiam ordine.* In rhythmo enim nihil refert, Dactylúſne ſit, an Anapæſtus, cùm eodem temporum ſpacio uterque conſtet: in verſu pro Dactylo poni non poteſt Anapæſtus. Eſt *&* *illud diſcrimen*, quòd metri ſemper idem eſt curſus, ùt in Heroico carmine Dactyli & Spondei: in oratione alius atque alius numerus eſt adhibendus, ità ut nullus ſit, qui non aliquo loco adhiberi poſſit.

Ex his facile eſt intelligere, quàm multum inter orationem numeroſam & poëma interſit. Verſus certis legibus aſtrictus eſt, ut nihil fiat extra præſcriptum: at in oratione nihil eſt certum, niſi ut aptè verbis comprehendatur ſententia. Itaque omnis nec claudicans, nec quaſi fluctuans, & æqualiter conſtantérque ingrediens, numeroſa habetur oratio. Atque id in dicendo numeroſum putatur, non quod conſtat totum è numeris; ſed quod ad numeros proximè accedit.

Cice. de orat.

Quò etiam difficilius eſt oratione uti quàm verſibus, quòd in illis certa quædam & definita lex eſt, quam ſequi ſit neceſſe; in dicendo autem nihil eſt propoſitum, niſi nè aut *immoderata*, aut *anguſta*, aut *diſſoluta*, aut *fluens* ſit oratio. In quo illud eſt vel maximum, quòd verſus in oratione ſi efficitur conjunctione verborum, vitium eſt, & quidem grave, ac longa animi proviſione fugiendum: & tamen eam conjunctionem, ſicut verſum numeroſè cadere & qua-

quadrare & perfici volumus. Quod quomodo faciendum sit, deinceps explicemus.

CAPUT XL. *In qua parte ambitûs debeat inesse numerus, & qui pedes maximè probentur.*

EST igitur intelligendum, in toto verborum ambitu numeros tenendos esse. Falluntur enim, qui censent, cadere tantùm numerosè oportere terminaríque sententiam. Etsi enim id maximè decet, quoniam aures semper extremum expectant, in eóque acquiescunt: ad hunc exitum tamen à principio ferri debet verborum illa comprehensio, & tota à capite ità fluere, ut ad extremum veniens ipsa consistat. *Cice. in orat. Quinct. l. 8. c. 4.*

Et Aristoteles quidem *heroum* numerum grandiorem judicat, quàm desideret soluta oratio. *Iambum* autem nimis è vulgari esse sermone. Ità neque humilem, nec abjectam orationem, nec nimis altam & exaggeratam probat, plenam tamen eam vult esse gravitatis, ut eos, qui audient, ad majorem admirationem possit traducere. *Trochæum* autem, quem alij Tribrachum appellant, ab oratione segregat, quia contractio & brevitas dignitatem non habent. Ità *Pæona* probat, quem orationi vel orienti, vel mediæ, vel cadenti aptissimum judicat.

Cicero autem sentit omnes in oratione esse permixtos & quasi confusos pedes. Nec enim effugere possemus animadversionem, si semper ijsdem uteremur. Sed *Creticum*, *Dichoreum*, *Dochimum*, *Pæonas* cæteris anteponit, modò nè Dochimus iteretur, aut continuetur. In heroo verò *Dactyli*, & *Anapæsti*, & *Spondei* pede impunè progredi licere censet, duos duntaxat pedes aut paulò plùs, nè planè in versum aut similitudinem versuum incidamus. Sit igitur permixta & temperata numeris oratio, nec dissoluta, *Cice. de orat. & in orat.*

nec tota numerosa, *Pæone* maximè, quoniam optimus auctor ità censet, sed reliquis etiam numeris, quos ille præterit, temperata.

In his quæ demisso atque humili sermone dicentur, *Iambus* erit frequentissimus: *Pæon* in amplioribus, in utroque *Dactylus*. Ità in varia & perpetua oratione hi sunt inter se miscendi & temperandi. Sic minimè animadvertetur delectationis aucupium, & quadrandæ orationis industria.

Nec verò minus hic rursus numerorum esse debet, *id enim in dicendo numerosum putatur, non quod totum constat è numeris, sed quod ad numeros proximè accedit.* Nullus enim pes est, qui non aliquando veniat ad orationem. Miscendi ergo sunt, curandúmque ut sint plures, qui placeant, circumfusi bonis deteriores lateant. Cicero pro Mar: Nullius est tantum flumen ingenij, nulla dicendi aut scribendi tanta vis, tantáque copia, quæ non dicam exornare, sed enarrare, C. Cæsar, res tuas gestas possit; tamen hoc affirmo, & hoc pace dicam tuâ, nullam in his laudem esse ampliorem, quàm eam, quam hodierno die consecutus es: In hac periodo sunt quidem alij pedes, sed qui eam jucundissimam efficiunt, sunt Cretici, Dochimus, Pæon, Dactyli & Spondei.

CAPUT XLI. *De initio periodi.*

3. de or. CLausulas diligentiùs, quàm cætera omnia servandas esse inter omnes convenit, quòd in his maximè perfectio atque absolutio judicatur. Proximam autem clausulis diligentiam initia postulant. Nam & ad hæc intentus est auditor. Optimè hæc nascuntur à proceris numeris ac liberis, maximè *Dactylo* & *Pæone priore*, quem idem auctor, ùt optimum, probat. Cicero mollissimum quidem numerum, eundémque amplissimum esse fatetur, sed *Creticum* anteponit.

Aristo. Rhet. 3. c. 4. Cice. in orat.

Ana-

Anapæstus etiam qui Dactylo est spatio par, ordine contrarius, rectè orationem incipit. Cicero pro lege Manilia: Quanquam mihi semper frequens conspectus vester: Exorsus est à Spondeo, Anapæsto & Cretico: & in eadem oratione: Testis est Italia: à Cretico, &: Ità tantum bellum; ab Anapæsto & Spondeo, &: Qui Siciliam abijt, à Pæone priore.

Initia versuum initijs orationis non conveniunt, etsi Titus Livius hexametri exordio cœpit: Facturúsne operæ pretium sim. *Dochimus* quovis loco aptus est, dum semel ponatur: iteratus aut continuatus numerum apertum & nimis insignem facit. Cicero de lege Agraria: Est illud amplissimum, quod paulò antè commemoravi, Quirites. Ubi à Spondeo & Dochimo ducitur initium.

CAPUT XLII. *De fine periodi.*

IN extremo autem circuitu duo aut tres sunt ferè servandi & notandi pedes: quos aut *Choreos*, aut *Spondeos*, aut alternos esse oportebit. Asia geminatum Choreum, qui Dichoreus vocatur maximè secuta est. Cadit autem ille præclarè: sed in orationis numero nihil est tam vitiosum, quàm si semper est idem. *Cice. in orat.*

Spondeus est in clausulis firmus & stabilis, quo plurimùm est usus Demosthenes. *Pæona alterum* orationi cadenti optimum putat Aristoteles, quem Cicero non rejicit, sed aptiorem eo loco judicat Creticum. Qui sive geminetur, sive Spondeum præcedat, multum decoris habet in clausulis. Cicero pro Mar. Pristino more dicendi; Creticus est geminatus. &, conservatam ac restitutam puto; Spondeus & duo Cretici: Et, nec ulla unquam ætas de tuis laudibus conticescet: Duo Cretici & Dichoreus. Optimè etiam est sibi junctus. Cicero: Nihil habet nec fortuna

tuna tua majus, quàm ut possis, nec natura tua melius, quàm ut velis conservare quàm plurimos.

Nè Jambus quidem, aut par Trochæus, aut etiam Dactylus, si est proximus à postremo, parum volubiliter pervenit ad extremum, si est extremus Choreus, aut Spondeus, nunquam enim interest, uter sit eorum in pede extremo. Sed ijdem hi tres pedes malè concludunt, si quis eorum in extremo locatus est, nisi cùm pro Cretico postremus est Dactylus: nihil enim interest, Dactylus sit extremus, an Creticus: quia postrema syllaba brevis, an longa sit, nè in versu quidem refert.

Est & *Dochimus* stabilis in clausulis, & severus, Cic. in Anton. Te miror, Antoni, quorum facta imitére, eorum exitus non perhorrescere: Multæ sunt aliæ clausulæ, quæ numerosè & jucundè cadunt, quas diligentissimè ostendit Quinctilianus.

Phil. 2. Etiam intelligendum est, clausulas versuum non convenire clausulis orationis, quod Bruto excidit. Quanquam sciunt placuisse Catoni, & vitandum esse, nè plurium syllabarum verbis utamur sæpe in fine, quod etiam in carminibus est permolle. Non desunt enim, qui Ciceronem vituperent in his: Pro Cælio. Familiaris cœperat esse balneatori: Non minùs dura archipiratæ.

Nec illud quidem prætereundum est, clausulas maxime apparere, & intelligi, quòd aures continuam vocem secutæ, ductæque veluti prono decurrentis orationis flumine, tum magìs judicent, cùm ille impetus stetit, & intuendi tempus dedit. Variandæ sunt igitur, nè aut animorum judicio repudientur, aut aurium satietate. Hoc vicissitudines numerorum efficient, quæ præstabunt, ut neque ij satientur, qui audient, fastidiô similitudinis; nec Orator id, quod faciet, operâ deditâ facere videatur.

CA-

CAPUT XLIII. *De media periodo.*

SI primi & postremi illi pedes sunt hac ratione servati, medij possunt latére, modò nè circuitus ipse verborum sit, aut brevior, quàm aures expectent; aut longior, quàm vires atque anima patiatur. Verùm medijs non ea modò cura debet esse, ut inter se cohæreant, sed nè pigri, nè longi sint: nè, quod nunc maximum vitium est, brevium contextu resultent, ac sonum reddant penè puerilium crepitaculorum. Nam ùt initia, clausulæque plurimum momenti habent, quoties incipit sensus aut desinit: sic in medijs quoque sunt quidam conatus, qui leviter intersistunt, ùt currentium pes etiamsi non moratur, tamen vestigium facit: Itaque non modò membra atque incisa bene incipere, atque claudi decet, sed etiam in ijs, quæ non dubiè contexta sunt, nè respiratione utantur, spiritum sustinemus.

3. *de or.*

Quinct. l. 9. c. 3.

Quis enim dubitet unum sensum, & unius spiritûs esse? Animadverti judices omnem accusatoris orationem in duas divisam esse partes: Tamen & duo prima verba, & tria proxima, & deinceps duo rursus ac tria proxima: suos quasi numeros habent spiritum sustinentes: sicut apud rhythmicos æstimantur hæ particulæ prout sunt graves, acres, lentæ, celeres, remissæ, exultantes. Proinde id quod ex illis conficitur, aut severum, aut luxuriosum, aut quadratum, aut solutum erit.

in orat.

Pæonem quidem ùt orienti, sic etiam mediæ orationi aptum esse M. Tullius fatetur. Idem *Dochimum* quovis loco aptum esse confirmat: *Creticos* etiam & *Bacchios* nonnulli in hac parte laudant. Fluit autem omninò numerus à primo, tum incitatiùs brevitate pedum, tum proceritate tardiùs. Quare si orationem ferri celeriùs volemus, crebros *Trochæos* & *Iambos* inseremus; si lentiùs incedere; *Spondeos* frequen-

tes

tes interponemus: si moderatiùs ingredi, ijs pedibus utemur, qui brevibus longísque syllabis temperantur; cursum contentiones magìs requirunt, expositiones rerum tarditatem.

CAPUT XLIV. *De his, quæ suaptè natura numerosa sunt.*

in orat. Aliquando suaptè natura numerosa sunt, quæ dicuntur, etiamsi nihil factum est de industria. Cùm enim sunt casus in exitu similes, aut paribus paria referuntur, quasi sua spontè concinnitatem habet oratio, ùt in illo Ciceronis pro Milone: Est enim, Judices, hæc non scripta, sed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus; verùm ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus: ad quam non docti, sed facti: non instituti, sed imbuti sumus. Hæc enim talia sunt, ut quia referuntur, ad quæ debent referri, intelligamus non quæsitum esse numerum, sed secutum.

Act. 4. in Verr. Quod fit idem in referendis contrarijs. In hoc genere Cicero frequens est, ùt illa sunt in quarto accusationis. Conferte hanc pacem cum illo bello, hujus Prætoris adventum cum illius Imperatoris victoria: hujus cohortem impuram cũ illius exercitu invicto: libidines cum illius continentia, ab illo qui cœpit, conditas, ab hoc qui constitutas accepit, captas, dicetis Syracusas: quæ sunt venustissima. Semper enim hæc, quæ à Græcis antitheta nominari suprà diximus, cùm de figuris ageremus, numerum oratorium necessitate ipsa efficiunt, & eum sinè industria.

CAPUT XLV. *Quæ vitia sint vitanda in oratione numerosa.*

Quinct. l.9.c.4. HÆc tamen vitia in tota hac re diligentissimè sunt vitanda: *imprimis*, nè apertè verba trajiciantur, quò

quò meliùs aut cadat, aut volvatur oratio: *deinde* nè inania quædam verba, quasi complementa numerorum inculcentur. *Tertiò* nè minutis numeris concidatur infringatúrque sententia: Sed verba jam probata & electa concinnè coagmententur. Nam vel dura inter se commista, potiora sunt inutilibus: Multa sunt autem quæ vitijs declinatis, numerosè componendi laborem minuant. Sunt enim multæ figuræ, quibus & casus numeri possint variari. Sunt multa etiam, quæ idem valent atque significant, ex quibus exercitati facilè illud eligunt, quod institutæ verborum comprehensioni maximè quadrat.

CAPUT XLVI. *De magnitudine ambitûs.*

HAbet autem periodus *membra* minimùm *duo*, sæpe etiam & *tria*. Cicero pro lege Manil. Nam cùm antea per ætatem nondum hujus auctoritatem loci contingere auderem, statuerémque nihil, nisi perfectum ingenio, elaboratum industria, afferri oportere; omne meum tempus amicorum temporibus transmittendum putavi. *Quinct. l. 9. c. 4.*

Cicero eum ambitum mediocritatem habere ait, qui *quatuor* ferè membris constat: Nam & aures implet, & nec brevior est, quàm satis sit, nec longior: vult autem ut è quatuor, quasi hexametrorum versuum instar quod sit, constet ferè plena comprehensio. Ejus generis est illud pro Milone: Ego cùm tribunus plebis, Republicâ oppressâ me senatui dedissem, quem extinctum acceperam; equitibus Romanis, quorum vires erant debiles: bonis viris, qui omnem auctoritatem Clodianis armis abjecerant: mihi unquam bonorum præsidium defuturum putarem?

Debet autem periodus sensum concludere: Sit etiam aperta, ut intelligi possit, & non immodica, ut memoria contineri possit.

CA-

CAPUT XLVII. *De numero, qui est in membris, & cujusmodi ea esse debeant.*

Cice. de orat. Quinct. l. 9. c. 4. QUid ſit membrum, quid inciſum, quid ambitus, antea dictum eſt. Jllud etiam eſt explicatum, aliud eſſe circumſcriptè, aliud membratim dicere. Jllic enim circumſcribitur verborum comprehenſio, donec in clauſula tandem conſiſtat: hìc in ſingulis membris oratio inſiſtit. Quod in pronunciando magnopere reficit ſpiritum, unde fit, ut oratio, quam membris carpimus, longior multò eſſe poſſit, quàm ea, quæ conſtat circuitu: Ità ut aliquando ad quindecim, aliquaudo ad viginti membra excurrat, Cic. pro Milone: Occidi, occidi non Spurium Melium: & quæ ſequuntur. Nihil autem tam debet eſſe numeroſum, quàm hoc, quod minimè apparet, & valet plurimùm.

Spondeum hìc Cicero vehementer commendat. Nam etſi, quòd eſt de longis duabus, hebetior videtur & tardior: habet tamen ſtabilem quendam, & non expertem dignitatis gradum: in inciſionibus verò multò magis & in membris, paucitatem enim pedum, gravitatis ſuæ tarditate compenſat.

CAPUT XLVIII. *In quo ſcribendi genere circumſcriptè ſit, in quo membratim dicendum.*

in orat. IN *hiſtoria*, *laudationibus*, totóque eo genere, quod Græci ἐπιδεικτικὸν nominant, quod quaſi inſpiciendum delectationis causâ comparatum ſit, omnia Iſocrateo, Theopompeóque more, illâ circumſcriptione & ambitu dicenda ſunt, ut tanquam in orbe incluſa currat oratio. Itaque poſteaquam eſt cognita hæc vel circumſcriptio, vel comprehenſio, nemo, qui

qui aliquo esset in numero, scripsit orationem ejus generis, quod esset ad delectationem comparatum, remotúmque à judicijs, forensíque certamine, quin redigeret omnes ferè in quadrum numerúmque sententias.

Genus autem hoc orationis *nec totum assumendum* est ad contentiones & causas veras, *nec omninò repudiandum.* Si enim semper utare, cùm satietatem affert, tum quale sit, ab imperitis etiam cognoscitur. Detrahit præterea actionis dolorem, aufert humanum sensum actoris, tollit funditus veritatem & fidem. Sed quoniam adhibenda nonnunquam est, primùm videndum erit, quo loco, deinde quamdiu retinenda sit, tum quot modis commutanda.

Adhibenda est igitur numerosa oratio, si aut laudandum est aliquid ornatiùs, ùt Cicero in accusationis secundo de Siciliæ laude dixit. *Aut exponenda narratio, quæ plus dignitatis desiderat, quàm doloris*; ùt in quarto accusationis idem Cicero de Syracusarum situ dixit. *Quinct. l. 9. c. 4.* Est etiam *apta Proœmijs majorum causarum, ubi solicitudine, miseratione, commendatione res eget.* Sæpe etiam *in amplificanda re*, concessu omnium, funditur numerosè & volubiliter oratio. *Cice. in orat.*

Id autem tum valet, cùm is, qui audit, ab Oratore jam obsessus est ac tenetur. Non enim id agit, ut insidiantem observet, sed jam favet, processúmque vult, dicendíque vim admirans non inquirit, quod reprehendat. Hæc autem forma *perorationes* quidem *includit*, sed in reliquis orationis partibus retinenda non diu est. Nam cùm locis supradictis eâ fuerimus usi, tota dictio est ad incisa & membra transferenda.

Incisim autem & membratim tractata oratio, in veris causis plurimùm valet. maximéque his locis, cùm aut arguas, aut refellas.

Caput XLIX. *Qua ratione paretur hæc facultas aptè ac numerosè dicendi.*

HÆc autem facultas aptè, atque numerosè dicendi, non est tanti laboris, quanti videtur. Nec ideo hæc tractantur à summis viris, ut oratio, quæ ferri debet, ac fluere, dimetiendis pedibus, ac perpendendis syllabis consenescat. Satis enim in hoc Oratorem formabit multa scribendi exercitatio, ut ex tempore etiam aptè, numerosèque dicat. Antè enim circumscribitur mente sententia, confestímque verba concurrunt, quæ mens eadem, qua nihil est celerius, statim dimittit, ut suo quodque loco respondeat. Quòd si Antipater ille Sidonius solitus est versus Hexametros, aliósque varijs modis ac numeris, fundere ex tempore, tantúmque hominis ingeniosi ac memoris valuit exercitatio, ut cùm se mente ac voluntate conjecisset in versum, verba sequerentur; quantò id faciliùs in oratione, exercitatione, & consvetudine adhibita, consequemur? Nihil est enim tam tenerum, neque tam flexibile, neque quod tam facilè sequatur, quocunque ducas, quàm oratio. Ex hac versus, ex eadem dispares numeri, conficiuntur: ex hac hæc etiam soluta varijs modis, multorúmque generum oratio. Et ut mollissimam ceram ad nostrum arbitrium formamus: sic orationis genus ad omnem rationem, & aurium voluptatem, & animorum motum facilè mutatur & vertitur: Neminem itaque Pæon aut Creticus ille, aut Dichoreus conturbet, ipsi occurrent rationi, ipsi, inquam, se offerent & respondebunt non vocati, consvetudo modò adsit scribendi hoc modo atque dicendi. Ut enim musici accuratè primò, & cogitatè suæ artis præscripta, & formulas observant, at ubi usus accessit, sinè cogitatione etiam & cura, eadem illa incredibili celeritate efficiunt: sic

Cice. in orat.

Cice. de orat.

idem ib.

ſic ubi Orator hoc modo ſcribere initio conſueverit, ſinè ullo labore poſteà ſimiliter ſcribet, ac dicet.

CAPUT L. *Quanti momenti ſit aptè dicere.*

QUantum autem ſit aptè dicere, experiri licet, ſi aut compoſiti Oratoris benè ſtructam collocationem diſſolvas, permutatione verborum: corrumpetur enim tota res: ùt hæc Ciceronis in Corneliana: Neque me divitiæ movent, quibus omnes Africanos & Lælios, multi venalitij, mercatoréſque ſuperârunt: immuta paululùm, ut ſit: Multi ſuperârunt mercatores, venalitiique: perierit tota res. Et quæ ſequuntur: neque veſtis, aut cælatum aurum & argentum, quo noſtros veteres Marcellos, Maximóſque multi Eunuchi è Syria Ægyptóque vicerunt. Verba permuta ſic, ut ſit: Vicerunt Eunuchi è Syria, Ægyptóque. Adde tertium: neque verò ornamenta iſta villarum, quibus L. Paulum, & L. Mummium, qui rebus his urbem, Italiámque referſerunt, ab aliquo video perfacilè Deliaco aut Syro potuiſſe ſuperari: fac ità: potuiſſe ſuperari ab aliquo Syro aut Deliaco. Vidéſne, ùt ordine verborum paulùm commutato, iiſdem verbis ſtante ſententia, ad nihilum omnia recidant, cùm ſint ex aptis diſſoluta? aut ſi alicujus inconditi arripias diſſipatam aliquam ſententiam, eámque ordine verborum paulùm commutato in quadrum redigas, efficiatur aptum illud, quod fuerit anteà diffluens ac ſolutum? Age, ſume de Gracchi apud cenſores illud: Abeſſe non poteſt, quin ejuſdém hominis ſit probos improbare, qui improbos probet. Quantò aptiùs, ſi ità dixiſſet: Quin ejuſdem hominis ſit, qui improbos probet, probos improbare? Hoc modo dicere nemo unquam noluit, nemóque potuit, quin dixerit. Qui autem aliter dixerunt, hoc aſſequi non potuerunt.

Cice. in orat. Quinct. l.9.c.4. hic apud Cice. in orat. nã Cornel. non extat.

Res autem se sic habet, ut brevissimè dicam, quod sentio: *compositè & aptè sinè sententijs dicere, insania est: sententiosè autem sinè verborum & ordine & modo, infantia*; sed ejusmodi tamen infantia, ut eâ qui utantur, non stulti homines haberi possint, etiam plerumque prudentes: quo qui est contentus, utatur. Eloquens verò, qui non approbationes solùm, sed admirationes, clamores, plausus, si liceat, movere debet, omnibus oportet ità rebus excellat, ut ei turpe sit quicquam aut spectari aut audiri libentiùs. Hæc Cicero in Oratore. Quare cùm Aristoteles, qui aureum fundit flumen orationis: cùm Theophrastus, qui divinitate loquendi nomen invenit: cùm Isocrates, quem eloquentiæ patrem Cicero appellat: cùm Demosthenes cui sinè dubio summa vis eloquentiæ conceditur; cùm Cicero, qui primus cùm Græcorum gloria latinè dicendi copiam æquavit, hanc eloquentiæ partem tanti fecerit, eam nobis summâ debemus industriâ, summo etiam studio comparare.

In Acad. in orat.

CAPUT LI. *De tribus generibus dicendi.*

Cice. in orat. Quinct. l. 9. c. 4.

PErspicuum est, aliud dicendi genus in parvis causis, aliud in modicis, aliud in gravibus desiderari. Nec solùm variæ causæ varium dicendi genus efflagitant: sed diversæ orationis partes, diversam quoque orationis formam postulant. Quod cùm ità sit, quot sint genera dicendi, & in quibus tum causis, tum orationis partibus ea sint adhibenda, dicamus.

Cice. de orat. Quin. l. 12. c. 10

Tria sunt igitur *dicendi genera*, in quibus omnibus peræquè debet florere excellens & perfectus Orator: Unum *subtile*, acutum & tenue: Alterum *vehemens*, copiosum & grave: Tertium est *interjectum*, intermedium, & quasi temperatum, in quo neque acumen superioris generis, nec vis posterioris. Cùm autem Oratoris tria sint officia, docere, movere, & delectare;

re; *subtile in probando, modicum in delectando, vehemens in flectendo* versatur.

In genere *subtili forma debet esse orationis à vinculis numerorum libera & soluta, non vaga, ut ingredi liberè, non ut licenter videatur errare.* Diligentia etiam coagmentandi verba prætermittenda est, & omnis insignis ornatus removendus: ponentur tamen acutæ crebræque sententiæ: ornamenta verborum & sententiarum cum tropis verecundè parcéque adhibebuntur: translationes tamen poterunt esse crebriores, nec tam crebræ tamen, quàm in genere dicendi amplissimo.

Genus *temperatum* uberius est aliquantò & robustius, quàm hoc humile, de quo dictum est; submissius autem, quàm illud, de quo dicetur, amplissimum. *Huic omnia dicendi ornamenta conveniunt, plurimúmque est in hac oratione suavitatis.* In idem verborum cadunt lumina omnia, multa etiam sententiarum. In hoc genere nervorum vel minimum, svavitatis autem est vel plurimum.

At illud *amplum*, grave, copiosum, ornatum, vim profectò habet maximam: modò enim perfringit, modò irrepit in sensus, inserit novas opiniones, evellit insitas. Hic Orator & defunctos excitabit, ùt Appium Cæcum. Apud hunc & patria ipsa exclamabit, aliquémque (ùt apud Ciceronem in Oratione contra Catilinam in Senatu) alloquetur: Hìc & amplificationibus extollet orationem, & vi superlationū quoque eriget: ùt, quæ Charybdis tam vorax? &, Oceanus medius fidius ipse: hìc iram, hìc misericordiam inspirabit: hic dicet; Te vidit, & flevit, & appellavit, & per omnes affectus tractatur. His tribus generibus utetur Orator, ùt res exiget, nec pro causa modò, sed pro partibus causæ. Magni igitur judicij, summæ etiam facultatis esse debebit moderator ille, &

in orat. pro Cæl. *Quinct. l. 12. c. 10.* *orat. 1.*

& quasi temperator hujus tripartitæ varietatis.

Nam & judicabit, quid cuique opus sit: & poterit, quocunque modo postulabit causa, dicere. Ad *causas tenues*, cujusmodi est causa pro Cæcinna, *submissum*: ad *graves*, qualis est Rabyrij, *vehemens*: ad *mediocres*, ex quo genere est pro lege Manilia, *temperatum dicendi genus accommodatum est*: In eadem etiam ratione ad *conciliandum* quidem *mediocre*; ad *docendum* verò atque probandum, *subtile* & *enucleatum*: ad *movendum grave* debet adhiberi. Est enim eloquentis proprium, parva submissè, modica temperatè, magna graviter dicere.

Multum etiam refert, quæ sit persona ejus, qui dicit, & eorum qui audiunt. Non enim omnis fortuna, non omnis honos, non omnis auctoritas, non omnis ætas, nec verò locus aut tempus, aut auditor omnis, eodem aut verborum genere tractandus est, aut sententiarum.

In omnibus etiam rebus videndum est, quatenus: Etsi enim suus cuique modus est, tamen magis offendit nimiùm, quàm parum: unde fit, ut eloquentiæ, sicut reliquarum rerum fundamentum sit sapientia. Hæc de elocutione dicta sint. Nunc quoniam omnia conformandæ & expoliendæ orationis præcepta exposita sunt ordine, ùt instituimus, ad memoriam transeamus.

CAPUT LII. *De Memoria.*

Cice. 2. de orat. Quin. l. 11. c. 2.

MEmoriæ artem primum omnium instituisse ferunt *Chium Simonidem*. Cùm enim celebri & frequenti convivio interesset, è triclinio egressus est; eo egresso, triclinium supra convivas corruit, atque ità contudit, ut cùm eos humare vellent sui, non possent obtritos internoscere ullo modo. Tunc Simonides dicitur ex eo, quòd meminisset, quo eorum loco quis-

quiſque cubuiſſet, demonſtrator uniuſcujuſque ſepeliendi fuiſſe. Ex hoc Simonidis facto notatum videtur, juvari memoriam ſignatis animo ſedibus. Quod ſuo quiſque etiam experimento credere poteſt. Nam cùm in loca aliqua poſt tempus reverſi ſumus, non ipſa agnoſcimus tantùm, ſed etiam, quæ in ijs fecerimus, reminiſcimur, perſonæque ſubeunt, nunnunquam tacitæ quoque cogitationes in animum revertuntur.

CAPUT LIII. *An memoria ſit eloquentiæ pars.*

ETiamſi *memoria* eloquentiæ cum alijs artibus ſit communis, tamen artificioſa memoria oratoriæ artis meritò pars exiſtimatur. Neſciretur enim quanta vis ejus eſſet, quanta divinitas, niſi in hoc lumen orandi vim extuliſſet. Non enim rerum modò, ſed etiam verborum ordinem præſtat, nec ea pauca contexit, ſed propè in infinitum, ità ut longiſſimis actionibus priùs audiendi patientia, quàm memoriæ fides deficiat. Non immeritò igitur *theſaurus* hic *eloquentiæ* dicitur, cùm exemplorum, legum, ſapienter dictorum benéque factorum, velut quaſdam copias, quibus abundare, quaſque in promptu ſemper habere debet Orator, incredibilis ejus vis repræſenter. *Quin. l. 11. c. 2.*

CAPUT LIV. *De artificio memoriæ.*

ARtificium igitur memoriæ à Veteribus traditum, *locis* conſtat & *imaginibus*. Itaque ijs, qui hanc ingenij partem exercent, loca multa priùs animo capienda ſunt ſpacioſa, multâ varietate ſignata, illuſtria, explicata modicis intervallis, ùt ædium ferè magnarum, aut alterius ædificij. Hæc animo diligenter ſunt affigenda, ut ſinè cunctatione ac mora partes eorum omnes cogitatio poſſit ordine percurrere. Plus enim quàm firma debet eſſe memoria, quæ aliam memoriã adjuvet. Tum ea quæ fuerint ſcripta, vel *Cic. 2. de orat. Quin. l. 11. c. 2.*

vel cogitatione comprehensa, ordine his locis sunt commendanda, signis, quæ memoriam eorum excitent notata. Ità fiet, ut res ordine teneantur.

Exempli gratiâ: si sit de navigatione, re militari, & agricultura dicendum: navigationis anchora: Rei militaris gladius vel spiculum: agriculturæ spica vel simile aliquid, imago esse potest. Hæ imagines supradictis locis ordine sunt committendæ. Deinde cùm repetenda fuerit memoria, incipies ab initio loca recensere, & quod cuique credideris reposces. Imago enim cujusque admonebit, ut, quamlibet multa sint, quorum meminisse oporteat, sint singula connexa quodam choro. Sic enim fiet, ut ordinem rerum, locorum ordo conservet, res autem ipsas rerum effigies notent. *Cic. 2. de orat.* Utendum est autem imaginibus aliquid agentibus, acribus, insignitis, quæ occurrere *Quin. l. 11. c. 2.* celeritérque percutere animum possint. Loca quæ assumpseris, egregiè commoditérque notare oportebit, ut perpetuò hærere possint. Nam imagines pro rerum varietate subinde sunt mutandæ, at loca perpetuò remanere debent.

CAPUT LV. *Quid conferat hoc memoriæ artificium.*

Quin. l. 11. c. 2. UT ad quædam prodesse hæc non est negandum, ùt si rerum nomina multa per ordinem audita reddenda sint, vel res diversæ ordine complectendæ: sic in ediscendis orationis perpetuæ verbis nihil ferè prosunt. Singulorum enim verborum imagines memoriæ mandare & inutile esset, & infinitum. Si longior complectenda memoriâ oratio fuerit, proderit, per partes ediscere. Non est autem inutile, quò faciliùs hæreant, aliquas apponere notas, quarum recordatio commoneat & quasi excitet memoriam. Illud neminem non juvabit, ijsdem quibus scripserit chartis edi-

ediſcere. Si tamen quis unam maximámque artem memoriæ quærat, exercitatio eſt & labor. Multa ediſcere, multa cogitare, & (ſi fieri poteſt) quotidie, potentiſſimum eſt. *Quin. l. 11. c. 2.*

Quantùm autem natura ſtudióque valeat memoria, vel Themiſtocles teſtis eſt, quem unum intra annum optimè locutum eſſe Perſicè conſtat: vel Mithridates, cui duas & viginti lingvas, quot nationibus imperabat, traditur notas fuiſſe: vel Craſſus ille dives, qui cùm Aſiæ præeſſet, quinque Græci ſermonis differentias ſic tenuit, ut quâ quiſque apud eum lingvâ poſtulâſſet, eâdem ſibi jus redditum ferret: vel Cyrus, quem omnium militum tenuiſſe creditum eſt nomina. Quin ſemel auditos quamlibet multos verſus protinus reddidiſſe dicitur Theodectes. Explicatis memoriæ præceptis, reſtat ut de pronunciatione dicamus.

CAPUT LVI. *De Pronunciatione, & ejus utilitate.*

PRonunciatio à pleriſque *actio* dicitur, ſed prius nomen *à voce*, ſequens *à geſtu* videtur accepiſſe. Hæc autem pars eſt, quæ in dicendo una dominatur. Sinè hac ſummus Orator eſſe in numero nullo poteſt: mediocris hac inſtructus ſummos ſæpe ſuperare. Nam & infantes actionis dignitate eloquentiæ ſæpe fructum tulerunt, & diſerti deformitate agendi multi, infantes putati ſunt: ut jam non ſinè cauſa huic *primas* dediſſe *Demoſthenes* dicatur, cùm rogaretur, quid in dicendo eſſet primum, *huic ſecundas*, *huic tertias*. *Cic. 3. de orat. Quin. l. 11. c. 3. Ariſt. l. 3. Rhet. c. 1.*

Eſt enim actio quaſi corporis quædam eloquentia. Cùm ſit autem in duas diviſa partes, *vocem geſtúmq;*; quorum altera oculos, altera aures movet, per quos duos ſenſus omnis ad animũ penetrat affectus; priùs de voce, deinde de geſtu, qui voci accommodatur, dicendum eſt.

CAPUT LVII. *De Voce.*

In orat. & 3. de orat. VOcis mutationes totidem sunt, quot animorum, qui maximè voce moventur. Itaque perfectus Orator utcunque se affectum videri & animum audientis moveri volet, ità certum vocis admovebit sonum. Aliud enim vocis genus *iracundia* postulat; *acutum, incitatum, crebrò incidens.* Aliud *miseratio* ac mœror; *flexibile, plenum, interruptum, flebili voce.* Aliud *metus: demissum & hæsitans & abjectum.* Aliud *vis: contentum, vehemens, imminens*, quadam incitatione gravitatis. Aliud *voluptas: effusum, lene, tenerum, hilaratum ac remissum.* Aliud *molestia* sinè commiseratione: *grave quiddam*, & uno pressu ac sono obductum.

Ac vocis quidem bonitas optanda est (non est enim in nobis) sed tractatio in nobis. Ergo bonus Orator variabit & mutabit, omnésque sonorum, tum intendens, tum remittens, persequetur gradus. Nec modò in diversis rebus, sed etiàm in ijsdem partibus, ijsdem affectibus quasdam non ità magnas vocis mutationes adhibebit. Nam, varietas cùm gratiam præbet, ac renovat aures, tum dicentem ipsa laboris mutatione reficit.

CAPUT LVIII. *De Gestu.*

3. de or. VOcem subsequi debet Gestus, & animo simul cum ea parère. Gestu sic utendum est, ut nihil in eo supersit. *Status* erit *erectus* & celsus, rarus incessus, nec ità longus, excursio moderata, eáque rara, nulla mollitia cervicum, nullæ argutiæ digitorum: non ad numerum articulus cadens: trunco magis toto se Orator moderabitur, & virili laterum flexione, brachij projectione in contentionibus, contractione in remissis, pedis supplosione in contentionibus aut incipiendis, aut finiendis. Sed in ore sunt omnia. In eo

eo autem ipso dominatus est oculorum. Animi enim est omnis actio, & imago animi vultus est: indices oculi. Hæc est una pars corporis, quæ, quot animi motus sunt, tot significationes & commutationes possit efficere. Nam oris non est nimiùm mutanda species, nè aut ad ineptias, aut ad pravitatem aliquam deferamur. Oculorum igitur tum intentione, tum remissione, tum conjectu, tum hilaritate motus animorum significabimus aptè, cum genere ipso orationis. Est enim *actio quasi sermo corporis*, quò magìs menti congruens esse debet.

EPILOGUS.

QVoniam in his tribus libris breviter, ùt vires nostræ tulerunt, quid esset Rhetorica, quod ejus officium atque finis, dictum est; & de singulis ejus partibus, earúmque vi & præceptis est disputatum: illud solùm nunc superest, ut omnes ad eloquentiam, quæ nihil aliud est, quàm copiosè loquens sapientia, cohortemur. Ex qua illi profectò maximos & uberrimos fructus percipient, qui eam ad DEI Opt. Max. cultum ac venerationem diligentissimè contulerint. Cui enim potiùs eloquentiæ studia consecrentur, quàm illi, qui, ùt hominis decus ingenium, sic ingenij lumen esse voluit eloquentiam? Hoc igitur agamus, hoc curemus, in hoc conatus, cogitationésque nostræ semper evigilent, ut tum eloquentiæ, tum cæterarum artium studia parenti vitæ nostræ deserviant. Cui omnia honoris, omnia virtutis, omnia ingenij, sinè ulla exceptione, ornamenta debentur.

INDEX CAPITUM RHETORICÆ.

Libri I. Artis Rhetoricæ Capita.

XXV.

Libri II. Artis Rhetoricæ Capita.

Libri III. Artis Rhetoricæ Capita.

TABU-

TABULÆ RHETORICÆ CYPRIANI SOARII, è SOCIETATE JESU.

Sive

TOTIUS ARTIS RHETORICÆ Absolutissimum Compendium.

A

LUDOVICO CARBONE à COSTACIARIO, SS. Theologiæ in almo Gymnasio Perusino olim Publico Professore, singulari judicio, & industria selectum.

Cum Gratia & Privilegio Sac. Cæs. Regiæq; Majestatis.

PRAGÆ
Typis Universitatis Carolo-Ferdinandeæ, in Collegio Societatis Jesu ad S. Clementem,
Anno 1691.

TABULÆ LIBRI PRIMI RHETORICÆ CYPRIANI SOARII, è SOCIETATE JESU.

CAPUT I. *Quid sit Rhetorica, quod ejus officium, & finis.*

Rhetoricæ

- Definitio, est ars, vel doctrina bene dicendi.
- Quid sit ars.
  - Ars est, quæ constat quibusdam rebus, id est præceptis cognitis; quæ unum finem spectant, & nunquam fallunt.
- Quomodo facta sit ars.
  - Cùm alij temerè, alij callidiùs dicant, potuerunt notari ea, quibus alij meliùs dicunt, ex quibus ars fieri potuit.
- Quid sit bene dicere.
  - Est optimis sententijs, verbísque lectissimis dicere.
- Officium est, appositè dicere ad persvadendum.
- Finis est, persvadere dictione.

CAPUT II. *De dignitate & utilitate eloquentiæ.*

Eloquentia est,

Digna,
- Quia ſemper floruit & dominata eſt in omni libero populo.
- Quia nihil eſt jucundius auditu, oratione ornatâ verbis, & ſententijs.
- Quia nihil eſt tam magnificum, ac potens, quàm animos hominum oratione convertere.

Utilis, quia
- Conſilia maximis de rebus explicat.
- Langventes animos excitat.
- Effrænatos coërcet, & cupiditatem frangit.
- Hortatur ad virtutem, revocat à vitijs.
- Laudat bonos, vituperat malos, & conſolatur mœſtos.

CAPUT III. *De materia Rhetoricæ.*

Artis materia
- Eſt ea, in qua omnis ars verſatur: ùt Medicinæ morbi, & vulnera.
- Quæ in omni arte eſt terminata, exceptâ Dialecticâ & Rhetoricâ, quæ nullis terminis ſeptæ tenentur.
- Quare materia Rhetoricæ ſunt omnia, quæ in diſputationem cadere poſſunt, & quævis quæſtio ad dicendum propoſita.

CAPUT IV. *De quæſtione.*

- Altera, quæ dicitur infinita, Propoſitum; græcè, theſis; cùm aliquid

Quæstio

- *Est duplex.*
  - quid generatim quæritur: ùt, an Philoſophia ſit perdiſcenda.
  - Altera finita, quæ controverſia latinè dicitur, græcè hypotheſis, cùm quæſtio contrahitur ad
    - Perſonas, loca, tempora, negotia: ùt
    - An Socrates fuerit jure damnatus ab Athenienſibus?
- *Propoſiti duo ſunt genera.*
  - Alterum cognitionis, cujus finis eſt ſcientia: ùt, an Sol ſit major terrâ.
  - Alterum actionis, quod refertur ad aliquid efficiendum: ùt, quibus officijs amicitia ſit colenda.
  - Quæ transferuntur etiam ad cauſas.
- *Cauſarum tria ſunt genera.*
  - Judicij,
  - Deliberationis,
  - Exornationis ſive laudationis.

CAPUT V. *De exornatione, deliberatione, & judicio.*

Partes		Tempus.		Finis.		Motus.	
Exornationis.	Laus, & vituperatio.	Tempus.	Præſens, Præteritum.	Finis.	Honeſtas, Turpitudo.	Motus.	Delectatio.
Deliberationis	Svaſio, diſſvaſio.	Tempus.	Futurum.	Finis.	Utilitas, Detrimẽtum.	Motus.	Spes, Reformidatio
Judicij.	Accuſatio, defenſio.	Tempus.	Præteritum.	Finis.	Punitio. Impunitas.	Motus.	Sævitia, Clemẽtia.

CAPUT VI. *Quomodo hypothesis, ad thesim revocanda sit.*

Consultatio, id est, quæstio infinita, quasi pars causæ, id est, quæstionis finitæ; quia in ea continetur.

Quo fit, ut quæstio universa totas causas sæpe contineat:

Ut ecce, quæstio hæc finita. { An Aristotelis Philosophia sit perdiscenda, continet hanc: An Philosophia sit perdiscenda, quæ est infinita.

Unde id, de quo est tota quæstio, traducendum est ad perpetuam seu infinitam quæstionem:

Nisi cùm de vero ambigitur, quod conjecturâ quæri solet.

Finita revocatur ad infinitam: quia { Orationes, quæ latissimè vagantur, sunt ornatiores: Et quæ de universo genere dicuntur, valent ad judicium ferendum de singulis: Et quæ de universo genere probantur, de parte etiam probari necesse est. Unde excellens orator, semper, cùm potest, controversiam à personis & temporibus avocet.

CAPUT VII. *De partibus Rhetoricæ.*

Eloquentiæ partes { Inventio, quæ est excogitatio rerum verarum, aut verisimilium, quæ quæstionem probabilem reddant. Dispositio, est rerum inventarum in ordinem distributio. Elocutio, est idoneorum verborum & sententiarum ad inventionem accommodatio. Memoria, est firma animi, rerum ac verborum, ad inventionem perceptio.

Pro-

unt quinque.

Pronunciatio, eſt ex rerum & verborum dignitate, corporis & vocis moderatio.

Judicium non eſt ſexta pars, ſed tribus primis eſt permixtum: quia non invenit, qui non judicat.

Sunt ergo quinque oratoris opera: Invenire, Diſponere, Eloqui, Memoriâ complecti, Pronunciare.

CAPUT VIII. *Quibus rebus eloquentia comparetur.*

Eloquentia comparatur

- Quatuor rebus.
  - Naturâ, id eſt, donis à natura tributis.
  - Arte, id eſt, præceptis.
  - Exercitatione.
  - Imitatione.
- Natura præſtat ex parte
  - Animi, celeres motus ad
    - Inveniendum,
    - Explicandum,
    - Exornandum, & memoriæ mandandum aptos.
  - Corporis,
    - Latera firma,
    - Canoram vocem,
    - Solutam lingvam,
    - Oris & totius corporis conformationem.

Quæ naturæ dona arte perfici, ac limari poſſunt.

Unde, ſi quis donis non ſit ità inſtructus; tamen dicendi ſtudium non ſpernat: cùm etiam in re præſtantiſſima mediocritas honori ſit.

CAPUT IX. *De Arte.*

Ars orta eſt ex animadverſione naturæ, id eſt eloquentiæ naturalis. Quare non eloquentia ex arte, ſed ex eloquentia ars orta eſt.

Vnde orta sit Ars, & quid efficiat.

- Ars sola non efficit eloquentem: quia, cùm omnes artem habere possint, omnes possent esse eloquentes, quod non itá est.
- Ars ergo perficit, quæ sunt à natura, dum
  - Monet, quò omnia sint referenda, quæ ad fidem faciunt.
  - Indicat, an recta sint, quæ habentur à
    - Natura,
    - Studio,
    - Exercitatione.
  - Efficit, nè fortuitò dicamus, & ut semper parati simus.

Est itaque ars certior dux quàm natura.

CAPUT X. *De Exercitatione.*

Exercitationis

- Effectus: perficit, & conservat, quæ ars expolivit in natura.
- Utilitas: sinè ea nihil est egregium, nihil perfectum: sinè qua nemo eloquentiam assequetur.
- Ratio, sive Modus.
  1. Sumatur causa tractanda similis earum, quæ ad Oratorem deferuntur.
  2. Non dicatur extemplo: quia perversè dicendo, discitur perversè dicere.
  3. Sumatur igitur spatium ad cogitandum, ut accuratiùs dicatur.
  4. Sed præstat scribere, cùm stylus sit optimus dicendi effector.
- Est autem Exercitatio triplex.
  - Alia orationis,
  - Alia actionis,
  - Alia memoriæ.

CAPUT XI. *De Imitatione.*

Imi-

Imitationis:

- Utilitas, quia sinè ea nemo satis proficere potest.
- Ratio, sive Modus.
  - Proponatur aliquis summus in arte imitandus, quem totâ mente intueamur.
  - Quæ sunt in eo summa, diligenter prosequamur.
  - Qui hanc similitudinem assequi volunt, crebrò de magnis rebus scribant, & dicant.
- Imitatio est duplex.
  - Altera orationis, de qua dictum est.
  - Altera actionis, quâ omnis deformitas in agendo removetur.

CAPUT XII. *De Inventione.*

Oratoris munera sunt duo.

- Primum, invenire ea, quæ valeant ad fidem faciendam: quæ speciatim fit in proposito.
- Alterum movere amplificando, quod fit in causis.
- Motûs autem quatuor sunt species:
  - de malo
    - Molestia. Præsenti.
    - Metus. Imminenti.
  - de bono
    - Voluptas. Præsenti.
    - Cupiditas. Venturo.

Est itaque

- Molestia, opinio recens præsentis mali.
- Voluptas, opinio recens præsentis boni.
- Metus, opinio impendentis mali.
- Cupiditas, opinio venturi boni.
- Opinio autem, est imbecilla assensio.

CAPUT XIII. *Quid Inventio, Argumentum, & Argumentatio?*

Quid

- Inventio, est excogitatio argumenti.
- Argumentum, est probabile inventum ad faciendam fidem.
- Fides, est firma opinio, quæ argumentatione gignitur.

sit. Argumentatio, est argumenti explicatio, quæ apud Oratores est fusior, quàm apud Dialecticos.
Argumenta sumuntur ex locis.
Locus, est argumenti sedes, seu nota, quâ indicatur, quid in rebus pervestigare debeamus.

CAPUT XIV. *Quotuplicia sint argumenta.*

Argumenta alia sunt:
- In eo ipso, de quo agitur, & ideo insita dicuntur: ùt si probes eloquentiam esse expetendam, quia est ars bene dicendi.
- Extrinsecùs assumuntur, quæ remota vocantur: ùt si idem probes, quia Aristoteles id dixit.

CAPUT XV. *De numero locorum.*

Loci
- Intrinseci, sunt sexdecim.
  - A definitione, Partium enumeratione, Notatione, Conjugatis, Genere, & forma, Similitudine, & Dissimilitudine.
  - A Contrarijs, Adjunctis, Antecedentibus, Consequentibus, Repugnantibus, Causis, & Effectis, à Comparatione: Majorum, Minorum, Parium.
- Extrinseci sunt sex.
  - Præjudicia, Fama, Tormenta, Tabulæ, Jusjurandum, Testes.

CAPUT XVI. *De definitione.*

Defi-
- Quid sit.
  - Est oratio, quæ id, quod definitur, explicat quid sit: ùt ista oratio: Doctrina benedicendi, quæ explicat, quid sit Rhetorica:
- Quomo-
  - 1. Invenitur aliquid commune rei, quæ definienda est, & alijs rebus: ùt doctrina, vel ars, in definitione Rhetoricæ.

2. In-

...ditio. | do fiat.

2. Invenitur aliquid, quo id, quod definitur, ab alijs differt: ùt est, bene dicere, in allata definitione.
3. Latiùs definit Orator, quàm Dialecticus: & verbis non solùm proprijs, sed etiam translatis.

Est autem definitio Oratori necessaria: quia sæpe explicanda est res, de qua quæritur.

Argumentum à definitione hoc modo ducitur.

Si vis probare jus civile esse utile, ipsum definias hoc modo:
Jus civile est cognitio æquitatis;
At cognitio æquitatis est utilis: igitur & jus civile.

CAPUT XVII. *De partium distributione.*

Partium distributio est, cùm aliquod genus, sive totum in suas partes distribuitur: ùt virtus, sive honestum, in quatuor partes; id est in justitiam, prudentiam, fortitudinem & temperantiam.

In argumento à partium distributione sumendæ sunt omnes partes, ità ut nulla relinquatur.

Ut si velles probare, calliditatem non esse virtutem: diceres, calliditas non est justitia, nec prudentia, nec fortitudo, nec temperantia, igitur nec virtus.

CAPUT XVIII. *De notatione.*

Notatio seu etymologia, verborum originem inquirit.
Eâ sæpe Oratores, & Poëtæ utuntur, hoc modo:
Consul est, qui consulit patriæ: non igitur Piso consul, qui eam evertit.

CAPUT XIX. *De conjugatis.*

Conjugata dicuntur, quæ sunt ex verbis generis ejusdem: ùt sunt, quæ orta ab uno variè commutantur: ùt sapiens, sapienter, sapientia.

Ar-

Argumentum ducitur hoc modo: Cùm esset causa consularis, & senatoria, opus erat auxilio consulis & senatûs.

Item, pietas laudanda: igitur, & qui piè agit.

CAPUT XX. *De Genere & forma.*

Quid sit.

Genus est, quod sui similes communione quadam, specie autem differentes, duas, aut plures continet partes.

Partes quas genus amplectitur, formæ dicuntur: ùt, virtus est genus, partes sunt, Prudentia, Justitia, Temperantia, &c.

Forma, est pars generi subjecta.

A genere sic sumitur argumentum: virtutis laus in actione consistit: igitur & Prudentiæ laus in actione consistet.

A forma: quod justitia est, utique virtus est.

CAPUT XXI. *De Similitudine, & Dissimilitudine.*

Similitudo

Est, quæ traducit ad rem quampiam aliquid ex re dispari simile.

Ab ea sumitur argumentum hoc modo: ùt morbo affecti cibi svavitatem non sentiunt; ità avari gustum laudis non habent.

Ex dissimilitudine, seu differentia, hoc modo: si barbarorum est in diem vivere; nostra consilia sempiternum spectare debent.

CAPUT XXII. *De Contrarijs.*

Contra-

Adversa, quæ inter se maximè distant, ùt	Bellum, Pax,	Argum.	Bellum est perniciosum, igitur pax expetenda.
	Virtus, Vitium.		Virtus sequenda, igitur vitium fugiendum.

tra-

[Contra]riorum quatuor sunt genera.	Privantia sunt, habitus & ejus privatio: ùt	Vita, mors. Argum. Lux, & tenebræ.	Non sunt ultores mortis, qui vitam non restituunt, si possint.
	Quæ inter se conferuntur: seu relata; ùt	Datum, acceptum: Argum. Dux, miles.	Si accepto est laus, erit in etiam in dato. Si discere est honestum, ergo & docere.
	Negantia, quorum unum negat alterum: ut	Hoc est, Argum. Hoc non est.	Est probus, quare non est improbus.

CAPUT XXIII. *De Adjunctis.*

Adjuncta	Sunt ea, quæ cum re sunt conjuncta: ùt	Tempus, locus, apparatus, colloquia, rubor, pallor, &c.
	Latissimè patent, quæ sumuntur ab	Animo, ùt virtus, vitia. A Corpore, ùt pulchritudo, deformitas, &c.
	Argumentum. Vesperi visus est cum gladio stipatus, &c. ergo occidit. Est incredibili virtute, constantiâ, & gravitate præditus, igitur fœdera non rupit.	

CAPUT XXIV. *De antecedentibus & consequentibus.*

Antecedentia sunt ea, quæ sic antecedunt consequentia, ut cum ipsis necessariò cohæreant: in quo ab adjunctis distingvuntur:

Argu-

Argumentum: Ortus est Sol, igitur dies est.

Consequentia sunt, quæ rem necessariò consequuntur: ùt dies est, igitur ortus est Sol: Luculentam accepisse plagam declarat cicatrix.

CAPUT XXV. *De repugnantibus.*

Repugnantia, neque certâ lege, neque numero inter se dissident; quâ ratione à contrarijs, & dissimilibus discernuntur: ùt amare, nocere & lædere repugnant.

Argumentum: amat illum; igitur non insectatur convitijs, non lædit.

CAPUT XVI. *De Causis.*

Causa
- Est, quæ suâ vi efficit id, cujus est causa; ùt ignis, ardoris: cruditas, morbi.
- Est quadruplex.
  - Finalis, cujus gratiâ fit aliquid: ùt hominis, beata vita.
    Argum: Homo est factus ad contemplandum, ergo non ad pastum.
  - Efficiens, à qua aliquid est: ùt Sol, qui diem efficit.
    Argum: Senectus caret poculis, quare & temulentiâ.
  - Forma, est ratio rei, & nota, per quam res est id, quod est, & ab alijs distingvitur.
    Argu: Animus hominis est immortalis, igitur ad æternitatem beatæ vitæ aspiret.
  - Materia est, ex qua, & in qua res sunt: ùt statuæ æs.
    Argu: Corpus est mortale, ergo ab eo animus est sevocandus.

CAPUT XXVII. *De Effectis.*

Effecta

Sunt ea, quæ orta sunt de causis: ùt dies à Sole.

Sunt numero totidem, quot causarum genera, cùm quævis causa suum habeat effectum.

Cognoscuntur per suas causas: quoniam quælibet causa suum ostendit effectum: ùt bellum est effectus pacis, quæ est finis belli: dies, Solis; homo corporis & animi.

Argumentum sumitur hoc modo: Virtus parit laudem, ergo sequenda; voluptas infamiam gignit, igitur fugienda.

CAPUT XXVIII. *De Comparatione.*

Hic locus tractatur tripliciter.

A comparatione majorum: si non convenit majus, neque minus conveniet. Ut, clari cives Saturnini & aliorum sangvine non se contaminârunt, imò honestârunt; igitur nec is, qui Catilinam, qui fuit civium interfector, occiderit.

Minorum: si, quod minùs videtur convenire, conveniet, etiam id, quod magìs: Ut, surgunt de nocte latrones ut homines jugulent, tu, ut te ipsum serves, non expergisceris?

Parium, qui locus nec elationem, nec submissionem habet: ùt, non licuit Mamertinis fœderatis imperare navim, ergo nec Tauromitanis fæderatis imperare licebit.

CAPUT XXIX. *De argumentis remotis.*

Argu-

Remota, sive assumpta, dicuntur sinè arte, non quòd sinè arte tractentur, sed quòd ea non parit oratoris ars.

Quæ Cicero nomine testimonij complectitur: sed Quinctil. divisit in præjudicia, testes, &c.

Quæ

menta. Quæ, ùt ex se arte carent, ità eloquentiæ viribus sæpe allevanda, & refellenda sunt.
Olim oratores, cùm causas in judicijs agebant, quæ ad hoc genus rerum pertinebant, meditata habebant: nunc judicijs ad Jureconsultos translatis, cognoscenda sunt, ad oratorum scripta intelligenda.

CAPUT XXX. *De præjudicijs, & testibus.*

Præjudiciorum vis omnis tribus generibus continetur.
Rebus, quæ aliquando ex paribus causis sunt judicatæ, quæ exempla rectiùs dicuntur.
Judicijs, ad ipsam causam pertinentibus, unde etiam nomen ductum est: ùt in Miloniana.
Aut, cùm de eadem causa est pronunciatum.

De testibus.
Olim Oratores multa pro testibus, & contra testes dicebant: ùt patet in oratione pro Flacco.
Nunc judiciorum mutata ratio facit, ut nè is labor sit necessarius.

CAPUT XXXI. *De usu & utilitate locorum.*

Qui vult in dicendo excellere; habeat locos paratos, & expeditos.

Ubi res ad dicendum proponitur, inspiciendi sunt diligenter omnes loci, unde argumenta sumuntur.

Quæ ei facilè occurrent, qui locos cogitatione sepserit, & studium ac diligentiam adhibuerit.

CAPUT XXXII. *Quis modus in argumentis adhibendus.*

Hâc argumentorum copiâ non est imprudenter utendum, & non solùm invenienda, sed etiam judicanda sunt.

Siqui-

Siquidem non ſemper, nec in omnibus cauſis, ex ijſdem, argumentorum momenta ſunt.

Unde levia, aliena, & inutilia reſecanda ſunt: habeatur igitur cum judicio ſelectus.

Et quia ijdem loci valent ad faciendam fidem, & motum: & non facilè, quæ ad movendum affectus conſerunt, cognoſcuntur, de affectibus movendis dicendum eſt.

CAPUT XXXIII. *De Affectibus.*

Maxima vis, exiſtit oratoris in hominum mentibus permovendis, quod amplificatione fit.

Amplificatio eſt gravior quædam affirmatio, quæ motu animorum conciliet in dicendo fidem.

Quæ verborum & rerum genere fit: de verbis dicetur, cùm de elocutione agetur.

Rerum amplificatio ſumitur ex locis, qui valent ad fidem faciendam: à definitionibus conglobatis, à conſequentium frequentatione, &c.

CAPUT XXXIV. ad XL. *De locis unde ſumuntur amplificationes.*

Amplificationes ſumuntur

A Definitionibus conglobatis, cùm aliquid varijs modis definitur: ùt, hiſtoria eſt teſtis temporum, lux veritatis, vita memoriæ, & magiſtra vitæ.

A conſequentium frequentatione, cùm plura conſequentia conglobantur.

A contrariarũ rerum conflictione: ùt, nertes homines fortiſſimis inſidiari, ſtultiſſimos prudentiſſimis, ebrioſos ſobrijs, dormientes vigilantibus.

A diſſimilium & inter ſe pugnantium rerum conflictione: ùt in 2. Phil. O tecta ipſa miſera, &c. Eundem læderes & laudares, & virum optimum, & hominem improbum eſſe diceres.

A cauſis conglobatis, & his, quæ ſunt orta de cauſis, cùm multæ cauſæ, & multa effecta conglobantur.

A ſimilitudine, & exemplo, cùm multa ſimilia frequentantur, & exempla conglobantur.

CAPUT XL. *Quæ ſint ad amplificandum adhibenda.*

Si cauſa patitur adhibenda magna: quorum alia ſunt magna,
- Naturâ, ut
  - Divina, cœleſtia:
  - Quæ habent cauſas occultas.
  - Quæ ſunt admirabilia in terris.
- Uſu hominum: ùt ſunt ea, quæ vel multùm
  - Proſunt,
  - Obſunt
  - } hominibus.
- Horum tria ſunt genera, nam homines moventur aut
  - Charitate erga
    - Deum,
    - Parentes,
    - Patriam,
  - Amore erga,
    - Fratres,
    - Conjuges,
    - Liberos,
    - Dicitur pro his
      - Retinendis,
      - Amiſſis.
      - Periculo amittendi.
  - Honeſtate virtutis, & maximè
    - Juſtitiæ,
    - Liberalitatis.

CAPUT XLI. *Quid in amplificatione ſervandum.*

In amplificatione nihil nimis enucleandum eſt: minuta eſt enim omnis diligentia: hic autem locus grandia requirit:

Unde judicio eſt opus, ut videamus, quo genere quaque in cauſa utamur agendi:

Vide
- In exornatione tractantur loci, qui
  - Admirationem,
  - Expectationem,
  - & voluptatem,
  - } moveant.
- In deliberatione.
  - Bonorum & malorum - - -
  - Ubi exempla plurimùm valent.
  - } enumerationes.
- In judicijs ab
  - Accuſatore, quæ ad iracundiam;
  - Reo, quæ ad miſerationem pertinent.

Sed interdum ille ad miſericordiam, hic ad iracundiam movet.

CA-

CAPUT XLII. *Cur quædam inventionis præcepta ad cauſarum genera dentur accommodata; & de dignitate exornationis.*

Etſi ex ſupradictis locis omnis ad omnem orationem manat inventio:

Tamen facilitatis causâ ſeorſim præcepta de ſingulis generibus dantur.

Genus Exornationis

- Eſt latum & ſpatioſum, quòd non ſolùm ad homines laudandos, ſed etiam animalia, & animâ carentia adhibetur.
- Nullum eſt genus hôc uberius ad dicendum, aut quod utilius civitatibus eſſe poſſit.
- Conficitur hoc genus magìs ad motus animi leniter tractandos, quàm ad fidem faciendam. Proprium enim laudis eſt, res amplificare, & ornare.
- Ante vitam à
  - Patria. / Parentibus. / Majoribus.
    - Reſpondit eorum virtuti.
    - Nobilitavit genus ſuis factis.
  - Huc pertinent oracula, reſponſa, & ſigna, quæ futuram claritatem indicârunt.
- cap. 43.

Laudati-

- In vita, à bonis
  - Externis, ùt ſunt
    - Educatio, Opes, Divitiæ, Potentia, Propinqui, Gratia, &c.
      - Habuit, bene uſus eſt, non ſuperbè, &c.
      - Non habuit; patienter tulit; vel amiſit.
  - Corporis, ùt
    - Forma, quæ præcipuè laudatur, cùm ſit virtutis ſignum.
    - Viribus, Valetudine &c.
      - Sed horũ levior eſt laus; quã quæ à virtute proficiſcitur. *
- cap. 44.
  - Prudentia
    - Quæ eſt rerum expetendarum, & ...

- * Animi, seu à virtute, quæ vel est — cap. 45.
  - Virtus cognitionis, ut
    - fugiendarum scientia.
    - Sapientia, quæ est rerum divinarum humanarúmque scientia, cujus comites sunt,
      - Dialectica.
      - Eloquentia.
    - Huc pertinent studia omnium bonarum artium.
  - Actionis, cujus partes sunt — c. 46.
    - Justitia, quæ dat cuique suum: cujus partes sunt
      - Religio in Deum.
      - Pietas in parentes.
      - Fides in rebus creditis.
      - Lenitas,
      - Amicitia:
    - Fortitudo, quæ labores, & pericula cum ratione suscipit.
    - Temperantia, quæ libidines frænat.
    - Verecundia, quæ est virtutum custos.
- Sumitur laus à loco virtutis, — cap. 47.
  - Si cuique virtuti propria laus à proprio officio & munere sumpta, tribuatur.
  - Si res gestæ laboriosæ, cum periculo, sinè spe præmij, & aliorum causâ sumptæ laudentur.
  - Si adversi casus patienter & sapienter tolerati.
  - Si sumantur laudanda, quæ sunt
    - Novitate magna,
    - Magnitudine præstantia,
    - Genere ipso singularia.

cap. 48.

cap. 48. A tempore post vitam considerantur.
- Si cum alijs præstantibus viris fiat comparatio.
- Genus ipsum mortis, &
- Quæ mortem consecuta sunt: ut
  - Habiti honores,
  - Decreta virtuti præmia,
  - Res gestæ, hominum judicio probatæ,
  - Filiorum institutio, artium inventio, & instituta.

CAPUT XLIX. *De laude Urbium.*

Laudantur urbes, à
- Conditoribus,
- Vetustate,
- Viris illustribus, & eorum gestis.
- A situ & munitione.

CAPUT L. *De deliberatione.*

Præcepta de exornatione tradita conferunt etiam ad sententiam dicendam: quia quæ laudantur, svaderi solent.

In deliberando finis est dignitas, ad quem omnia referuntur in consilio dando.

In svadendo, & dissvadendo tria spectanda sunt
- Quid sit, de quo deliberetur,
- Qui sint, qui deliberent,
- Quis sit, qui svadeat.

CAPUT LI. *De re, de qua deliberatur.*

De re
- Aut certum est posse fieri: tunc potest esse dubium de
  - Tempore &
  - Modo.
- Aut incertum, & tunc solemus prius ostendere,
  - Etiamsi fieri possit, non debere,
  - Deinde non posse fieri.

In svadendo tres sunt partes.
1. Fieri posse, & facilè: quia difficilia sunt perinde, ac si fieri non possent.
2. Esse honestum.
3. Esse utile, ubi etiam magnitudo demonstratur: in qua etiam necessitas apparet.

CAPUT LII. *De his, qui deliberant.*

Diversi sunt deliberantium animi, sive plures, sive singuli deliberent; quia

In { Pluribus multum interest, an { Senatus, Populus, Romani, an Galli deliberent.
Singulis, an { Cato, Cicero, Cæsar: ideo *

Intuenda sunt { Sexus, Dignitas, Ætas, & maximè mores. { Duo enim sunt hominum genera: { Alterum agreste, quod antefert utilitatem honestati: Alterum expolitum, quod rebus omnibus dignitatem anteponit.

CAPUT LIII. *De prima parte suadendi.*

Honestas. { Mirabiles sui amores excitaret, si oculis cerneretur, sed ob vitiatam naturam cohortatione est opus.

Honestatem apud { Homines honestos facile est persvadere; at apud Turpes non itá: unde non sunt apertè objurgandi: sed moveri possunt { A laude, & Utilitate { futura, Vulgi opinione. Objiciendo metum, quo homines levissimi facilè terrentur.

Interdum quæritur, quid sit honestius; sed { Officium, quod scientiâ & cognitione continetur, postponitur Officio, quo hominum societas & conjunctio conservatur: cujus partes sunt, Officium erga { Deum, Patriam, Parentes, Et sic deinceps.

CAPUT LIV. *De Utilitate.*

Utilitatis partes pro
- Eo, qui svadet, sunt: Facile, Magnum, Jucundum, Sinè periculo,
- Eo, qui dissvadet, sunt: Difficile, Parvum, Injucundum, Periculosum.

Solet etiam quæri, utrum utilius?*

* *Cùm utilitatis species cũ honestate certat: Qui*
- Utilitatem defendit, enumerabit
  - Commoda pacis, opum, potentiæ, & res, quarum fructum utilitate metimur.
  - Item quæ incommoda contrariorum.
- Honestatem tuetur, enumerabit
  - Majorum exempla cum periculo gloriosa.
  - Posteritatis memoriam augebit.
  - Utilitatem ex laude nasci ostendet & cum dignitate esse conjunctam.

Exercitatio defendendi utilitatem contra honestatem est utilis in scholis: quia iniquorum ratio cognoscenda est, ut meliùs æqua tueamur.

CAPUT LV. *De eo, qui suadet.*

Suadere & dissuadere, est viri Sapientis, Honesti, & Diserti, qui possit Mente providere, Auctoritate probare, Oratione persvadere.

Cujus Viri Vita illustris, Clarum genus, Ætas, & Dignitas, Exspectationem afferunt: sed videndum est, nè quæ dicuntur, ab eo, qui dicit, dissentiant.*

*At

At his contraria
- Submissiorem quendam modum postulant : Nam, quæ in alijs libertas est, in alijs licentia vocatur.
- Et quibusdam sufficit auctoritas; quosdam ratio ipsa ægre tuetur.

CAPUT LVI. *Quædam in deliberatione servanda.*

Ad consilium dandum, caput est, nôsse Rempublicam.

Ad dicendum probabiliter, oportet noscere mores civitatis.

Qui, quia mutantur, etiam orationis genus mutandum erit.

In Senatu
- Sinè majori apparatu dicendum.
- Sapiens enim est consilium : & alijs dicendi dandus est locus.
- Vitanda est ingenij ostentationísque suspicio.

Concio
- Omnem orationis Vim Gravitatem Varietatémque desiderat,
- Et ejus maxima pars ad animorum motus admovenda est.

Ad persvadendum vim maximam habent exempla,
- Aut recentium, quò notiora sunt :
- Aut veterum, quò plus auctoritatis habent.

De his, quæ judicijs accommodata sunt, nihil est dicendum.
- Quia eorum mutata est ratio, & ità minùs sunt necessaria.
- Et ex suprà dictis locis intelligi possunt.
- Et ex ijs, quæ de partibus orationis dicentur.

TA-

TABULÆ LIBRI SECUNDI.

CAPUT I. *De Dispositione.*

Dispositio

Est oratori maximè necessaria: nō secùs ac Duci exercitûs instructio, nè confusè, & perturbatè dicat.

Est autem dispositio, rerum inventarum distributio.

Cujus in infinita quæstione, ordo est, ferè idem, qui expositus est locorum.

In definita adhibenda sunt etiam, quæ ad motum animorum pertinent: quò fit, ut utamur

- Exordio, in quo fit motus.
- Narratione & Confirmatione, quæ docent.
- Peroratione, quâ fit motus.

CAPUT II. *De Exordio.*

Exordium

Est oratio animum auditoris idoneè comparans ad reliquam dictionem:

Quod tribus maximè rebus fiet, scilicet si auditorem
- Benevolum,
- Attentum,
- Docilémque fecerimus.

Benevolè audiet, si captabitur benevolentia *

Audi-

* à persona
- Nostra
- Auditorum,
- Adversariorum.

Quod fiet narrando
- Merita,
- Officia,
- Virtutes,
- Et contraria in adversarios conferendo.

Attentè, si de
- Magnis, necessarijs,

181 | Intelligenter, si | Utilibus rebus, etiam ipsis auditoribus, nos esse dicturos promittemus.
De qua re simus dicturi, ostendemus.
Proposuerimus, & breviter distribuerimus.
Definiverimus.

CAPUT III. *De generibus causarum.*

Causarum genera, pro quorum ratione variè exordiendum est, sunt quinque.

- Honestum, quod per se conciliat animum auditoris.
- Dubium, vel anceps, in quo opus est benevolentiâ.
- Obscurum, quod docilitatem requirit.
- Humile, quod attentionem postulat.
- Admirabile, quod est præter hominum opinionem; sub quo etiam turpe continetur, quod insinuationem postulat.
  - Quæ latenter animum auditoris occupat.
  - Qua utimur
    - Si causa vel persona sit turpis, quorum alterum juvabit.
    - Si animi auditorum, adversariorum oratione sint occupati, vel fatigati.
    - Si sint defessi; quos recreabimus,
      - Spe brevitatis,
      - Si promittemus adversariorum argumenta confutaturos:
      - Si urbanitatem opportunam adhibebimus.

CAPUT IV. *Cujusmodi exordia esse debeant.*

Bona erunt exordia, si

- Accurata & acuta.
- Instructa sententijs, & apta verbis.
- Sint causarum propria.
- Sumantur ex ijs causæ locis, qui valeant ad leniter alliciendum & excitandum auditorem, quò maximè exordia spectant.

CA-

CAPUT V. *De vitijs Exordij.*

Exordiorum vitia sunt septem.

Vulgare, quod in plures causas potest accommodari.

Commune, quod etiam in contrariam partem causæ potest convenire.

Commutabile, quod potest ab adversario leviter mutatum, ex contraria parte dici.

Longum, quod pluribus verbis, ultrà quàm satìs est, producitur.

Separatum, quod non ex ipsa causa ductum est; nec tanquam membrum est ei annexum.

Translatum, quod aliud conficit, quàm causæ genus postulat.

Contra præcepta, quod nihil eorum efficit, quorum causâ de exordijs præcepta traduntur.

CAPUT VI. *De exordio in genere judiciali.*

In hoc genere

Curandum est, ut exordia ex visceribus causæ sumantur.

Laudatio, & conciliatio judicis ad utilitatem causæ conjunguntur.

Allegatur pro honestis, dignitas: pro humilibus, justitia: pro læsis, severitas: pro infelicibus, miseria, &c.

Interdum removetur metus, interdum verò adhibetur.

Non est ostentanda cura in principio.

In honestis, & parvis, atque frequentibus causis non adhibetur exordium.

CAPUT VII. *De exordio in exornatione, & deliberatione.*

In hoc genere

- Exordia sunt maximè libera, & ex re vicina & longè remota duci possunt.
- Sæpe nulla, aut brevia esse debent, cùm non supplex, sed hortator veniat orator.
- Cùm principio utetur, proponat.
  - Quâ mente sit dicturus,
  - Quibus de rebus,
  - Quid velit,
  - Hortetur, ad se breviter dicentem audiendum.

CAPUT VIII. *De Narratione.*

Narratio est rerum explicatio, & quædam quasi sedes ac fundamentum constituendæ fidei. *

** Quæ tribus rebus constat:*

- Brevitate: erit brevis, si
  - Constet simplicibus verbis: semel unaquæque res dicatur.
  - Resecentur, quæ nec cognitioni, nec utilitati detrahant.
  - Brevitas tamen non sit inornata, & indocta.
- Perspicuitate: erit perspicua, si
  - Verbis usitatis utemur.
  - Ordo temporum servetur:
  - Non interruptè narrabitur.
- Probabilitate: erit probabilis, si
  - Quæ narrantur, personis, locis, & rebus convenient.
  - Cujuscunque facti & eventi causa ponetur: & testata dici videbuntur:
  - Cum opinione, lege, religione erit juncta:
  - Probitas narrantis,
  - Antiquitas, orationis veritas, & vitæ fides significabitur.
- Per hæc efficietur, ut auditor
  - Intelligat,
  - Meminerit,
  - Credat.

Sit

Sit etiam jucunda, & suavis: talis erit, si continebit	Admirationes, Expectationes, Motus animorum, Colloquia personarum, Dolores, lætitias, &c.

CAPUT IX. *Quando narratione utendum sit.*

In

Judicijs non est opus narratione, si res sit nota, vel adversarius narravit.

Exornatione, nulla narratio necessariò sequitur exordium: sed aliqua in recensendis factis potest incidere.

Deliberatione nulla est narratio, cùm narratio sit præteritorum: extrinsecus tamen in deliberatione multa narrari possunt.

Privata deliberatio certè nunquam narrationem exigit.

In concionibus sæpe illa, quæ ordinem rei docet, est necessaria.

CAPUT X. *De Confirmatione.*

Confirmatio

Est in qua firmamenta causæ afferuntur; dum quæ contra nos sunt, refellimus, & nostra confirmamus.

Confirmatio & confutatio, naturâ, tractatione, & utilitate sunt conjuncta.

Tota spes vincendi, & ratio persvadendi in hac parte est sita, cùm in ea nostra confirmemus & contraria solvamus.

Utrumque commodè fieri potest, cùm causæ constitutio, sive status cognoscitur.

CAPUT XI. *Quid sit status.*

Sta-

Est quæstio, quæ ex prima causarum conflictione nascitur.

Ut si intentio accusatoris sit, conjurâsti cum Catilina: depulsio defensoris, non conjuravi: oritur quæstio, an conjuraverit?

tus | Quæ quæſtio vocatur conſtitutio, & ſtatus.
Dicitur ſtatus, quòd ibi ſit primus cauſæ congreſſus; vel, quòd in eo cauſa ſiſtat.

CAPUT XII. *Quot ſint ſtatus.*

Cùm tria ſint, quæ in omni diſputatione quæruntur: ſit nec ne? quid ſit? quale ſit? *

** Tres etiam ſunt ſtatus*

- An ſit? an Clodius inſidiatus ſit Miloni? ubi opus eſt conjecturâ; & ideo conjecturalis dicitur:
- Quid ſit aliquid, & quo nomine afficiendum? ùt, fuerit Cæſar tyrannus, vel Rex? qui dicitur ſtatus definitionis.
- Quale ſit? & dicitur qualitatis; ubi quæritur de
  - Utilitate,
  - Honeſtate,
  - Æquitate, &
  - Contrarijs.

Qualitatis partes ſunt duæ:

- Abſoluta, cùm id, quod factum eſt, nullâ ratione extrinſecùs petitâ, rectè factum eſſe demonſtratur.
- Aſſumptiva, cùm aliquid neceſſariò foris aſſumitur, ut probetur rectè factum.

CAPUT XIII. *De ratione, firmamento, & judicatione.*

Ratio dicitur ea, quæ affertur à reo depellendi criminis causâ, ſinè qua non haberet, quid defenderet.

Firmamentum, quod affertur contrà ad labefactandam rationem: ſinè quo accuſatio ſtare non poteſt:

Ex utriuſque conflictione & concurſu oritur quæſtio quædam.

Judicatio eſt quæſtio illa, quæ oritur ex iſta conſtitutione: ſic dicta, quòd in judicium veniat.

Ad judicationem omnis ratio totius orationis conferenda eſt: ac propterea reperienda eſt.

In conjectura nulla est disceptatio : quia cùm negatur factum, non redditur ratio.

Unde in causis conjecturalibus, eadem est prima quæstio, & disceptatio extrema.

CAPUT XIV. *Quæ, & quot quæstiones oriantur ex scripto, & quo statu contineantur.*

Ex scripti interpretatione quatuor modis oritur cōtentio: vel

Cùm defenditur non dicere, quod adversarius vult : dicitur, ambiguum.

Cùm scripto opponitur voluntas scriptoris; discrepantia scripti & voluntatis.

Cùm scripto, contrarium scriptum affertur: scriptura contraria.

Cùm ex eo, quod est scriptum, aliud non scriptum deducitur, quod ratiocinatione fit: dicitur ratiocinatio.

Hæc quatuor controversiarum genera semper in qualitatis statum cadunt.

CAPUT XV. *Quomodo status tractentur.*

Judicatione constitutâ, eam sibi ob oculos proponat Orator.

Quò omnes argumentationes ex locis repertæ conjiciantur.

Quos locos, qui habebit in mente defixos, omnia videbit, quæ in re proposita dici possint.

Argumenta ità collocabit, ut firmissima in principio, quæ excellunt in extremo loco, mediocria in medio ponantur; vitiosa nullibi.

CAPUT XVI. *De argumentatione.*

Argumentatio est argumenti explicatio, vel artificiosa expolitio :

Cujus partes sunt :
- Ratiocinatio,
- Inductio,
- Enthymema,
- Exemplum.

Ratiocinatio conficitur ex locis: si certa aut probabilia sumpseris, quibus efficias, ut quod dubium, aut minùs probabile est, probabile videatur.

Pro certis hæc habemus.
- Primùm, quæ sensibus percipiuntur: ùt quæ videmus, audimus.
- Deinde, quæ communi opinione, & sententiâ sunt comprobata.
- Præterea, quæ legibus cauta sunt: quæ in mores recepta.
- Et denique id, quod est probatum, cui adversarius non contradicit.

Probabilium genera sunt tria,
- Unum firmissimum, quod ferè semper accidit: ùt, liberos à parentibus amari.
- Alterum velut propensius; eum qui rectè valet, in crastinum perventurum.
- Tertium, tantùm non repugnans, ùt in domo furtum factum ab eo, qui domi fuit.

CAPUT XVII. *De ratiocinatione.*

Ratiocinatio, quàm Græci Syllogismum, & Epicherema vocant, constat
- Propositione, per quam locus ponitur, ex quo tota vis ratiocinationis emanat.
- Propositionis confirmatione.
- Assumptione, quâ quod ex propositione ad ostendendum pertinet, assumitur.
- Assumptionis approbatione.
- Complexione, quâ, quod conficitur ex omni argumentatione, breviter exponitur.

CAPUT XVIII. *Quot sint partes ratiocinationis.*

Parum refert, sive tripartitam, sive quinque partitam dicas. Commodior tamen est illa partitio, quæ in tres partes distributa est: ità ut propositio, & assumptio cum suis probationibus duas faciant partes.

Si probationes seorsim sumantur, erit quinque partita.

Cùm

Cùm propoſitio, & aſſumptio ſunt notæ, conficitur ratiocinatio, miſſis confirmationibus.

Non ſemper incipiendum eſt à propoſitione, ſed etiam à complexione, & aſſumptione, ut vitetur ſimilitudo ſatietatis mater.

CAPUT XIX. *De Enthymemate.*

Enthymema eſt imperfectus Syllogiſmus: vel Syllogiſmi pars.

Unde, ſi una ratiocinationis pars auferatur, fiet enthymema: ùt, eloquentia eſt ars, igitur expetenda.

Optimum enthymema illud eſt, quod fit ex pugnantibus, & quod etiam ſolum enthymema quidam per excellentiam vocant.

Ut: quem alienum fidum invenies, ſi tuis hoſtis fueris?

Enthymema, latinè commentum, & commentatio: quo nomine bipartita ſignificatur argumentatio: ſic dicta, quòd in animo maneat illa pars præterita.

CAPUT XX. *De Inductione.*

Inductio eſt oratio, quæ ex rebus non dubijs captat aſſenſionem auditorum: quâ aſſenſione facit, ut dubia propter ſimilitudinem rerum quibus aſſenſerint, probentur.

Vel eſt argumentatio, quæ ex pluribus collationibus pervenit, quò vult.

Fit interrogatione & reſponſione Oratoris, hoc modo:

Quod pomum generoſiſſimum? puto, quod optimum. Et equus? qui velociſſimus. *Et plura* in eundem modum. Deinde id, cujus gratiâ illa poſita ſunt: ità hominum, non qui claritate naſcendi, ſed qui virtute maximè excellit, erit generoſiſſimus.

Hic modus argumentandi eſt Poëtis frequens, quo Socrates plurimùm uſus eſt.

Sed ſunt duo diligenter cavenda:

Primùm, ut quæ ſumuntur, ejuſmodi ſint, ut ſit neceſſe concedi.

Deinde, id cujus confirmandi causâ fit inductio, sit ijs, quæ sumuntur, simile.

CAPUT XXI. *De Exemplo.*

Exemplum est inductio imperfecta: vel inductio Rhetorica:

In quo, ab uno simili argumentamur ad aliud.

Ut, Milo non est condemnandus, quòd hominem necaverit, cùm nec etiam Horatius condemnatus fuerit.

Differt ab enthymemate, & ratiocinatione, quia in his semper aliquid universale sumitur, aut concluditur: ab inductione, quia ab una tantùm re simili procedit.

Unde fit, ut sit quartum argumentationis genus.

CAPUT XXII. *De Epicheremate.*

Græci interdum argumentationem vocant Epicherema.

Et nonnunquam eam, quam Cicero ratiocinationem appellat.

Aliquando verò Epicherema vocatur brevis ratiocinatio, cujus omnes partes in unam conferuntur: ùt si dicas:

Sinè causa servus Dominum accuset? Quæ argumentatio addendo alias partes, ad ratiocinationem reducitur.

CAPUT XXIII. *De Sorite.*

Sorites multas argumentationes acervatim convolvit, & amplectitur, unde nomen accepit: latinè, acervalis.

Ut: quod est bonum, illud est expetendum: quod expetendum, approbandum: quod approbandum, laudabile: ergo quod bonum, erit laudabile.

In hoc argumento, quod Dialectici à primo ad ultimum vocant, quasi per quosdam gradus, & varias ratiocinationes ad complexionem venitur.

CAPUT XXIV. *De Dilemmate.*

Dilemma est, in quo utrum concesseris, reprehenditur: ùt,

si implacabiles sunt iracundiæ, summa est acerbitas: si autem exorabiles, summa levitas.

Dicitur Dilemma, quòd ità utrinque premat, ut ex altera parte capiat adversarium: unde cornutus etiam Syllogismus solet vocari: Cicero comprehensionem appellat.

Si verum sit, non potest reprehendi: si falsum, diluitur, aut conversione, aut alterius partis infirmatione.

Est itaque Dilemma ratiocinatio imperfecta, quæ ducitur à duabus partibus contrarijs, cui si addatur assumptio, fiet ratiocinatio perfecta.

CAPUT XXV. *De Confutatione.*

Refutatio aliquando sumitur pro tota actione defensoris, aliquando pro ea parte orationis, quâ dicta ab adversario dissolvuntur, quæ propriè reprehensio dicitur.

Est autem reprehensio, quâ adversariorum confirmatio, aut { Diluitur, aut / Infirmatur, aut / Elevatur.

Hæc eodem inventionis fonte utetur, quo utitur confirmatio, ijsdem scilicet locis.

Quæ contrà ab adversario dicuntur, tolluntur, aut {
- Totum, quod sumptum est, negando: aut dicendo sumpta esse dubia, vel falsa, pro veris, & certis. aut
- Non effici ex sumptis, quod concluditur.
- Postea singula solvenda sunt.

CAPUT XXVI. *Quomodo argumentationes oratoriæ sint tractandæ.*

Argumentandi ratio. {

In oratione interdum sunt ratiocinationes breviter conclusæ, & aperta enthymemata, & inductiones.

Quod, ut reprehendendum non est, ità cavendum est, nè Syllogismorum & enthymematum turbâ sit conferta & eodem modo semper conclusa oratio.

Adhibeatur ergo in argumentando varietas, & jucunda quædam distinctio, & verborum ac sententiarum exornatio.

CAPUT XXVII. *De Peroratione.*

Peroratio constat Amplificatione: cujus locus proprius est in Peroratione; sed & alibi adhibetur; ùt post rem confirmatam, vel reprehensam.

Omnes affectus hìc concitandi sunt, etiam alibi, sed breviùs.

Hîc omnes eloquentiæ fontes aperiendi, ut non solùm benevoli auditores se dedant; sed etiam repugnantes trahantur.

Juvant ad hoc efficiendum, quæ de amplificatione, libro primo dicta sunt.

Caput est, ut orator priùs in se motus excitet.

Valent etiam ad excitandum rerum absentium imagines, ità repræsentatæ, quasi oculis cernantur.

Enumeratione; Quæ nonnunquam laudatori, svasori non sæpe, accusatori sæpius, quàm reo, est necessaria.

Cujus duo sunt tempora; alterum si diffidas memoriæ auditorum; alterum, si frequentatis firmamentis, causa vim habitura sit majorem.

Repetitio fiat per capita, nè videatur altera oratio.

Repetantur cum pondere verborum, & sententiarum, ità ut non sit recta, sed variata repetitio.

In enumeratione, vitanda est ostentatio memoriæ.

TABULÆ LIBRI TERTII.

CAPUT I. *De Elocutione.*

Hoc libro agitur de Elocutione, in qua orator debet excellere.

Unde ab eloquendo, græcè Rhetor, latinè Eloquens, nominatur: & eloquendi vis ei soli conceditur.

Eloqui autem est omnia, quæ mente conceperis, promere, atque ad audientes proferre.

Hoc maximè arte docetur: hoc studium & exercitationem, & imitationem requirit; hoc, maximè orator est oratore præstantior.

Eloquens autem is dicitur, qui ità dicit, ut
- Probet, quod est necessitatis,
- Delectet, suavitatis,
- Flectat, victoriæ.

CAPUT II. *Quæ in elocutione spectanda sint.*

In Elocutione spectatur, ut dicamus
- Latinè, Planè,
  - Sed de oratione puri dilucidique sermonis non est hìc præcipiendi locus; traditur enim doctrinâ puerili.
- Ornatè, & ad id, quod agitur aptè, & congruenter.
  - Harum partium
    - Altera dici postulat ornatè:
    - Altera hanc habet vim, ut oratio
      - Sit jucunda,
      - In sensus influat,
      - Pluribus rebus sit instructa.

CAPUT III. *De Ornatu.*

Oratio
- Ornatur genere primùm, & quaſi colore quodam, & ſucco.
- *ſit in*
  - Gravis,
  - Svavis,
  - Erudita,
  - Liberalis,
  - Admirabilis,
  - Polita.
    - Senſus & dolores habeat, quantùm opus ſit.
    - Quod non eſt ſingulorum articulorum, ſed in toto hæc ſpectantur corpore.
- Genus dicendi eligendum eſt, quod
  - Maximè teneat eos, qui audiunt.
  - Quod non ſolùm delectet,
  - Sed etiam ſinè ſatietate delectet.
- Sed volenti ornatè dicere,
  - Sylva rerum primùm ac ſententiarum comparanda eſt.
  - Rerum enim copia, verborum copiam gignit.
  - Et ſi eſt in rebus honeſtas, in verbis etiam eſt ſplendor quidam.

CAPUT IV. *De ornatu orationis.*

Omnis oratio conficitur ex verbis: quorum ratio vel
- Simpliciter, vel conjunctè conſideratur,
  - unde ornatus eſt vel in
    - Singulis verbis, vel in conjunctis & continuatis: vel
      - Proprijs & unà cum rebus natis, aut novatis, & quaſi factis.

CAPUT V. *De verbis ſimplicibus.*

Verba ſimplicia naturâ, alia ſunt:

Conſonantiora, ùt moderatio, quàm modeſtia, ùt enim ſyllabæ è litteris meliùs ſonantibus clariores ſunt; ità verba ex ſyllabis, magis vocalia.

Et

Et quò plus quæque ſpiritûs habet, eò pulchrior:

Et quod facit ſyllabarum, idem verborum copulatio: ut unum alij junctum meliùs ſonet.

Grandiora, ùt optimus, quàm bonus.

Nitidiora, ùt bos quàm vacca.

Alia his contraria.

Ex ſimplicibus optima creduntur, quæ maximè exclamant, aut ſono ſunt jucundiſſima. Et honeſta turpibus potiora ſunt: ſordidis in oratione erudita non eſt locus.

Clara verò & ſublimia, materiæ modo cernenda ſunt.

Quod enim alibi magnificum, tumidum alibi: humilia circa res magnas, apta ſunt circa res minores.

Sed hæc aurium judicio ponderanda ſunt: in quo etiam conſvetudo bene eloquendi valet.

Verba, quæ orator ad ad orationem ornandam affert,	Aut ſunt inuſitata, Aut novata, Aut translata.

CAPUT VI. *De verbis inuſitatis.*

Inuſitata ſunt verba priſca, & vetuſta, & ab uſu intermiſſa.

Quæ ſunt Poëtarum licentiâ liberiora, quàm Oratorum.

Quo ornamento unicè Virgilius uſus eſt.

Habet etiam in oratione Poëticum verbum dignitatem, ſi raró, & ſuo loco adhibeatur: ùt effari, ſoboles, nuncupari, & alia, quibus grandior & antiquior oratio videri poteſt.

CAPUT VII. *De verbis novis.*

Nova ver-	Quæ	Similitudine, ùt: Syllaturit, Fimbriaturit, ad ſimilitudinem verbi, proſcripturit.

ba sunt, quæ ab eo, qui dicit, gignuntur. — fiunt, aut

Imitatione: ùt tinnio, rugio, clangor, & similia.

Inflexione: ùt à bibo bibosus: Mimographus.

Adjunctione: ùt, versutiloquus, expectorare:

Græcis magìs concessum est verba fingere, sed tamen aliquando audendum est.

Si quid durius finxeris, præmunies dicendo, ut ità dicam: si licet dicere: quodammodo, &c.

CAPUT VIII. *De Tropis.*

Tropus — Est verbi, vel sermonis à propria significatione in alienam cum virtute mutatio. — Ut cùm dicimus — Lætas segetes: Verbum, Lætus, ab homine ad segetes transfertur.

Tropi sunt numero undecim. In uno verbo, septem; metaphora, synecdoche, &c. In oratione quatuor: Allegoria, Periphrasis, &c.

CAPUT IX. *De Metaphora.*

Metaphora, — Quæ latinè, translatio, dicitur, fit cùm verbum transfertur è loco, in quo proprium est, in eum, ubi non proprium, aut translatum melius proprio est.

Fit ergo, aut

Necessitatis causâ, cùm deest verbum proprium: ùt gemmare vites: homo durus, & asper.

Aut, quia est significantius: ùt, incensus irâ, lapsus errore.

Aut, quia decentius & ornatius: ùt, lumen orationis, flumen eloquentiæ.

Cau-

Causa cur delectemur translatis verbis, cùm adsunt propria, est; quòd translatio sit similitudo ad unum verbum contracta: similitudine autem mirificè capiuntur animi.

Translatio & similitudo differunt, quòd illa comparat aliquid rei, quam volumus exprimere: fecit ùt leo; hæc pro reipsa ponitur; homo est leo.

CAPUT X. *Quotuplex sit Translatio.*

Metaphora est quadruplex.

Cùm ab animali ad animal fit translatio: ùt si dicas, hominem latrare.

Cùm inanima pro inanimis sumuntur: ùt concentu virtutum nihil est svavius.

Cùm pro rebus animalibus inanima; ùt, duo fulmina belli Scipiades.

Cùm animata pro inanimis: ùt, accipiens sonitum saxi de vertice pastor.

Sed mira sublimitas in translatione est, cùm rebus sensu carentibus actũ, & animos damus. Quid gladius in acie Pharsalica agebat?

Quæ sint in Metaphora animadvertenda.

Fugienda est dissimilitudo: qualis est in hac: cœli ingentes fornices.

Nè longè simile ducatur: non syrtim patrimonij, sed potiùs scopulum dixerim: non Charybdim, sed voraginem bonorum.

Nè sit humilis: ùt tempestas comessationis: nec minor, ùt: comessatio tempestatis.

Non sit frequens & immodicus usus, qui potiùs obscurat orationem, quàm illustret: continuus in allegoriam & ænigma migrat.

Quòd si vereare nè sit durior, mollitur dicendo; ut ità dicam: debet enim translatio esse verecunda, ut precariò, non vi venisse videatur.

Non omnes, quæ Poëtis conceduntur, etiam Oratoribus concessæ sunt: unde Orator non diceret: aves pennis remigare, pastorem populi, &c.

CAPUT XI. *De Synecdoche.*

Synecdoche, ſeu intellectio fit, cùm ſignificatur:

Ex parte totum: ex puppi navis, enſis ex mucrone.

Ex uno plures: Romanus prælio victor: hoſtis habet muros.

Ex forma, ſeu ſpecie genus; Sabellicus ſus, pro quovis.

Ex materia res univerſa, pinu, navis; auro, aurea pecunia; ferro gladius.

Ex toto pars: fontem ignémque ferebat.

Ex pluribus unus; oratores viſi ſumus.

Ex genere pars illi ſubjecta: ùt ales, pro aquila.

Ex antecedentibus conſequentia: ùt, aratta jugo referunt ſuſpenſa juvenci.

Ut translatio permovendis animis, & variandis ac ſub oculos ſubjiciendis rebus inſervit: ità Synecdoche ad variandum ſermonem, ſed omnia liberiora Poëtis, quàm Oratoribus.

CAPUT XXII. *De Metonymia.*

Metonymia ſeu denominatio demonſtrat

Per cauſas effecta: ùt, dona laboratæ Cereris; Platonem legi, id eſt, ejus ſcripta.

Ex effectis cauſas: cùm ſcelus comprehenſum dicimus, pro ſcelerato: mortem pallidam, timorem mœſtum.

Ex eo, quod continet, id quod continetur: ſic moratæ urbes; ſeculum felix; Roma pro Romanis.

Ex poſſeſſore res poſſeſſas, ùt, ardet Ucalegon, id eſt, ejus domus.

Ex ſigno res: toga, pro pace: faſces, pro magiſtratu. Hanc Rhetores hypallagen vocant.

CA-

CAPUT XIII. *De Antonomasia.*

Antonomaſia, ſeu Pronominatio ponit aliud pro nomine: ùt, Everſor Carthaginis, pro Scipione; Romanæ eloquentiæ princeps, pro Cicerone.

Epitheton, latinè, appoſitum, non eſt tropus, quia nihil vertit. Neceſſe eſt enim, ut id, quod eſt appoſitum, ſi à proprio diviſeris, per ſe ſignificet, & faciat antonomaſiam, quod non facit epitheton.

Appoſito frequentiùs & liberiùs utuntur Poëtæ, modò conveniat verbo, cui apponitur, quàm Oratores: unde illi dicunt, dentes albi, humida vina: quæ apud Oratores redundant.

Quòd ſi epitheton aliquid efficiat, ut in his: ô abominandum ſcelus, ô deformem libidinem! non redundat.

Exornatur autem translatis: ùt cupiditas effrænata; inſanæ ſubſtructiones & alijs adjunctis tropis; turpis egeſtas, triſtis ſenectus.

Unde ſinè appoſitis nuda & incompta eſt oratio: ſed nè oneretur multis; quia fit longa & impedita.

CAPUT XIV. *De Onomatopœia.*

Onomatopœia ſeu Nominatio, eſt fictio nominis.

Apud Græcos inter maximas habetur virtutes: Latinis vix permittitur.

Verùm, qui primi ſermonem fecerunt, multa finxerunt nomina: ùt mugitus, ſibilus, murmur.

At nunc rarò, & cum magno judicio hoc genere eſt utendum, nè novi verbi aſſiduitas odium pariat, ſed ſi quis commodè, & rarò utatur, exornat orationem.

CAPUT XV. *De Catachreſi.*

Catachreſis ſeu abuſio eſt, quâ verbo ſimili & propinquo pro certo, & proprio utimur.

Ut,

Ut, vires hominis breves, longum consilium: gravis oratio, pro magna: minutus animus, pro parvo. Sic, Pyxides, cujuscunque materiæ sint:

Abutimur verbis propinquis, non solùm cùm res carent nomine, ùt cùm parricidam, matris interfectorem vocamus: sed etiam cùm habent, ùt; equum ædificant: oculis perlegunt.

Hôc differt abusio à translatione, quòd sit licentior, & audacior, licèt non sit impudens.

CAPUT XVI. *De Metalepsi.*

Metalepsis, seu Transumptio, ex alio in aliud veluti viam præstat: post aliquot aristas mirabor mea regna: per aristas spicas, & per has segetes, & annos intelligimus.

Tropus rarissimus, & maximè impropriùs.

CAPUT XVII. *De Allegoria.*

Allegoria, latinè inversio, aliud verbis, aliud sensu ostendit, ac etiam contrarium: tempus est equûm spumantia solvere colla.

Habet usum frequentem in oratione, sed plerumque apertis permiscetur verbis, ità ut non sit perpetua allegoria.

Genus permistum est frequentissimum.

Jllud verò speciosissimum genus orationis, in quo similitudinis, allegoriæ, & translationis, gratia permista est.

Cavendum est, ut quo genere cœperis translationis, eodem finias; unde non incipias ab incendio, & finias tempestate.

Servit allegoria etiam in quotidiano sermone frequentissimè.

Allegoria, si sit obscura, fit vitium, quod dicitur ænigma; quo tamen Poëtæ interdum, Oratores nunquam utuntur.

CA-

CAPUT XVIII. *De Ironia.*

Ironia, quam illuſionem vocant, non ſolùm aliud ſenſu, & aliud verbis oſtendit, ſed etiam contrarium, quæ cognoſcitur, aut
- Pronunciatione,
- aut Perſonâ,
- aut rei naturâ.

CAPUT XIX. *De Periphraſi.*

Periphraſis eſt, cùm pluribus verbis, id quod uno, vel paucioribus dici poteſt, explicatur; id eſt, circuitus loquendi: ùt, tempus erat quo prima quies mortalibus ægris incipit, &c.

Apud Poëtas frequentiſſimus, & apud Oratores non rarus; ſed ſemper tamen adſtrictior.

Cui contrarium eſt vitium, quod periſſologia dicitur: obſtat enim, quidquid non adjuvat.

CAPUT XX. *De Hyperbato.*

Hyperbaton,

Hoc eſt tranſgreſſio, quæ verborum perturbat ordinem: aut
- Perverſione: ùt mecum, tecum, quibus de rebus: maria omnia circum.
- Trajectione: ùt, orationem in duas diviſam eſſe partes.

Trajectio, quæ rem non reddit obſcuram, prodeſt ad continuationes, de quibus dicetur poſtea: in quibus debet oratio numerum quendam Poëticum habere.

Poëtæ etiam verborum diviſionem faciunt: ùt, ſeptem ſubjecta trioni; quod oratio non recipit.

CAPUT XXI. *De Hyperbole.*

Hyperbole, eſt ementiens ſuperjectio, vel augendo, vel minuendo: ùt, fulminis ocyor alis: vix oſſibus hæret.

Sed tam in augendo, quàm in minuendo ſervetur menſura quædam: nam, licèt ſit ultra fidem, non tamen ultra modum.

CAPUT XXII. *De Ornatu, qui est in verbis conjunctis.*

Continuatio verborum duas res habet: scil.	Collocationem. Et modum quendam, sive numerum.
Conformatur autem oratio	Verbis, & sententijs, de quibus priùs dicetur: deinde de collocatione: postremò de modo, & forma, id est, de numeris.

CAPUT XXIII. *De Figuris.*

Figura est conformatio quædam orationis, remota à communi & primùm se offerente ratione.

Differt à tropis, quia fieri potest in proprijs verbis, quod in tropos non cadit: ùt si verba propria geminentur.

Coëunt tamen frequenter in eandem sententiam tropus & figura; ut si duo verba similiter desinentia essent translata.

CAPUT XXIV. *De generibus figurarum.*

Quotuplex sit figura? Ut omnis oratio versatur in sensu & verbis, ità & figura: unde duplex est figura; altera verborum, altera sententiarum.

Verborum exornatio est, quæ ipsius sermonis insignitâ continetur perpolitione.

Inter has duas figuras hoc interest; quòd verborum conformatio tollitur, si verba mutentur; sententiarum verò permanet, quibuscunque verbis utaris. Ut si esset repetitio cum interrogatione, sublatâ repetitione, potest manere interrogatio.

Inter auctores parum convenit de figurarum numero & nominibus, & aliqui aliquas inter verborum, alij inter sententiarum figuras rejiciunt.

Nos meliorum Scriptorum sententiam explicabimus.

CA-

CAPUT XXV. *Quot modis fiant figuræ.*

Figuræ verborum tribus modis fiunt, scil.
- Adjectione: ùt occîdi, occîdi, non Spurium Melium: ubi verbum figuratè geminatur.
- Detractione: ùt, abijt, excessit, erupit, evasit, ubi detrahitur *&*.
- Similitudine vocum: ùt, cùm gratiæ causâ nihil facias: omnia tamen sunt grata, quæ facis.

CAPUT XXVI. *De Figuris, quæ fiunt per adjectionem.*

Repetitio; cùm ab eodem verbo ducitur sæpius oratio: ùt, nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas.

Conversio superiori contraria, cùm in idem verbum conjicitur sæpius oratio.

Complexio, quæ duas superiores complectitur: cùm in principio & fine eadem verba repetuntur.

Conduplicatio est verborum geminatio, quæ interdum habet vim aliàs verò lepôrem &: pluribus modis fit,
- Aut enim adjungitur idem: vivis, & vivis.
- Aut idem quod erat in principio, in extremis etiam ponitur.
- Aut continenter idem, non in eadem sententia: penè pár; non par, &c.
- Aut post aliquam interjectionem.
- Possunt etiam, vel media respondere primis vel ultimis.
- Interdum tota sententia repetitur.

Traductio est ejusdem verbi crebriùs positi quædam distinctio, quæ non offendit, sed concinniorem reddit orationem: ùt, qui nihil habet in vita, jucundius vitâ, is cum virtute vitam non potest colere.

Ex eodem genere exornationis est, cùm idem verbum modò in hac, modò in altera re ponitur: cur rem studiosè curas, quæ multas tibi dabit curas.

Po-

Polyptoton, latinè casuum commutatio, cùm idem in multis casibus ponitur.

Fit autem aut in uno verbo, aut in pluribus: & per casus intelliguntur etiam verborum tempora.

Ut, pleni sunt omnes libri, plenæ sapientum voces, plena exemplorum vetustas. Et in eadem oratione hæc verba: prohibuit, eripuit, aspersit. Unde casuum commutatio, non est eadem cum traductione.

Synonymia est, cùm verba idem significantia congregantur. Abijt, excessit, erupit, evasit.

Interdum etiam orationes eosdem sensus facientes acervantur: perturbatio mentis, offusa caligo, &c.

Polysyndeton, cùm oratio conjunctionibus abundat: ùt, tectúmque, armáque.

Gradatio, repetit, quæ dicta sunt, & priusquam ad aliud descendat, in prioribus resistit: vel est, cùm sursum versùs reditur: ùt, Africano virtutem industria, virtus gloriam, gloria æmulos comparavit. Rarior est hæc figura, cùm habeat artem affectatam.

CAPUT XXVII. *De Figuris verborum, quæ fiunt per detractionem.*

Hæ figuræ novitatis, brevitatísque causâ maximè petuntur.

Synecdoche, cùm verbum subtractum satìs ex cæteris intelligitur: ùt sermo nullus, scilicet, nisì de te.

Differt ab Aposiopesi, in qua incertum est, quod tacetur, aut certè longiore sermone explicatur.

Dissolutio, cùm demptis conjunctionibus dissolutè plura dicuntur, vel in singulis verbis, vel sententijs: ùt, Gallia, cujus virtuti, felicitati commendata est.

Dissolutionis & polysyndeti fons unus est: quia acriora faciunt, quæ dicuntur, & vim quandam addunt.

Differt ab articulo, qui idem est, quod incisum.

Ad-

Adjunctio est, in qua ad unum verbum, plures sententiæ referuntur, quarum unaquæque illud desideraret, si sola poneretur, aliàs Zeugma dicitur: Quod verbum, vel in principio, vel in fine, vel medio ponitur: Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia.

Disjunctio est, cùm eorum, de quibus dicimus, unumquodque certô clauditur verbô: ùt Homerum Colophonij civem esse dicunt suum, Chij suum vendicant, Salaminij repetunt.

Sinœciosis, quæ duas res adversas colligat: ùt, tam deest avaro, quod habet, quàm quod non habet.

CAPUT XXVIII. *De figuris verborum tertij generis.*

Tertium figurarum genus aut {
Similibus,
Paribus,
Contrarijs vocibus in se aures, & animos excitat.

Annotatio, græcè paronomasia, cùm paulùm immutata verba atque deflexa in oratione ponuntur: quæ fit {
Adjectione: ùt emit morte immortalitatem.
Detractione: non exigo, ut immoriaris legationi, sed immorare.
Commutatione: reprimi, non comprimi.
Translatione: homini navo, an vano?

Hæc figura est levis, nî sententiarum pondere impleatur.

Similiter cadens est, cùm in eadem constructione verborum, duo aut plura sunt verba, quæ similiter ijsdem casibus efferuntur, etiamsi dissimilia sint, quæ declinantur.

Nec tantùm in fine deprehenditur; sed respondent, vel prima inter se, vel medijs, vel extremis, quomodocunque accommodentur.

Ut in eadem oratione hæc verba: audendum, audiendum; projectus, paratus; prætor, imperator; audacia, impudentia.

Similiter desinens, est similis duarum sententiarum, vel plurium finis, id est, cùm orationis membra, vel articuli simili exitu terminantur, ùt: non modò ad ejus salutem extingvendam; sed etiam gloriam per tales viros infringendam.

Hæc differt à superiori, quòd ibi possunt esse dissimilia, quæ declinentur, hîc non ità: illa solùm in his quæ declinantur, hæc etiam in alijs partibus, ùt in adverbijs.

Compar, græcè Isocolon, cùm orationis membra constant ferè pari numero syllabarum: extremâ hyeme apparavit, ineunte vere suscepit, mediâ æstate confecit.

Contrapositum, vel contentio, græcè antitheton, cùm singula singulis, vel bina binis opponuntur.

Ut, vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia. Non nostri ingenij, vestri auxilij est. Nec semper contrapositum subjungitur.

Commutatio, cùm duæ sententiæ inter se discrepantes ità efferuntur, ut à priore posterior contraria priori proficiscatur: Non ut edam vivo, sed ut vivam edo.

Correctio, quæ corrigit, quod positum est verbum: quæ fit duobus modis; vel enim tollitur verbum non ponendo aliud; ùt, civis. si civis appellari potest; vel magìs idoneum ponendo; ùt: omni officio, vel potiùs pietate.

Correctio verò sententiæ, non est hujus loci.

Dubitatio est, cùm orator quærere videtur, utrum de duobus, aut quid de pluribus. potissimùm dicat.

CAPUT XXIX. *Quid verborum figuræ orationi conferant, & quid in eis cavendum sit.*

Qui parcè, & cùm res postulat, his figuris utitur, jucundiorem facit orationem.

Qui immodicè. & sinè judicio eas adhibet, gratiam varietatis amittit.

Danda ergo opera est, ut	Nec multæ sint supra modum. Non ejusdem generis.	Aut junctæ, Aut frequentes.

Quod

Quod intellige de his, quæ nobiles sunt, atque insignes, non de illis, quæ sunt valde usitatæ, & vulgatæ: quæ si sint crebriores, aures non offendunt.

Ridiculum etiam est, neglecto rerum pondere, & viribus sententiarum, inania verba in hos modos depravare.

Figuræ enim sunt quasi gestus orationis, & eas sinè sententia sectari, est quærere habitum sinè corpore.

Sciendum est, quid quisque locus in orando postulet, quid persona, & tempus.

Major pars harum posita est in delectatione: ubi ergo atrocitate, miseratione pugnandum est, quis ferat contraposita, similiter cadentia, &c. ubi verborum cura derogat affectibus.

CAPUT XXX. *De figuris sententiarum.*

Sententiarum figura est exornatio, quæ non in verbis, sed in ipsis rebus quandam dignitatem, & quidem majorem, habet.

Quo genere quia excelluit Demosthenes, idcirco oratorum princeps est judicatus.

Schemata vocant Græci, quæ non tam in verbis pingendis pondus habent, quàm in illuminandis sententijs.

Nec aliud est dicere, quàm aliqua specie illuminare sententias.

Interrogatio figura est, quoties non sciscitandi gratiâ assumitur, sed

- Instandi: quousque tandem abutêre patientiâ nostrâ?
- Interrogamus etiam, quod negari non potest.
- Aut, ubi respondendi difficilis est ratio: Quomodo? Quî fieri potest?
- Invidiæ & miserationis causâ.
- Convenit etiam indignationi, & admirationi.
- Interdum est acrius imperandi genus: Non arma expedient? &c.
- Aliquando nosmetipsos interrogamus: Quid agam?

Responsio est, cùm aliquid interroganti, ad aliud, quia sic utilius sit, occurritur, aut augendi criminis gratiâ, aut declinandi. An fustibus vapulâsti? & innocens quidem. An hominem occidisti? respondetur, latronem.

Subjectio est, cùm orator vel interrogat seipsum, & respondet sibi: vel cùm alium interrogaverit, non exspectat responsum:

Et domus tibi deerat? at habebas.

Anteoccupatio, vel præsumptio, & prolepsis est: cùm id, quod objici posset, occupamus. Præsumptione etiam verborum vis confirmatur: Quanquam illa non pœna, sed prohibitio sceleris fuit: ac etiam reprehensione, quam alij correctionem vocant.

Correctio est, quæ tollit sententiam aliquam, & eam aliâ, quæ magis idonea videtur, emendat, & corrigit.

Dubitatio est, cùm quærimus unde incipiendum, ubi definendum, quid potissimùm dicendum, an omnino dicendum sit. Quò me vertam, nescio.

Communicatio, cùm aut ipsos adversarios consulimus; Tu denique, Labiene, quid faceres?

Aut cum judicibus deliberamus: Nunc ego, judices, jam vos consulo, &c.

Prosopopœia est personarum ficta inductio: quâ & adversariorum, & nostros cum alijs sermones, & aliorum inter se credibiliter introducimus.

Quin & mortuos excitare in hoc genere dicendi concessum est.

Urbes etiam populíque vocem accipiunt: in quibus hoc modo mollior fit figura: Etenim si mecum patria ità loqueretur, &c.

Formas quoque fingimus sæpe: ùt famæ, virtutis, &c.

Apostrophe, est aversus à judice sermo: sive adversarios invadimus, sive ad invocationem convertimur, sive ad invidiosam implorationem: O leges Porciæ, legésque Semproniæ.

Hy-

Hypotyposis seu descriptio, quâ ità res aliqua describitur, ut cerni potiùs quàm audiri videatur.

Nec solùm quæ facta sunt, aut fiunt, sed etiam quæ futura sunt, aut fuerint, exprimuntur.

Aposiopesis, vel præcisio, & interruptio, ostendit affectum vel iræ vel solicitudinis: Quos ego: sed motos præstat componere fluctus.

Ethopœia, est imitatio vitæ vel morum alienorum, ornamentum aptum ad animos conciliandos.

Emphasis, cùm ex aliquo dicto aliquid latens eruitur: vel cùm plus significatur quàm dicitur. jacuítque per antrum immensum: unde intelligitur corporis magnitudo.

Sustentatio est, quâ diu suspenduntur auditorum animi, atque aliquid inexpectatum subjungitur: aut ad aliquid leve, & minimè criminosum descenditur.

Prætermissio, vel præteritio, cùm dicimus nos præterire, vel non scire, vel nolle dicere, quod tunc maximè dicimus: non queror diminutionem vectigalium, non, &c.

Licentia est, cùm orator, aut vereri, aut metuere debet: tamen aliquid pro suo iure dicit; quod minimè offendit. Vide quàm reformidem, &c.

Concessio est, cùm aliquid etiam iniquum, causæ fiduciâ, videmur pati, atque concedere: verùm, esto, eripe hæreditatem propinquis, &c. Sunt, qui concessionem dictorum esse velint: sit fur, sit sacrilegus, at bonus Imperator & felix. Concessio juncta Ironiæ magnam vim habet:

I, sequere Italiam ventis, pete regna per undas.

Parenthesis, vel interclusio est, declinatio brevis à proposito: at longior digressio, quæ multis pars causæ videtur, inter figuras quorundam judicio numeranda non est: sed à Cicerone numeratur.

Ironia, quæ à Quint. & Cic. inter sententiarum exornationes numeratur: differt ab ea, quæ est tropus, quòd hæc sit totius voluntatis fictio. Novum crimen C. Cæsar, &c. Tropus verò, brevior & apertior.

Diſtributio, cùm aliquid in partes plures diſtribuitur: quarum unicuique ratio deinde ſua ſubjungitur.

Vel eſt, cùm in plures res, aut perſonas certas, negotia quædam diſpertiuntur, neque fit ulla mentio ſubjectæ rationis.

Permiſſio eſt, cùm alicui rei vehementer confidimus, & oſtendimus, nos eam tradere, ac concedere alicujus voluntati; & cùm relinquimus ipſis judicibus vel adverſarijs aliquid exiſtimandum: aliqui permiſſionem factorum, conceſſionem dictorum eſſe putant.

Deprecatio, vel obſecratio, cùm operam alicujus imploramus: Per dexteram te iſtam oro.

Optatio, quæ voti alicujus præbet ſignificationem. Utinam mihi facultatem cauſa concederet.

Execratio, quæ malum alicui precatur: Dij te perdant!

Epiphonema eſt rei narratæ, vel probatæ ſumma acclamatio: Tantæ molis erat Romanam condere gentem.

Exclamatio eſt, quæ conficit ſignificationem doloris, aut indignationis alicujus, per hominis, aut rei cuiſpiam compellationem: O miſerum me! &c. O tempora! ô mores!

Sunt & illa jucunda, quæ ſimplicem, & minùs præparatam oſtendunt orationem, & minùs ſuſpectos faciũt;

Ut eſt, quaſi pœnitentiâ ducti: ſed quid ego ità gravem perſonam introduxi?

Vel, cùm quærere quid nos dicamus, fingimus: quid reliquum eſt? nunquid omiſi?

Et cùm aliqua veluti ignoramus: ſed earum artificem quem?

Et cùm deponimus aliquid apud memoriam auditorum, & poſtea repoſcimus.

Hæc omnia dant orationi varios veluti vultus. Gaudent ergo aures varietate, ùt oculi vario rerum aſpectu.

Et hæc de tropis & ornamentis, tum verborum, tum ſententiarum.

CAPUT

CAPUT XXXI. *De Collocatione.*

Collocatio erit optima, Si { Junctam orationem efficiet cohærentem, lenem & æquabiliter fluentem. } { In ea necessaria sunt } { Ordo, & Junctura.

CAPUT XXXII. *De Ordine.*

Ordinis observatio est in verbis singulis, & conjunctis. In quibus hæc sunt cavenda:

Nè minora majoribus subjiciantur, sed semper crescat oratio: unde non dices: sacrilegus, & fur.

Est & ordo naturalis: unde potiùs dices, diem ac noctem: ortum & occasum, quàm contrà.

Quædam ordine permutato fiunt supervacanea: ùt fratres gemini, non gemini fratres.

Verbo sensum claudere, si compositio patiatur, optimum est: sed si asperum, potiùs decori orationis consulatur.

In oratione enim cùm verba non sint dimensa, transferri possunt in locum ubi magis congruunt.

CAPUT XXXIII. *De Junctura.*

Si verba extrema ità cum consequentibus jungemus, nè asperè concurrant, néve vastiùs diducantur.

Asperum concursum efficiunt consonantes illæ, quæ sunt asperiores, ut s, & x: ars studiorum, rex Xerxes.

Hiulcam reddunt orationem vocalium concursus; ùt si longæ uniantur: viro optimo obtemperare. sed minùs peccabit, qui longis breves subjiciet.

Sed in hoc diligentia non sit nimia, nam & Plato, & Demosthenes, & Cicero sæpe in oratione habent vocalium concursionem.

Vt junctura concinna, & ele- { Nam hiulca nonnunquam decent, faciúntque ampliora quædam, & non ingratam negli-

gans sit, as-sequemur: gligentiam hominis, magìs de re, quàm de verbis, laborantis, indicant.

Unde nimia vocalium concursio est quidem vitanda; at modica & suo loco posita, non est reprehendenda.

Videndum est, nè syllabæ ultimæ verbi prioris, sint primæ posterioris.

Nè monosyllaba multa continuentur: & itidem brevia verba & nomina: & contrà, neque longa, quæ tarditatem afferunt.

Nec multa similiter cadentia, & desinentia continuentur: similiter, nec verba verbis & nomina nominibus subjiciantur.

Verborum junctura maximam desiderat diligentiam: ità tamen nè fiat operosè; quia esset infinitus & puerilis labor. Stylus exercitatus efficit facilem juncturam, & aurium judicium.

CAPUT XXXIV. *De modo & forma verborum.*

Dicendi imperitus, quæ dicit, spiritu, non arte determinat:

At Orator ità illigat sententias verbis, ut nihil
- Inane,
- Inconditum,
- Curvum,
- Claudicans, &
- Redundans, dicat.

Hoc oratorio fit numero, qui aptam, & concinnam, & svavem efficit orationem.

CAPUT XXXV. *De origine orationis numerosæ.*

Princeps dicitur fuisse Thrasymachus, cujus tamen nimis numerosa fuerunt scripta.

Isocrates ità rem temperavit, ut multi eum hujus concinnitatis faciant auctorem.

Ari-

Aristoteles, & Theodectes versum in oratione vetant esse, numerum requirunt: de quo Theophrastus accuratiùs præcepit.

Romani tempore Ciceronis agnoverunt numerum; de quo diligentissimè Cicero præcepit.

CAPUT XXXVI. *Cur numerosa Oratio inventa.*

Aures, aut potiùs animus aurium judicio, naturalem quandam in se continent vocum omnium dimensionem.

Unde breviora, & longiora judicant: moderata expectant: mutila, & quasi decurtata ac immoderatius excurrentia sentiunt, quibus offenduntur.

Cùm ergo aliquid fortuitò, conclusè, aptéque diceretur, notari potuit, quod casu cecidisset: notatio autem artem parit.

Ut ergo Poëtica & versus inventus est terminatione aurium, & observatione prudentium, sic etiam in oratione, licèt multò seriùs, notatum est, certos esse concursus, conclusionésque verborum.

CAPUT XXXVII. *De incisis, membris, & periodis.*

Incisum est sensus, non expleto numero conclusus: plerisque pars membri: domus tibi deerat? at habebas, &c.

Fiunt incisa etiam singulis verbis: diximus, testes dare volumus.

Membrum, est sensus numeris conclusus, sed à toto corpore abruptus, per se nihil efficiens: ô callidos homines! ô rem excogitatam! ô ingenia metuenda! quem quæso, &c.

Tunc ergo incipit corpus esse, cùm venit extrema conclusio: quem quæso nostrûm fefellit, &c.

Periodum, Cicero ambitum, circuitum, comprehensionem, continuationem, & circumscriptionem dicit.

Contemperetur membris omnis paulò longior circuitus:

tamen aliud est,	Cæsim,	Membratim,	Circumscriptè	dicere.

Circumscriptio est, cùm ab initio ad finem usque quasi in orbem inclusa fertur oratio, donec consistat in singulis perfectis absolutísque sententijs.

Membratim dicimus, cùm in singulis membris liberior insistit oratio.

Incisim dicimus, cùm in singulis incisis insistit oratio.

Quomodo in his adhibendus sit numerus, dicetur, si priùs de pedibus, quibus numerosa temperatur oratio, diximus.

CAPUT XXXVIII. *De Pedibus.*

Pedes duarum syllabarum,
- Spondeus —— —— dicunt, mores.
- Pyrrhichius, ◡◡, novus, tulit.
- Choreus ——◡ semper, scribit.
- Jambus ◡—— legunt, reos.

Pedes trium syllabarum,
- Molossus —— —— —— conservant.
- Trochæus, vel tribrachys, ◡◡◡, facimus.
- Dactylus ——◡◡ littora.
- Anapæstus ◡◡—— peragunt.
- Bacchius ◡—— —— amores.
- Antibacchius —— ——◡ audisse.
- Creticus, vel Amphimacrus ——◡—— possident.
- Amphibrachus ◡——◡ petebat.

Cicero ex alijs pedibus tres tantùm ponit, pæonas duos, & dochimum,
- Pæon primus ——◡◡◡ aspicite.
- Pæon ultimus ◡◡◡—— facilitas,
- Dochimus ex bacchio & jambo, ◡—— ——◡—— perhorrescerent.

CAPUT XXXIX. *De numero oratorio.*

Quid intersit inter numerum oratorium & Poëticum; & Poëma & Orationem?

Nu-

Numerum oratorium Græci, Rhythmum; Poëticum, Metrum vocant.

Quòd etsi uterque pedibus constet: tamen multis modis differunt.

Rhythmi spatio temporum constant, metrum etiam ordine.

In Rhythmo nihil refert, sítne dactylus, an anapæstus, cùm eodem temporum spatio constent: in versu, unus pes pro alio poni non potest.

In versu semper idem est cursus, ùt in heroico carmine Dactyli & Spondei; in oratione nullus est certus numerus; ibi est aliquid certum, hîc non ità.

Unde omnis nec claudicans, nec fluctuans, æqualiter constantérque ingrediens, numerosa habetur oratio; & numerosum putatur, non quod totum constat è numeris, sed quod ad numeros proximè accedit.

Unde difficilior est in oratione, quàm in versu numeri usus.

In oratione maximum vitium est, si versus efficiatur, & diligenter cavendum, quamvis oratio numerosè cadere debeat.

CAPU XL. *In qua parte ambitûs debeat esse numerus, & qui pedes maximè probentur.*

In toto verborum ambitu numeri tenendi sunt, non solùm in fine, ùt quidam putant; licèt aures finem maximè expectent.

Unde à principio verborum comprehensio ità fluere debet, ut ad extremum veniens ipsa consistat.

Aristoteles heroum numerum grandiorem judicat, quàm soluta desideret Oratio: Jambus vulgari sermoni congruit.

Trochæus ob brevitatem, dignitatem non habet.

Pæona probat, ùt orienti, mediæ, & cadenti Orationi aptissimum.

Ità

Itá ut Oratio non ſit humilis & abjecta, ſed elata, & plena.

Cicero cenſet omnes pedes in Oratione eſſe permiſtos: vitium enim eſſet, ſi ijſdem ſemper uteremur.

Sed Creticum, Dochimum, Dichoreum, & Pæonas cæteris anteponit: modò nè Dochimus iteretur.

In heroo verò, Dactyli, & Anapæſti, & Spondei pede, impunè progredi licere cenſet duos duntaxat pedes, aut pauló plus, nè in ſimilitudinem versûs incidamus.

Sit igitur temperata & permiſta numeris oratio, nec tota diſſoluta, nec tota numeroſa: Pæone maximè, & reliquis, etiam quos ille non recenſet.

In his, quæ demiſſo & humili ſermone dicentur, ſit Jambus frequens: Pæon in amplioribus: in utroque Dactylus.

In Oratione ergo perpetua, itá numeri ſunt miſcendi, ut non animadvertatur quadrandæ Orationis induſtria.

Quo fit, ut nullus ſit pes, qui aliquando in Orationem non veniat.

CAPUT XLI. *De initio Periodi.*

Clauſulæ diligentiùs, quàm cætera omnia conſiderandæ ſuut: quòd in his perfectio, & abſolutio judicetur.

Proximam diligentiam initia poſtulant: nam & ad hæc intentus eſt auditor.

Optimè hæc naſcuntur à proceris numeris, ac liberis, maximè Dactylo, & Pæone priore, Cretico, Anapæſto, qui par eſt Dactylo, licèt ordine contrarius.

Initia verſuum, initijs Orationum non conveniunt, licèt Livius hexametri exordio cœperit.

Dochimus quovis loco aptus eſt, modò ſemel ponatur: quia iteratus, numerum facit apertum.

CAPUT XLII. *De fine Periodi.*

In extremo circuitu, duo aut tres pedes ſunt ferè notandi.

Quos aut Choreos, aut Spondeos, aut alternos esse oportebit: vel Dichoreos.

Spondeus est in clausulis firmus, & stabilis, quo maximè usus est Demosthenes.

Pæona alterum cadenti Orationi aptissimum esse docuit Aristoteles, quod & Ciceroni placet: sed aptiorem judicat Creticum.

Qui sive geminetur, sive Spondeum præcedat, multum decoris habet in clausulis: cui etiam optimè jungitur Anapæstus: est etiam Dochimus stabilis & severus in clausulis.

Jambus, Trochæus, aut etiam Dactylus proximus à postremo numerosè concludit, si sit extremus Choreus, aut Spondeus. Sed male concluderent, si quis eorum in extremo locatus esset, nisi cùm pro Cretico postremus est Dactylus; quia, ultima brevis, an longa sit, non refert.

Sunt & aliæ clausulæ, quæ numerosè concludunt, quas observavit Quintilianus.

Clausulæ versuum non conveniunt Orationi: cavendum est etiam, nè verbis plurimarum syllabarum utamur in fine, quod etiam in carminibus est permolle.

Cùm clausulæ maximè appareant, variandæ sunt, nè aurium satietate repudientur.

CAPUT XLIII. *De media Periodo.*

Si primi & ultimi pedes fuerunt modo jam dicto dispositi, medij potuerunt latére: modò circuitus non sit brevior, quàm aures expectent, aut longior, quàm vires patiantur.

Cavendum ergo est, nè verba pigra, aut longa sint, aut brevium contextu, sonum penè puerilium crepitaculorum reddant.

In medijs ergo sunt quidam conatus, qui leviter intersistunt; ùt currentium pes, etiamsi non moratur, tamen vestigium facit.

Pæonem, Dochimum, mediæ Orationi aptum esse dixit Cicero, in qua parte aliqui Creticos, & Bacchios laudant.

Si Orationem ferri celeriùs volumus, crebros Trochæos & Jambos inferamus; si lentiùs, Spondeos: si moderatiùs, pedibus utemur, qui brevibus & longis temperantur.

CAPUT XLIV. *De his, quæ suapte naturâ sunt numerosa.*

Quæ dicuntur, interdum suapte naturâ numerosa sunt, etiamsi nihil factum est de industria.

Ut cùm sunt casus in exitu similes, & cùm paribus paria referuntur. Est enim, judices, hæc non scripta, sed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus; verùm, &c.

Quod fit item in referendis contrarijs: in quo Cicero frequens est: semper enim antitheta necessitate ipsa numerum oratorium faciunt.

CAPUT XLV. *Quæ vitia sint vitanda in Oratione numerosa.*

In primis, nè apertè verba trajiciantur, quò meliùs aut cadat, aut volvatur oratio.

Deinde, nè inania quædam verba quasi complementa numerorum includantur.

Tertiò, nè minutis numeris concidatur, infringatúrque sententia: sed verba jam probata & electa concinnè coagmententur: dura enim inter se commista, potiora sunt inutilibus.

His vitijs declinatis, multa numerosè componendi laborem minuunt. Sunt enim multæ figuræ, quibus numeri possint variari.

Sunt etiam multa, quæ idem valent; ex quibus exercitati illud eligunt, quod comprehensioni maximè quadrat.

CAPUT XLVI. *De magnitudine ambitûs.*

Habet Periodus membra, minimùm duo; sæpe etiam tria.

Is ambitus mediocritatem habet, ùt ait Cicero, qui quatuor ferè membris constat. Nam aures implet, nec brevior est, quàm satis sit, nec longior.

Vult autem, ut è quatuor, quasi hexametrorum versuum instar quod sit, constet ferè plena comprehensio.

Debet periodus sensum concludere: sit etiam aperta; ut intelligi possit, & non immodica, ut memoriâ contineri queat.

CAPUT XLVII. *De numero, qui est in membris: & cujusmodi ea esse debeant.*

In Oratione circumscripta est verborum comprehensio; donec tandem in clausula consistat.

Cùm verò membratim dicimus, in singulis membris Oratio insistit: quod in pronuntiando magnopere reficit spiritum.

Unde fit, ut Oratio, quam membris carpimus, longior multò esse possit, quàm quæ constat circuitu.

Ità ut aliquando ad quindecim, & viginti membra excurrat: Cicero pro Milone: Occidi, occidi, non Spurium Melium, &c.

Nihil autem tam debet esse numerosum, quàm hoc, quod minimè apparet, & valet quàm plurimùm.

Spondeum hîc Cicero vehementer commendat, nam licèt videatur tardior, habet tamen stabilem, & dignitatis non expertem gradum.

In incisionibus multò magis, & in membris: paucitatem enim pedum, gravitatis suæ tarditate compensat.

CAPUT XLVIII. *In quo scribendi genere circumscriptè, in quo sit membratim dicendum?*

In historia, laudationibus, & toto genere epidictico, sive demonstrativo, delectationis causâ comparato, circumscriptione utendum est: ut tanquam in orbe inclusa currat Oratio.

Hoc

Hoc Orationis genus, nec totum assumendum ad contentiones & causas veras, nec omnino repudiandum.

Quia & satietatem afferret; & ab imperitis quale sit etiam cognosceretur.

Detrahit præterea actionis dolorem: aufert humanum sensum actoris: tollit funditus veritatem & fidem.

Sed quoniam adhibenda est interdum numerosa Oratio: videndum est quo loco, quâm diu retinenda.

Adhibenda est, si quid sit laudandum ornatiùs: ùt fecit Cic. lib. 2. accus. Aut exponenda narratio, quæ plus dignitatis desiderat, quàm doloris.

Est etiam apta procœmijs majorum causarum: ubi solicitudine, miseratione, commendatione res eget.

Sæpe etiam in amplificanda re funditur numerosè & volubiliter Oratio: quod tum valet, cùm ab oratore jam obsessus est is, qui audit: quia jam favet.

Hæc forma perorationes quidem includit: sed in reliquis partibus retinenda non est diu. Nam cùm suprà dictis locis eâ usi fuerimus, tota dictio ad incisa membra transferenda est.

Incisim autem & membratim tracta Oratio, in veris causis plurimum valet, maximè cùm arguas, & refellas.

CAPUT XLIX. *Qua ratione paretur facultas aptè & copiosè dicendi?*

Numerosè dicendi facultas non est tanti laboris, quanti esse videtur.

Nec enim necesse est, ut oratio dimetiendis pedibus, ac perdendis syllabis consenescat.

Satis in hoc Oratorem formabit multa scribendi exercitatio: ut ex tempore etiam numerosè dicat.

Circumscribitur enim mente sententia, confestimque verba concurrunt, quæ mens statim dimittit, ut suo quodque loco respondeat.

Nam, si nonnulli exercitatione extemplò versus conficiunt,

ciunt, quantò faciliùs Oratio soluta numerosa fieri poterit? cùm nihil sit Oratione flexibilius, ut facilè sequatur quocunque ducas, veluti mollissima cera.

Neminem ergo pedum varietas conturbet, qui sponte sese offerent, modò exercitatio adsit; ùt patet in arte musica, &c.

CAPUT L. *Quanti momenti sit aptè dicere.*

Quanti momenti sit aptè dicere experiri licet: si, aut compositæ orationis bene instructam collocationem dissolvas, permutatione verborum. Ut si periodum aliquam Ciceronis pervertas.

Aut, si alicujus inconditi arripias dissipatam aliquam sententiam, eámque ordine verborum paululùm commutato, in quadrum redigas:

Verùm, compositè & aptè sinè sententijs dicere, insania est; sententiosè autem, sinè verborum ordine, infantia.

Eloquens verò, qui dicendo, plausus, admirationes, & clamores movere debet, ità debet dicere, ut turpe sit, quidquam aut spectari, aut audiri libentiùs.

Quare, cùm hanc eloquentiæ partem Aristoteles, Theophrastus, Demosthenes, & Tullius tanti fecerint, eam nobis debemus summâ industriâ comparare.

CAPUT LI. *De tribus dicendi generibus.*

Aliud dicendi genus desideratur, in parvis causis, in modicis, in gravissimis.

Nec solùm variæ causæ varium dicendi genus efflagitant: sed etiam ejusdem orationis diversæ partes.

Unde, quot sint dicendi genera, & in quibus causis, & orationis partibus adhibenda sint, dicendum est.

Tria igitur sunt dicendi genera, in quibus perfectus debet florere Orator.

Unum subtile, acutum, & tenue.
Alterum vehemens, copiosum & grave.
Tertium interjectum, & quasi temperatum.

Cùm tria ſint Oratoris officia :

Docere,	{	Subtile, in probando,
Movere,		Vehemens in flectendo,
Delectare,		Modicum in delectando verſatur.

In genere ſubtili orationis forma debet eſſe à vinculis numerorum libera & abſoluta.

Non tamen vaga, ut ingredi liberè, non ut licentior videatur errare.

Diligentia etiam coagmentandi verba, prætermittenda eſt, & omnis inſignis ornatus removendus.

Ponentur tamen acutæ, crebræque ſententiæ.

Ornamenta verborum & ſententiarum, cùm tropis verecundè parcéque adhibebuntur.

Translationes poterunt eſſe crebriores, non tamen ità ùt in genere ampliſſimo.

Genus temperatum uberius eſt aliquantò, & robuſtius, quàm humile, de quo dictum eſt.

Submiſſius tamen, quàm illud, de quo dicetur, ampliſſimum.

Huic omnia dicendi ornamenta conveniunt, plurimúmque eſt in hac oratione ſvavitatis.

In hoc, verborum cadunt lumina omnia, multa etiam ſententiarum.

In hoc genere nervorum vel minimum, ſvavitatis autem eſt vel plurimum.

Genus amplum & copioſum vim habet vel maximam: modò enim perfringit, modò irrepit in ſenſus, &c.

Hìc Orator defunctos excitabit, patriam loquentem faciet, aliquem alloquetur, &c.

Hìc amplificationibus extollet orationem, & vi ſuperlationum quoque eriget, & per omnes affectus tractabit.

His tribus generibus utetur Orator.	{	Ut res exigit.
		Nec pro cauſa modò,
		Sed pro partibus cauſæ.

Hujus

Hujus tripartitæ varietatis moderator, magni debet eſſe judicij, ut poſſit, quocunque modo cauſa poſtulat, dicere.

Ad cauſas tenues, ùt eſt cauſa pro Cæcinna: ſummiſſum genus accommodabit:

Ad graves: qualis eſt Rabirij, vehemens:

Ad mediocres, ùt eſt cauſa pro lege Manilia, temperatum.

In eadem etiam oratione, ad Conciliandum, mediocrè;	Eſt enim eloquentis proprium.	Parva ſummiſsè,
Docendum & probandum, ſubtile, & enucleatum.		Modica temperatè,
Movendum, grave adhiberi debet.		Magna graviter dicere.

Variandum eſt etiam dicendi genus pro ratione perſonæ, quæ dicit, quæ audit, cùm non eadem ſit cujuſque auctoritas, fortuna, & nõmen:

Pro ratione locorum ac temporum.

In omnibus etiam rebus videndum eſt, quatenus magis enim offendit nimiùm, quàm parum.

Unde fit ut eloquentiæ fundamentum, ſicuti & aliarum rerum, ſit ſapientia.

CAPUT LII. *De Memoria.*

Memoriæ inventor dicitur Simonides, qui obtrita convivarum corpora, ex loco, quô quiſque ſediſſet, diſcrevit.

Quo facto notatum eſt, memoriam ſignatis animo ſedibus juvari.

Quod etiam quiſque ſuo experimento credere poteſt: quia cùm in loca poſt tempus redimus, reminiſcimur eorum, quæ ibi facta ſunt.

CAPUT LIII. *An memoria ſit eloquentiæ pars.*

Licèt memoria ſit eloquentiæ, cum alijs artibus, communis:

nis: tamen artificiosa memoria oratoriæ pars existimatur.

Nesciretur enim quanta vis ejus esset, nisi in hoc lumen orandi vim extulisset.

Non enim solùm rerum, sed etiam verborum ordinem præstat, & propemodum infinita complectitur, ut potiùs audiendi patientia, quàm memoriæ fides deficiat.

Non immeritò igitur thesaurus eloquentiæ dicitur.

CAPUT LIV. *De artificio memoriæ.*

Memoriæ artificium à veteribus traditum; constat { Locis & Imaginibus.

Qui volunt hanc ingenij partem excolere, de locis hæc observent.

Loca multa animo capiant spaciosa.

Multâ varietate signata, illustria, explicata modicis intervallis.

Ut ædium ferè magnatum, aut alterius ædificij.

Quæ sunt diligenter animo affigenda, ut sinè cunctatione occurrant.

Tum quæ fuerint scripta, vel cogitata, ordine his locis sunt commendanda, signis, quæ eorum memoriam excitent, notata.

Loca quæ sumpseris, egregiè commoditérque notare oportebit, ut perpetuò hærere possint.

De Imaginibus. Quæ fuerint scripta, vel cogitata, locis commendanda sunt signis, quæ eorum memoriam excitent notata.

Imagines dictis locis ordine sunt collocandæ.

Cùm memoria repetenda fuerit, ab initio loca recensenda, & quod cuique credideris, reposcendum.

Nam ordo locorum, ordinem rerum conservat: & res ipsas, imagines notant.

Utendum est imaginibus aliquid agentibus, & acribus, insignitis, quæ occurrere & celeriter percutere animum possint.

Quæ

Quæ imagines, pro rerum varietate ſubinde mutandæ ſunt, locis permanentibus.

CAPUT LV. *Quid conferat memoriæ artificium.*

Prodeſt memoria artificioſa ad multa rerum nomina audita per ordinem repetenda, & ad res ordine diverſas complectendas.

Aſt ad ſingula perpetuæ Orationis verba perdiſcenda, nihil ferè prodeſt: quia ſingulorum verborum imagines memoriæ mandare inutile eſt, & infinitum.

Si longior oratio memoriæ mandanda fuerit, proderit per

s, quarum recor-

s, ediſcere.

ratio, & labor.

moria, multorum

Cyri conſtat.

ne & ejus

dicitur.

ullo poteſt; me-

avit. Ut meritò

, & tertias dede-

eloquentia.

(quos duos ſen-

omnis ad animū

etrat affectus.

morum, qui ma-

Ut-

Quæ imagines, pro rerum varietate subinde mutandæ sunt, locis permanentibus.

CAPUT LV. *Quid conferat memoriæ artificium.*

Prodest memoria artificiosa ad multa rerum nomina audita per ordinem repetenda, & ad res ordine diversas complectendas.

Ast ad singula perpetuæ Orationis verba perdiscenda, nihil ferè prodest: quia singulorum verborum imagines memoriæ mandare inutile est, & infinitum.

Si longior oratio memoriæ mandanda fuerit, proderit per partes discere.

Non erit inutile aliquas apponere notas, quarum recordatio excitet, memoriam.

Juvabit, ijsdem, quibus scripseris chartis, ediscere.

Maxima tamen memoriæ ars, est exercitatio, & labor.

Quantum studio naturáque valeat memoria, multorum exemplo, ùt Themistoclis, Mithridatis, & Cyri constat.

CAPUT LVI. *De pronunciatione & ejus utilitate.*

Ut pronunciatio à voce, ità actio à gestu dicitur.

Quæ una pars in dicendo dominatur.

Sinè qua summus Orator esse in numero nullo potest; mediocris hâc instructus summos sæpe superavit. Ut meritò Demosthenes huic parti primas, secundas, & tertias dederit.

Est etiam actio, quasi quædam corporis eloquentia.

Est autem in duas distributa partes, scil. *in*	Vocem, quæ aures movet; Gestum, qui oculos	Per quos duos sensus omnis ad animũ penetrat affectus.

CAPUT LVII. *De Voce.*

Vocis mutationes totidem sunt, quot animorum, qui maximè voce moventur.

Ut-

Utcumque ergo Orator ſe affectum videri, & animum audientis moveri volet, ità certum vocis admovebit ſonum.

Iracundia poſtulat vocis genus acutum, incitatum, crebrò incidens.

Miſeratio & mœror, flexibile, plenum interruptum flebili voce.

Metus, demiſſum, hæſitans, abjectum.

Vis, contentum, vehemens, imminens quadam incitatione gravitatis.

Voluptas, effuſum, lene, tenerum, hilaratum ac remiſſum.

Moleſtia ſinè commiſeratione, grave quiddam, & uno preſſu, ac ſono obductum.

Ac quidem vocis bonitas optanda, ſed tractatio in nobis eſt.

Priùs ergo Orator variabit, & mutabit, omnéſque ſonorum tum intendens, tum remittens, perſequetur gradus.

Nec modò in diverſis rebus, ſed etiam in ijſdem partibus ijſdémque affectibus, quaſdam non ità magnas vocis mutationes adhibebit. Nam varietas, cùm gratiam præbet, ac renovat aures, tum dicentem ipsâ laboris mutatione reficit.

CAPUT LVIII. *De Geſtu.*

Vocem ſubſequi debet geſtus, & animo, ſimul cum ea, parêre.

Geſtu ſic utendum eſt, ut nihil in eo ſuperſit.

Status erit erectus, & celſus.

Rarus inceſſus, nec ſatis longus, excurſio moderata & rara.

Nulla mollitia cervicum; nullæ argutiæ digitorum.

Trunco magis toto ſe Orator moderabitur, & virili laterum flexione.

Brachij porrectione, in contentionibus: contractione, in remiſſis.

Pedis

Pedis in ſupploſione in contentionibus; aut incipiendis, aut finiendis.

Sed in ore ſunt omnia: in quo dominatus eſt oculorum: quoniam omnis actio eſt animi; & imago animi, vultus eſt; indices oculi.

Hæc unica pars corporis, quot animi ſunt motus, tot ſignificationes & commutationes poteſt efficere.

Non eſt oris ſpecies nimis immutanda: nè, aut ad ineptias, aut ad pravitatem aliquam deferatur.

Oculorum igitur remiſſione, conjectu, hilaritate, motus animorum ſignificabimus aptè cum genere ipſo orationis.

Eſt enim actio quaſi ſermo corporis, quò magis menti congruens eſſe debet.

FINIS.

7